

ČASOPIS

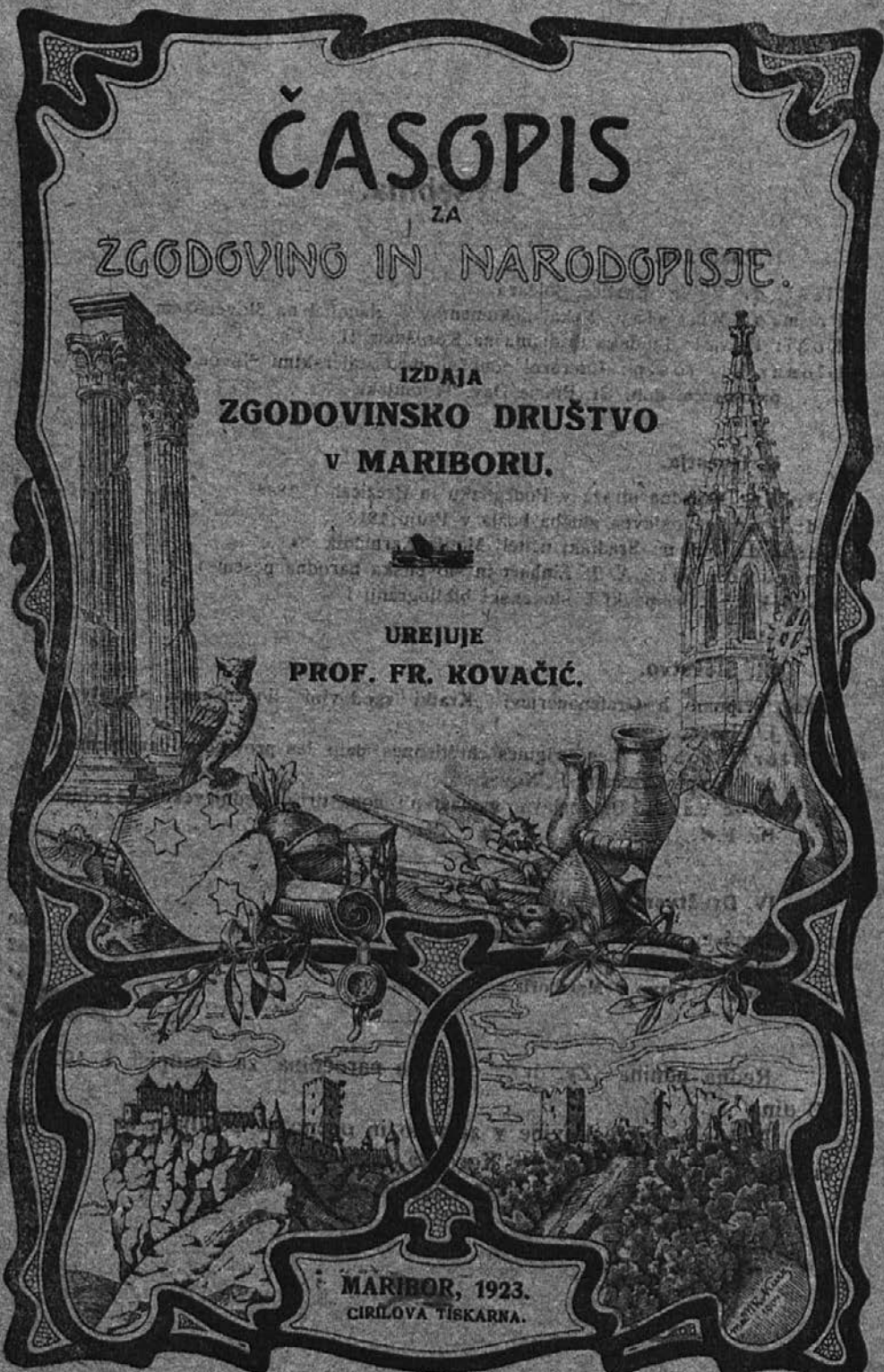
ZA

ZGODOVINO IN NARODOPISJE.

IZDAJA
ZGODOVINSKO DRUŠTVO
V MARIBORU.

UREJUJE
PROF. FR. KOVAČIČ.

MARIBOR, 1923.
CIRILOVA TISKARNA.

Vsebina.

	Stran
I. Razprave.	
Ilešič dr. Franj: Brežice, Solčava	1
Premrou Miroslav: Nekaj dokumentov o glagolici na Slovenskem	16
Košir Pavel: Ijudska medicina na Koroškem II.	29
Glonar dr. Josip: Literarni odnošaji med štajerskimi Slovenci in Nemci v predmarčni dobi. II. Pisma Dav. Trstenjaka	33
II. Izvestja.	
I. dr. Fr.: Narodna straža v Podčetrtku in Brežicah l. 1848	43
I. dr. Fr.: Pravoslavna služba božja v Ptujju 1813	44
Ilešič dr. Fran: Središki učitelj Matija Karničnik	46
Omersa dr. Nik: A. T. Linhart in slovenska narodna pesem	47
Kotnik Fr.: Prispevki k slovenski bibliografiji I.	51
III. Slovestvo.	
Nekaj pripomb h Grafenauerjevi „Kratki zgodovini slovenskega slovstva“.	
J. Glaser	54
Zeiller Jacques, Les Origines chrétiennes dans les provinces danubiennes de l'Empire romain. F. Kovačič	56
Marković Vasil, Pravoslavno monaštvo i monastiri u srednjevekovnoj Srbiji. Dr. F. I.	59
IV. Društveni glasnik.	
1. Zgodovinsko društvo v Mariboru	60
2. Muzejsko društvo v Ptujju	62
3. Muzejsko društvo v Mariboru	64

Redna udnina „Zg. dr.“, oziroma naročnina za Časopis“ l. 1923 je 20 din.

Rokopisi ter tiskovine v zameno in oceno se pošiljajo na „Zgodovinsko društvo“ v Mariboru, Koroška cesta 10.

Druga številka „Časopisa“ izide v jeseni.

SRP. TISKARNA
MARIBOR

030024846

Časopis
za
zgodovino in narodopisje.

Izdaje
Zgodovinsko društvo v Mariboru.

Leto XVIII.

Uredil
Prof. Fran Kovačič.

Maribor, 1923.
Tiskala tiskarna sv. Cirila.

Carolis

zgodovine in narodosloja

Zgodovinsko društvo v Mariboru

1911 X VIII

Prof. Dr. Kovačič

Maribor 1911

Dr. Kovačič

Vsebina XVIII. letnika (1923).

I. Razprave.

	Stran
Ilešič dr. Fr., Brežice, Solčava. Prispevek k zgodovini naših krajevnih imen	1
Premrou Miroslav, Nekaj dokumentov o glagolici na Slovenskem	16, 65
Košir Pavel: Ljudska medicina na Koroškem II.	29
Glonar dr. Josip: Literarni odnošaji med štajerskimi Slovenci in Nemci v predmarčni dobi. II. Pisma Dav. Trstenjaka	33
Kovačič dr. Fr., Problemi ob zori naše zgodovine	78

II. Izvestja.

I. dr. Fr.: Narodna straža v Podčetrtku in Brežicah l. 1848	43
I. dr. Fr.: Pravoslavna služba božja v Ptujju 1813	44
Ilešič dr. Fran: Središki učitelj Matija Karničnik	46
Omersa dr. Nik.: A. T. Linhart in slovenska narodna pesem	47
Kotnik Fr.: Prispevki k slovenski bibliografiji I.	51
St. dr. P., Iz korespondence prof. dr. K. Štreklja	100
Lukman dr. Fr., Grad Ojstrica in gora Krvavica	102
St. dr. P., Levstikov opomin k veselju	103
J. G., „Kratko popifanje shivljenja sv. Alfonza Marije od Liguori“	106
F. K., Slovenska protestantska knjiga v Rusiji	106

III. Slovstvo.

Nekaj pripomb h Grafenauerjevi „Kratki zgodovini slovenskega slovstva“.	
J. Glascr	54
Zeiller Jacques, Les Origines chrétiennes dans les provinces danubiennes de l'Empire romain. F. Kovačič	56
Márković Vasil, Pravoslavno monaštvo i monastiri u srednjevekovnoj Srbiji.	
Dr. F. I.	59
Lessiak Dr. Prim., Die kärntnischen Stationsnamen. J. Kelemina	107
Erjavec Fr., Slovenci. Dr. P. St.	109
Jireček Konst.-Radonić Jovan, Istorija Srba. Dr. Bald. Saria	110

V obrambo in odgovor „Času“. F. K.	111
Popravki	112

IV. Društveni glasnik.

1. Zgodovinsko društvo v Mariboru	60
2. Muzejsko društvo v Ptujju	62
3. Muzejsko društvo v Mariboru	64

Brežice, Solčava.

(Prispevek k zgodovini naših krajevnih imen.)

Dr. Fr. Ilešič. Ljubljana.

Zadnjič (naš Časopis XVII, 76) sem pojasnil nastanek imen Maribor in Ljutomer¹; tokrat pa hočem govoriti o imenih Brežice in Solčava. Kakor bomo videli, je zgodovina Solčave po svojem motivnem jedru močno podobna zgodovini Maribora in Ljutomera.

Brežice.

Tako se piše dandanes ime mesta ob Savi. Beseda je ženski samostalnik v množini ter se kot tak sklanja: do Brežic, v Brežicah.

Drugače pa rabijo ime zagrebški Hrvati. Govore namreč in pišejo: Brešci, u Breščima, do Brežaca², t. j., njim je ime moški samostalnik v množini³ in manjka mu i.

Tudi ljudstvo v okolici brežiški govori dandanes često: v Breščih, torej tako, kakor Hrvati.

¹ Naj o teh imenih tukaj še nekaj dodam. Ni bil Kopitar prvi, ki je „Moravus“ legende o sv. Cirilu istovetil z Mariborom; bila je to že misel znanega zgodovinarja jezuita Hanžiča (Jagić, Briefwechsel, 549). — V Ljublj. Časniku 1851, 7. jun., piše nekdo Narperg-Maribor (tiskovna pomota? Celjske Slovenske Novine so 1848/49 pisale stalno: Marburg, a Pajek v Črticah (1884) vsaj v drugi polovici knjige: Maribor. — Na prvi hip je čudno, da Ilirec Dav. Trstenjak dolgo ni maral Maribora, ampak je pisal Marburg; najbrž je bil zato proti Mariboru, ker se mu je „-bor“ v tej besedi moral zdeti brezsmislen, njemu je namreč „-bor“ značil — der Träger, na p. Branibor, Waffenträger, Dalibor — der weithin Tragende (Glasnik 1861, VII., 39); kaj pa naj bi bilo „Mar“ v zvezi z nošnjo? — Ljutomeru se je Trstenjak ustavljal radi svoje etimologije tega imena; on je ime trga (kakor ime Ludbrega na Hrvatskem od „ljuti breg“) izvajal od Ljute Berda (Luttenwerde), „kakor najdemo ime trga Luttenberg v listinah napisano, kar je pozneje ljudstvo, pomen izvirni pozabivši, v Lotmerg in nemška kanclia v Luttenberg spreobrnila. Lutomir pa je celo nenaravno in nefilologično“ (Novice 1853, 16. IV). Njemu je torej Lotmerk — Luttenberg slovenskega porekla. Vendar je Vicko Dragan l. 1868 že pisal: Ljutomer (Glasnik 1858, 125). — O imenu Ljutomer je pisal tudi Lapajne v „Polit. in kulturni zgodovini štajerskih Slovencev (1884), 292, češ, po Kremplju so Slovenci brž ta kraj „menda z okolico vred“ nazvali: Ljutomersko (zato ima Kremplj obliko na — ski!); Lapajne omenja Ludbreg, Litmerk pri Ormožu, Vrazov „Ljutomer“, on sam je za: Ljubreg. Šaljivo so nekateri trg nazvali Lutetiae — Blatna vas, Blatovci.

² Razliko konstatira Klaić v izdanju Vramčeve kronike Monumenta jugoslav. Akademije XXXI p. XIX; V, VI, vendar piše on sam tudi: u Brežicama (ib. XVIII).

³ Seveda dandanes čuješ tudi pri Hrvatih že nom.: Brešce.

Kako naj presojamo to dvojnost? Mislím tu na dvojnost spola (ne glede na to, ali je pred končnico **i** ali ga ni).

Kdor je imel s krajevnimi imeni opraviti, bo vnaprej slutil, da je moška oblika našega imena prvotnejša, ker si lahko razlagamo prehod iz masculina v femininum, ne pa narobe. V ljudskem govoru se krajevna imena največkrat rabijo v odvisnih sklonih, v akuzativu in lokalu (kam greš? kje si bil?) redkeje v nominativu. Akuzativ je pa: Brešce, naj si mislimo, da je nominativ Brešci ali Brešce. Akuzativ psihološki tako nadvladuje, da dobi končno tudi jezikovno nadmoč (včasih pri tem še pomaga lokal na-ah) t. j., ljudem se zdi, da je njegova oblika pravo ime kraja, torej v našem slučaju: Brešce, a to je kot nominativ že femininum. Na sličen način si tolmačimo današnje ženske Poličane, Radeče i. t. d. V brežiškem okraju na Kranjskem v občini Cerklje se nahajajo Bregé; ne dvomim, da je to isto ime, kakor je ime Bregl na Hrvaškem pri Ivaniću in pri Koprivnici, le da je pofemininirano. V Bosni so v okraju Doboj Kožuhe, a ljudstvo še dandanes govori: u Kožusima. Tudi Brežicam bližnje Rigonce so bile prvotno pač Rigonci.

Seveda v vsakem poedinem slučaju ni delovala samo taka (rekel bi) zamenjava sklonov, ampak često je vplivala že splošna analogija krajevnih imen v kakšni pokrajini. Patronimska množinska masculina so pač v Slovenskih Goricah in v Prekmurju običajna, a ni jih južneje, v celjskem okraju; tu imamo marveč feminina: Artiče, Pišeece, Zdole, Kapele, Gotovlje, Griže, Konjice, Zreče, Petrovče, Makole, Studenice i. t. d.

Tem splošnim izvajanjem pa treba dodati še posebno zgodovinsko pojasnilo, namreč pojasnilo, kako se je ime kraja dosle pisalo: Brešci ali Brešce (Brežice)?

Najstarejši slučaj pisave tega imena imam iz l. 1822. V Schmutzovem „Historisch Topographisches Lexicon von Steyermark“, ki je izšel tega leta v Gradcu, nahajam: „Rann, windisch Wresze“; to treba čitati: Brešce. Jarnik, Versuch eines Etymologikons (1832), 170 piše: Breshze; istodobno Murko v Slov. nemškem slovarju: Bréshce, f. pl.“ L. 1841 je bil en dan v Brežicah veliki Slovan Jan Kollár, oče slovanske vzajemnosti; ta je tu čul in si zapisal pač obliko: Brežci¹. Seljan pravi v svojem Zemljepisu (1842), 29: „Brešce (Rann), varošica na levoji obali Save“, a v Švearovem „Ogledalu Ilirie“ (1842), 333 so „Brežci“ in je „u Brežcih“. V Novicah 1845 (št. z dne 8. jan.) piše Milanko Delimarić: „proti Breščam“ in med

¹ Navedenega leta je bil v Brežicah nadzornik obmejne straže (sigurno finančne) Čeh Vincenc Doležalek. Ta je imel v Pešti brata Antona, ravnatelja zavodu za slepce. Nekoč je bil brežiški Vincenc Doležalek v Pešti in je povabil tudi Kollárja na svojo svadbo, ki se je vršila septembra 1841. Kollár je, potujoč v Italijo, res prišel v Brežice in tu ostal en dan. (Svadba sama je bila v Slov. Bistrici, od koder je bila nevesta.) Kollár nam je svojo pot in bivanje v Brežicah opisal v svojem „Cestopisu“ (1843).

naročniki Novic tega leta je bil tudi Ceme Peter, „fajmošter v Dobevi (!) poleg Brežec“. L. 1845 je znani slovenski Ilirec Jos. Drobnič pisal Cafu o krajih „pri Brežicah“¹. V Celskih Slovenskih Novinah je dne 8. nov. 1848 dopis „iz Breže, dne 9. avg. 1849 se kot sedež sodišča imenujejo „Brešce“ (tudi „v Breščah“)²; dne 13. okt. 1849 pišejo Novine „iz Brežic“, „v Breščih“, tudi: „v Breščah“. Ignacij Orožen piše v Celski Kroniki (1854): Brežce (218), v Breščah (120, 121, 258, 275, 277), okoli Brežc (121). V Miklošičevem „Slov. berilu za šesti gimn. razred“ (1854) je „bitva pri Brežicah“. V Wolfovem Nemškoslov. slovarju (1860) so „Brežce“ z izrecno pripombo, da je to plural. Novic od leta 1861 dalje nisem pregledoval. Nahajajo se pa „Brežice“ v Letopisu Matice Slovenske za l. 1868/69 i. t. d., enako v Slov. Štajerju (1868), 6, 8, 48: Brežice, pri Brežicah, do Brežic, v Slov. Narodu 1868, št. 1: Brežce, o Breščah, 1869 (13. III.): v Brežicah, v shematizmu lavantinske škofije za 1871 so Brežce.

Kakor je iz tega razvidno, so Slovenci izza našega preporoda pisali skoro izključno femininsko obliko, t. j., obliko na-e.

Čim je ime postalo femininum (Brešce: Brežice), se je lahkim slovniciarjem vsilila analogija besed, kakor: (hišca) hišce, (rožca) rožce, (knjižca) knjižce, ki se morajo po svoji izvedbi pravilno pisati: hišice, rožice, knjižice, ter so zato začeli pisati: Brežice, kakor da ime prihaja od besede *breža, *brega. Prvi je ime kraja, kolikor vem, tako pisal Drobnič l. 1845, pozneje Miklošič (1854), dalje pač Razlag, ko je bil poverjenik Matice Slov. za Brežice, v Letopisu Matice Slov. za 1868 in 1869 in v Slov. Narodu 1868 — 1870³. Vokal i so v Breščah posebno pogrešali tisti Slovenci, ki so v svojem domačem govoru govorili: hišice, rožice, kožice, ne: hišce, rošce, košce; a taka sta bila Miklošič in Razlag, prljeka, in pač tudi Drobnič⁴. Posebno gen. plur. je pospeševal i; že leta 1849 čitamo „iz Brežic“ v članku, kjer se v drugih sklonih piše ime brez i, čisto enako je v „Slov. Narodu“ (1. št.) 1868⁵. Oblika z i je končno v pisavi obveljala.

Oblika Brešce pa je zavozila, vsaj zdi se, še v drugo kategorijo. Tisti, ki besede niso poznali iz živega govora in iz več sklonov, so mogli misliti, da to ni plur. fem., ampak sing. srednjega spola. Tako je pač vsaj od početka razumel ime Stanko Vraz. Ko naj bi Šafařiku (1837/38)

¹ Trikrat v enem pismu, pisanem v „Št. Jakobu v Dolu“ dne 8. maja 1845 (Zb. Mat. Slov. II. 242/243).

² Pisal „K.“, t. j., celjski profesor Konšek.

³ V „Slov. Narodu“ z dne 17. febr. 1870 se imenujejo „Brežičani“.

⁴ Dasi njegovega domačega dialekta (ob gornji Sotli) ne poznam. Ob Ščavnici se je pred 30 leti slišalo gospodičina.

⁵ Mislim, da je feljton pisal Mencinger, dasi bi „mešnik“ v njem opozarjal na Razlaga. Gen. plur.: Brešc se je morda zdel pretrd. Kako se glasi ali bi se glasil gen. plur. od masc. Brešci?

poslal slovenska štajerska krajepisna imena, je bil za celjski okraj v zadregi, ker tam ni imel znancev, „kjer bi se sa slovstvom obavljali“, ter je bil prisiljen, za ta okraj imena jemati iz Schmutzovega slovarja. In res je — kakor mi poroča prof. Skrbinšek iz Prage — Šafařiku v seznamu štajerskih krajevnih imen (febr. 1838) zapisal ime: „Vresce Rann“, torej čisto tako, kakor je v Schmutzu iz l. 1822. Da mu je ime bilo neutrum, se vidi pač iz pisma, ki ga je 24. maja 1838 pisal Šafařiku¹, češ, medjaš medju Horvatskom i Štajarskom... čini Sotla n. Sotel, koja niže Brešča (Raň) u Savu udara... Vraz je torej Schmutzovo „Vresce“ čital: Brešče in mislil po vsej priliki na samostalnik srednjega spola². Šafařik je res v svoj „Slovanský Národopis“ (1842, v Výkladu místných jmen) in na priloženo mu mapo slovanskega sveta sprejel Brěšče (kompromis med Murkovo in Vrazovo pisavo). To obliko je potem uvaževal tudi Kollár (1843)³ in sicer brezdovno kot neutrum. In ne bo tiskovna pomota, če čitamo v „Novicah“ 1861 (13. III.): Brežče, in sicer dvakrat v dopisu iz Gradca, ki ga je pisal kak Muršec (Ilirec, ki je poznal Šafařika).

Kako to, da je Vraz Schmutzovo „Vresce“ čital s „—šč—“? Morda je poznal ime kraja Brešče na Hrvatskem (v zagrebški županiji) — a to je isto kakor Brestje pri Ptujju in Brišće v ninskem kotaru⁴ —, t. j., kraj, kjer raste brest. Seveda to „brestje“ je srednjega spola⁵. Morda pa so se vmes mešala Šafařikova izvajanja o nekih slovanskih plemenih „Brežičih (od mesta Brezy) ali Brežičih (od mesta Breg, Bregy) ali Weržcich, Weržcich“, „Brežičih ali Brežičih ali Weržičih“⁶.

Eno je sigurno, da se je tu z imenom Brežic nekako etimologiziralo, in sicer na nepravilni način.

S tem prehajam k etimologiji imena. Etimologija nam bo tudi s svoje strani pokazala, katera oblika je prvotna, ali Brešči, kakor kraj večinoma še dandanes imenujejo Hrvati, ali pa Brešce (Brežice).

¹ Zb. Mat. Slov. I. 93.

² Bilo bi sicer mogoče misliti, da je „blizu Brešča“ pri Vrazu gen. plur., a verjetno se mi to ne zdi. — Da Vraz ni bil siguren, kako je treba slovenska imena pri Schmutzu čitati, gl. Zb. Mat. Slov. I. 93.

³ Kollár pravi v svojem Cestopisu (1843) v uvodu: Brežci, a v tekstu samem, ko govori o svojem bivanju v Brežicah, pravi (20) v napisu poglavja: Brešce in potem v opisovanju samem (25): „Městečko Brešče (čili Brežče?) nem. Rain, Rann, „we Brešči“, in p. 28: „rodák z Brežče“. Prvi dve obliki, posebno prvo je Kollár zapisal, kakor ji je čul, „Brešče“ pa je potem dodal — rekel bi — učeno po Šafařiku.

⁴ Skok P. v Beličevem Zborniku 123. — Brišće v beneški Sloveniji (Kos, Gradivo I. 219, II. 217) je drugega porekla, v srednjem veku Brozias, cfr. dr. Ramovša v „Slavii“ I. 30.

⁵ Cigaletu se je v Wolfovem slovarju zdelo potrebno, imenu „Brežce“ dodati izrecno opombo, da je to plural. — ⁶ Slov. Starožitnosti 1837, 577, 932.

Iz prejšnjih stoletij nam je slovensko ime kraja očuvano v hrvatskih zgodovinskih spomenikih. Zgodovina Brežic je v prejšnjih stoletjih bila često tesno zvezana z zgodovino hrvatsko; saj v 16. stoletju niti meja hrvatsko-štajerska ni bila točno določena ter je hrvatski Sabor opetovano naglašal potrebo določitve meje. Ko se je l. 1530 pripravljala vojna proti Turkom, je hrvatski Sabor celo zboroval v Brežicah. V pisnih, ki so jih tega leta Kacianerju pisali ban Batthyani, hrvatski Sabor itd., se naš kraj imenuje: Brežec („in Bresecz“), Brežac (tudi Brižac?)¹, a tudi: Brižce („Bryszce“). V razpravah o določitvi meje rabi hrvatski Sabor 1569, 1584, 1586 obliko: Brežec². Kakor vidimo, se rabi tukaj večinoma singular: Brežec.

Med leti 1634–1640 je brežiški grad kupil Vuk Frankopan Tržački, oče Frana Krste Frankopana, ki je l. 1671 kot protidunajski zarotnik umrl mučeniške smrti v Dunajskem Novem mestu. Vuk († 1652) je imel poleg Frana Krste še dva sina: Gašparja († 1653), Jurija († 1661) in hčer Katarino, ženo Petra Zrinskega. Da so ti Frankopani, Vuk in njegovi sinovi vsaj deloma živeli v Brežicah, nam kažejo njihova pisma, ki so jih pisali prav v Brežicah. Vuk piše iz Brežic cesarju leta 1640, opatu Glavinicu na Trsat 1648; Juraj Frankopan piše iz Brežic v Zagreb 1656, 1657, a Fran Krsto v Zagreb 1661, 1663. Frankopani datirajo pisma: Brižec 1648³, enako leta 1649, 1651, 1657⁴; leta 1663 piše Fran Krsto: „actum Brižci“, „in arce nostra Brižci“⁵. Pri Frankopanih prevladuje tudi singularna oblika: Brežec; če je množina, je najčešče masculinum.

Zgodovina nam kaže, da je ime kraja v prejšnjih stoletjih večinoma služilo v ednini: Brežec (pri ikavcih, ki govoré „lip“ mesto „lep“: Brižec ozir. Brižac), redkeje v množini: Brežci.

Ta rezultat pa nam daje že tudi etimologijo imena: Brežec je majhen Breg; o tem ne more biti nobenega dvoma⁶. Slovensko ime po tem takem pomeni isto, kar pomeni nemško ime Rann, ki je le druga oblika za Rain. „Rain“ (Acker-rain, Feld-rain, Grenz-rain, Schied-rain itd.) je meja med njivami, sploh meja, zlasti če je to kakšna majhna višina (Abhang, der sich lange hinzieht, Grashang gegen ein Moor oder eine Flur, Abhang eines Hügels, „bühel“, „bergle“, collis, mons, posebe še Flußrain (meja reke) = obala reke ali breg⁷.

¹ Monumenta Jugosl. Akademije XXXIII, XXXV, 328, 337, 387, 348 itd.

² Monumenta, XXXIX, possessores castri Bresecz (Mon. XLI, 67) arcis Bresecz, (ib. 149), civis oppidi Bresecz (Klaid, Vramčeva Kronika, p. V)

³ Starine XXV, 284, ali v istem pismu je tudi oblika: „u Brižcah“.

⁴ Starine XXV, 286, 287. — ⁵ Starine XXV, 297.

⁶ Že Jarnik je dal „Breshze die Stadt Rain, oder Rann“ pod korensko besedo „Brég Rain“ (Versuch eines Etymologikons 1832, 170).

⁷ Sanders Wörterbuch der deutschen Sprache. Grimm, Deutsches Wörterbuch. Na Tirolskem se beseda izgovarja roan, na Koroškem: râne (jedes abhängige Stück

Breg kot krajevno ime ni redko. Na Štajerskem in Kranjskem je več Bregov, ki se nemški imenujejo Rann, n. pr. Breg pri Celju in Ptuju, pri Preddvoru na Gorenjskem¹. V Krajevnem repertoriju za Slovenijo iz l. 1922 je kakih 19 Bregov².

Od »Brežec« je pravilna množina: »Brežci«. S tem smo dognali, da je »Brežci« prvotna oblika imena in starejša nego »Brežce« (ali celo: Brežice); ta-le je nastala šele takrat, ko se je zveza z »bregom« v zavesti že izgubila³.

Nastaja pa sedaj vprašanje: Od kod to, da je nekdanjo ednino »Brežec« popolnoma izpodrinila množina »Brežci« (Brežce, Brežice)? Od kod sploh ta dvojnost števila pri imenu?

Množina imena bo pač v zvezi z mestnim grbom, ki kaže tri brda (tri »brežce«) nad tekočo vodo, nad reko⁴. Na enem izmed brd je stal, ozir. še stoji utrjeni grad; to je bil »brežec« v ožjem in posebnem pomenu besede. Kdor je mislil le na grad (kastel), je rabil ednino: Brežec. Hrvatski fevdalci v Saboru in Frankopani so kajpada mislili pred vsem na »arx« in zato rabili najčesče ednino. Kdor pa je mislil na grad in obenem tudi na naselbino poleg njega, ki je zavzemala še drugi in tretji »brežec«, je rabil množino: Brežci⁵. Ljudstvo je naravno govorilo množino in ta množina je nadvladovala v tej meri, kakor je mesto poleg graščine dobivalo veljave.

Feldes . . .). Oblika nemškega imena: Ran bi morda kazala, odkod so bili tisti Nemci, ki so kraju v svojem jeziku dali ime. Često se je nemško ime Brežic zamenjavalo z imenom Runa = Reun pri Gradcu (zamenjal je oboje na pr. P. Ritter Vitezović). Kakor mi je rekel č. g. dekan brežiški, se v župnih matrikah, kjer so latinske, piše: Runa, Runensis. Zahn, Ortsnamenbuch der Steiermark im Mittelalter navaja sledeče oblike nemškega imena: 1249 Reyne in Rayne; 1274 Rayn; 1275 Reyn; 1322 Raecin; 1360 marcht Rain; 1443 Rayn.

¹ Kos, Gradivo IV., 138, 171 itd.

² Prim. še Breško goro (glav. Krško), Breško vas (Kostanjevica) in Breško (Št. Janž pri Radečah). Seveda ne vem, če je tudi v vseh teh slučajih misliti baš na »breg« rekč. — Enako je Rain prav često nemško krajevno ime v smislu »steiler Abhang«, na Koroškem je sedem Rainov, na Tirolskem devet (»Carinthia« 1922, 93).

³ Od Brežec je tudi pravilno narejen pridevnik breški, ki se je dolgo edini pisal. »Briški« piše Vuk Frankopan 1634, Juri Frankopan 1657 (Starine XXV, 250, 244, 296). Celó taki, ki so — v novejšem času — samostalniki pisali že z i (Brežice), pišejo pridevnik še vedno: breški n. pr. v »Slov. Narodu« z dne 17. febr. 1870 in 11. febr. 1871.

⁴ Kar se na grbu vidi kot 4. »brežec«, je menda le nekakšna piramida nad tremi brežci. (Tako mi je tolmačil grb g. dekan brežiški). Današnji grb je dal mestu cesar Ferdinand I. 1535.

⁵ Morda je na tako razlago mislil že Klaič, ko je v izdanju Vramčeve Kronike (XIX) pisal: »grad i varoš Brežec (Brešci)«, kakor da odgovarja ednina Brežec »gradu«, množina Brešci pa »varošu«.

Podobno vzporednost ednine in množine ima ime: Križevac: Križevci na Hrvatskem (mesto ima menda gornji in dolnji grad).

Seveda bi sedaj morda še kdo vprašal: kje pa je v Brežicah kak drugi in tretji „brežec“? oziroma: kje je kdaj bil? Na to vprašanje jaz ne morem odgovoriti. Odgovoril bo tisti, ki prouči današnji in nekdanji brežiški terén. Sigurno je bil terén brežiški nekdanj drugačen nego je dandanes in da je posebe Sava nekoč tekla drugače nego dandanes; to se vidi že iz nekaterih imen, ki so neupravičljiva na terenu, kakršen je sedaj (na pr.: Glogov Brod pri Artičah; Gornji Obrž onstran kolodvora — kje je bil Dolnji? itd.); dandanes ni niti reke niti mosta na mestu, ozir. na mestih, kjer stoji kip sv. Ivana Nepomuka (kipi se temu svetniku stavijo ob rekah, mostovih)¹.

Končno še eno vprašanje: Če imata slovensko in nemško ime isti pomen, v kakšnem medsebojnem razmerju je njun nastanek? Katero je starejše? Ali je eno prevod drugega? Na to vprašanje je težko odgovoriti. Nemško ime se, kolikor vem, prvič omenja l. 890 (ali celo 858?) Takrat so že skoro 300 let bili Slovenci v naših krajih. Slovenci bi bili nemško ime, če bi to-le bilo prvotno, najbrž le glasoslovno sebi prilagodili, a ne prevedli; verjetneje se mi zdi, da je kak nemški več ali manj izobražen priseljen plemič, ki se je tu vsaj nekoliko priučil tudi našega jezika, kot gospodar „arcis“ slovensko ime naselbine prevedel v svojo nemščino. Iz tega razloga se mi zdi mogoče misliti, da je naselbina na „brežcu“ bila prvotno slovenska, da je slovensko ime starejše in sicer — zelo staro.

Solčava.

Vsi pišemo dandanes tako. Moram reči, da mi prav prijetno doni to ime. Lep je planinski svet, ki ga z njim imenujemo; morda je baš planinska romantika tega sveta dala malo poezije še njegovemu imenu. Kako ugodno se v čustvih rimajo Solčava, višava in dobrava! Pa planjava in daljava!

Solčavsko domače ljudstvo je deloma že sprejelo ime „Solčava“, a govori še tudi po starem: *Žoepah*, t. j. nemški: *Sulzbach*?; to je nemško ime, glasoslovno prilagojeno slovenskemu jeziku.

In tako se je ime dolgo časa tudi pisalo, le da je imelo majhne glasoslovne ali boljše rečeno: prapropisne varijante. Naj navedem zglede,

¹ Ker premalo poznam brežiški terén, ne morem reči, ali v tej zvezi kaj pomeni to-le poročilo Schmutzovo v *Hist. Topograph. Lexicon* (1822): „Die vorherige Stadtpfarrkirche stand als sehr altes Gebäude ganz nahe am Saustrome, und wurde sammt dem Gottesacker vom benannten Fluße untergraben und dem allmählichen Einsturze zugeführt.“

² V Schmutzovem *Historisch Topographisches Lexicon von Steyermark* (1822) ima kraj samo nemško ime: *Sulzbach*.

ki sem si jih zabeležil: l. 1843/44 je bil naročnik „Novic“ Juri Stepišnik (l. 1846: Stepič!), „fajmošter v Sušpahi na Štajerskim“¹. Orožen piše v Celski Kroniki (1854): Žolcpah (218, 276). Slomšek je bil l. 1861 na birmi v Solčavi² ter je dne 21. junija tega leta zložil pesem: „Slovo Žolcpaškimi planinam“³. Na Kozlerjevem zemljevidu, zasnovanem 1853/54 (l. izdanje 1861, novo izd. 1864), čitamo še v izdanju iz l. 1871: Šolcbah. „Národní Koledar in Letopis Maticé Slovenske“ za l. 1868, 35, piše: Žolcpah in Iv. Mc. (Macun) v Letopisu za 1869, 95: Žolcpaške gore. „Koledar Družbe sv. Mohorja“ ima za leta 1868, 1869, 1871, 1872, 1874: Zolcpah, Žolcbah (bili so takrat v Solčavi kapelani: J. Bezenšek, Fr. Brelih, Kelemina). Poziv na tabor v Žalcu (6. sept. 1868) sta podpisala tudi Juri Logar in Sebast. Mesasnik, občinska odbornika „v Solcpahu“ („Slov. Narod“ z dne 25. avg. 1868).

Pisalo se je torej takrat: Sušpah (!), Žolcpah, Žolcbach, Šolcbah, Solcbah, Solcpah. G. solčavski župnik Miloš Šmid mi poroča: „Domačini in zlasti razni tujci so ime kraja različno izgovarjali in pisali: Solzbach, Zolzbach, Sulzbach, Žolcpah, Sovbah, Savcbah.“ Vidi se, da se je v pisavo imena, kakor ga je izgovarjalo ljudstvo, mešal spomin na čisto nemško ime: Sulzbach.

Iz tega, kar sem pravkar navedel, bi mogel kdo sklepati, da je — če se je še v sedemdesetih letih prošlega stoletja pisala ljudska oblika imena: Žocpah — Solčava prav mlada. Temu pa ni tako. Nastanek „Solčave“ sega v dobo pred „Novice“ nazaj, in sicer vsaj v l. 1838.

Župnišče v Solčavi hrani spominsko knjigo, ki se začinja z l. 1830. V tej knjigi je dne 30. sept. 1838 solčavski kapelan Andrej Lenarčič zapisal sledeče verze⁴:

Premda je junčki najti v proletji
Preko peči vuske i škale ovamo
Dragi! junak biti hočeš još vekši,
Kad v zimi dolazjo si v belo Sovčavo

Vera, velkoga videti⁵ nije,
V leti samo ki ovde je bijo
Varase jako pobludi i drnje,
Vas Sovčani v snegi živijo.

¹ „Sušpah“ je pokvarjena gajica! — ² gl. „Vedo“ 1913, 492.

³ Zbrani spisi I. (1876), p. 145. G. dr. A. Medved je v svoji knjigi „Knezoškof lavantinski Anton Martin Slomšek“ (1900), str. 176 naslov pesmi izpremenil v „Slovo solčavskim planinam“. G. župnik Miloš Šmid mi poroča, da je naslov Slomškove pesmi v Spominski knjigi župnišča: „Slovo Solcpaharskim planinam“, po tem takem je že urednik Slomškovih Zbranih spisov Lendovšek naslov pesmi izpremenil.

⁴ Prepisal mi je verze g. župnik Miloš Šmid.

⁵ G. župnik Fr. Lekše je čital tu: vidijo.

Ljuba mi mila Sovčava!
 V tebi bijo jedno godino dana —
 Nisi za me ti bijo pušava;
 Zdrava sad buđi, ostaneš mi draga!¹

V teh verzih se kraj čisto jasno dvakrat imenuje Sovčava („Sovčani“ so menda prebivalci).

Lenarčič je prišel v Solčavo za kapelana l. 1837 in je ostal tam do l. 1838. „Pesem“ je zložil pač za slovo od Solčave².

Lenarčičev jezik je „ilirski“. To je naravno pri mežu, ki je gimnazijo študiral v Karlovcu. Lenarčič je teologijo študiral v Celovcu (do 1837); tu je mogel priti pod idejni vpliv Jarnikovega Ilirizma. Kakor sta Maribor in Ljutomer nastala iz ilirsko-slovanskega mišljenja, tako se ne bomo čudili, če pri Ilircu Lenarčiču najdemo Solčavo mesto nemškega Žocpaha. Vpraša se samo, če je ta „Solčava“ Lenarčičev čisto osebni produkt.

Nista li pri njej sodelovala Jarnik³ ali Vraz? Jarnik se je baš takrat ukvarjal s krajepisjem, saj je pred majem 1838 poslal Šafařiku nekak „register“ krajevnih imen (Zb. Mat. Slov. I. 93).

Leto dni predno je Lenarčič zapisal gornje stihe, je bil v Solčavi Stanko Vraz. Potoval je peš iz Celovca v Celje ter beležil med potom krajevna imena. „Prelazivši greben medju gorami Olšava (Ovšava), Ojstrica, Brana i Mrzlica, koje . . . trojnu medju (sc. Štajerske, Kranjske in Koroške) čine, ulazio bih u Štajar iz Koruške tik uz izvora Savine (polag proizvodora Celjskih Slovencev Sauna n. San) te sam nakupio imena od uzbočnih rečicah“⁴. Dne 12. avgusta 1837 je bil v Solčavi ter v že omenjeno knjigo tamošnjega župnišča zapisal dva slovenska stiha in citat iz poljskega pesnika Mickiewicza, kjer pesnik občuduje gorsko krasoto⁵

¹ Verzi pomenijo po priliki to-le: Dasi je junaštvo, priti spomladi sem preko pečine in skale, boš pa vendar še večji junak, če si pozimi prišel v belo Solčavo. Zares, nič velikega ni videl, kdor je samo poleti bil tu . . . Leto dni sem bil tu; za mene Solčava ni bila puščava. Da si mi zdrava, Solčava!

² Andrej Lenarčič je bil rojen 30. nov. 1808 v Dobrovi na Kranjskem. Gimnazijo je študiral v Karlovcu (Imam podatek, da je v l. 1826—1829 bil v Karlovcu v II.—IV. gimn. razredu); najbrž je tam tudi končal gimnazijo. Na ljubljanski gimnaziji ni študiral. Kje je bil v filozofiji, ne vem). Ordiniran je bil pri Sv. Andražu 4. avg. 1837. Prva njegova kaplanija je bila v Solčavi; od 4. okt. 1838—1840 je bil kapelan v Kalobju, potem v Pilštanju, v Planini, v Brežicah (1843/44), v Sevnici. potem v raznih krajih na Koroškem; od 1855 župnik v Pilštanju, tu je umrl 2. junija 1885. (Orožen, Das Bisthum Lavant VI. 90).

³ Če je Jarnik imel s Solčavo posla, bi morebiti smeli vprašati, ali ga ni pri nje „etimologiji“ zapeljevala koroška vas Zókava (Zolkava), ki se je v srednjem veku zvala Sulca, Sulk (Dr. Lessiak v „Carinthii“ 1922, 36).

⁴ Zbornik Mat. Slov. I. (1899), 93.

⁵ M. Murko v Čas. za zgod. in narodopis VII. 318 sl. — Naj mi bo tu dovoljena majhna digresija o Stanku Vrazu. Med faktorji, ki so v mladem Vrazu mogli

— žal, da imena kraja samega ni pripisal. Ne vemo torej, kako bi Vraz imenoval Solčavo, a ker se je takrat baš bavil s krajevnimi imeni slovenskih krajev, posebej krajev, kjer je potoval, je več ko mogoče, da je razmišljal tudi o imenu kraja, čigar planinska okolica ga je tako zavzela¹. Vraz je februarja 1838 poslal Šafařiku v Prago seznam krajevnih imen slovenskega Štajerja, ali za celjski okraj je pri tem bil navezan na Schmutzov Topographisches Lexicon, ne na lastne preiskave. V seznamu je sicer Gornigrad, Ljubno itd., a Solčave sploh ni². Tudi na zemljevidu slovanskega sveta v Šafařikovem „Slovanskem Narodopisu“ (1842) je ni³.

Drugikrat se „Solčava“ nahaja v oklicni knjigi solčavske župnije iz l. 1848; zapisal jo je (kakor mi poroča g. župnik Šmid) župnik Ivan Janc. Ne dvomim, da je ta slučaj v zvezi z 10 let starejšo Lenarčičevo „Sovčavo“.

Katera etimološke fantazija je bila mati Lenarčičevi Solčavi? Na to vprašanje točno ne moremo odgovoriti. Skok od Žocpaha do Solčave je velik, posebno v drugem delu besede: —bach: —ava! Ali se je Lenarčičeva družba zavedala, da končnica „—ava“ pomeni včasi vode, reke, potoke (Morava, tokava) ter bi se zato mesto nemške besede „—bach“ mogla deti ta naša končnica?⁴ Pri tem bi posebno reka in mesto Sučava na rumunsko-bukovinski meji lahko igrala zapeljivo ulogo. Na omenjeni Šafařikovi mapi slovanskega sveta čitaš lepo in razločno tiskano ime te reke in mesta: Sočava. Seveda ta mapa je izšla šele 1842 in bi zelo dvomil, da bi celo Vraz l. 1838 bliže poznal imena onega slovansko-romunskega vzhoda.

Prvi je, kolikor vem jaz, teoretski zastopal ime „Solčava“ Davorin Trstenjak, in sicer v „Novicah“ 1856 (št. 53, z dne 2. julija). Trstenjak govori tu o krajevnih imenih, ki so baje izvedena od sanskrtskega ko-

rano buditi zanimanje za zgodovinsko-krajevisne stvari, bi morda smeli imenovati Schmutzov Historisch Topographisches Lexicon von Steyermark (Graz, 1822). To delo, ki ima poleg nemških imen za kraje na slov. Štajerju vobče tudi slov. imena, je namreč poleg par drugih Slovencev aboniral tudi „Fraß Joseph, Realitätenbesitzer“, sigurno Vrazov oče. (Gl. moja razprava „Stanko Vraz u školama“ v Gradji za povijest književnosti hrvatske V. 80). O Schmutzu gl. razpravo o Brežicah.

¹ Ko sem hotel ta rokopis že poslati uredništvu Časopisa, sem od g. urednika dr. Fr. Kovačiča prejel poročilo (po Slekovčevih beležkah), da je bil Lenarčič nameščen za kapelana v Solčavi šele 20. sept. 1837; ni ga še torej bilo v Solčavi, ko je prišel Vraz tja.

² Tako mi prijazno poroča prof. Jos. Skrbinšek iz Prage. Le pri navedbi štajerskih planin je opazka: „Ebenfalls wird in diesen Alpen, besonders aber in Sulzbach, der windischen Schweiz, hohe und andere Jagd betrieben.“

³ Pač zato ne, ker je premajhen kraj. Ipak je čudno, da Vraz kraja ni imenoval niti v datumu svojega poseta v Solčavi 1837 niti v seznamu krajevnih imen, namenjenem Šafařiku.

⁴ Morda pod vplivom Šafařikovih izvajanj v „Slovanskih Starožitnostih“ 1837?

rena sal —, grški ἄλ —, lat. salio („springen, sich heftig bewegen“), češ, po močnem gibanju se imenujejo često vodovja, reke, morja. „Da so stari Slovenci iz te korenike tudi stvarjali poznamljevanja za reke, potrjujejo živi prikazki, na priliko: „Soča iz Solča, Sočava iz Solčava“ itd.“ Tu pa še posebe dodaja: „Solčava, Sočava, Šučava reke na Ruskem; tudi na Štirnškem je Sučava znana dolina divjo-romantiška, po nemškem Sulzbach. Pripovedi prebivalcev in geološke preiskave potrjujejo, da je vsa dolina krnica bila nekdanj z vodo napolnjeno — jezero, zato ime Solčava¹.“ Glede končnice opozarja Trstenjak na „Nasvo, Narvo, reke na Ruskem“, češ, „naš slavni Šafařík misli, da se je polna oblika glasila Nasava, Narava...“². Morda te Trstenjakove misli l. 1856 niso bile nove, marveč že stare; morda so ilirski slovanofilski etnografi, kar se tiče vzporedbe z ruskimi rekami in končnice —ava, tako mislili že 20 let prej, a v javnost je z njimi izšel šele Trstenjak.

Principijelno in metodično je seveda v redu, da se pri razlagi poedinah slovanskih jezikov in slovanskih krajevnih imen iščejo in uvažujejo podobni pojavi v drugih delih slovanskega sveta, samo nevarno je, da se pri tem slučajna vnanja podobnost vzame brž za notranjo identičnost. Naši preporoditelji, ki so več ali manj bili vsi „panslavisti“, so zrlí na karto slovanskega sveta kot enoto in tako se moremo še manj čuditi, če so uvedbo „Solčave“ za naš alpski kraj utemeljevali z vzhodno Sučavo³.

Da sta se imeni obeh krajev med seboj vezali, se razvidi pač tudi iz Wolfovega nemško-slovenskega slovarja, ki mu je Cigale predgovor

¹ Iz teh besed bi morda smeli sklepati, da je Trstenjak že osebno bil v Solčavi. Da je bil tam pred l. 1859, vidimo iz „Slov. Glasnika“ 1859 (III, 173), kjer Trstenjak omenja „solčavsko dolino“ in „solčavske planine“ in pravi: „V solčavski dolini sem vprašal starega dedeka, zakaj se veli ena solčavskih planin Avšava.“

² Tudi kar se tiče končnic, Trstenjak ni bil v zadregi, kadar je iskal Slovanstvo v imenih; v našem slučaju mu je poleg drugih bila pri roki morda še Pulska in pa — Solva (Sulm), voda in mesto tam, kjer je za Rimljanov stalo Flavium Solvense (O tem imenu je Trstenjak mnogo pisaril, tako posebno v „Novicah“ 1856, št. 53): „O pomenu imena mesta Solva“, kjer je dal prvo svojo etimologijo „Solčave“. Glej tudi „Slov. Glasnik“ 1861 (VII.), 60: Solva, staro slovensko mesto; dalje „Biser. Niz bisera jugoslavjanskoga itd.“ (Zagreb, 1863), 317.

³ Tudi „Mariboru“ in „Ljutomeru“ so služila imena iz drugih slovanskih krajev. Na sličen način kakor pri Solčavi so Trstenjak in Trstenjaki v daljavo segali pri razlagi imena „Štirnško“ za Štajersko, kakor kaže članek „Nekdanje razprostranjenje Slavjanah u sadašnjem avstrijskom carstvu“ v „Danici“ 1843 (z dne 28. okt.), češ, tudi „ime Štirsko je čisto slavjansko, jer dolazi od imena reke Štira i grada Styrpurch, koj se dandanas Steier zove i pokraj iste reke stoji. I u Šarbij ima reka koja se Štira zove, u Rusii je pako potok imenovan Štir“ — čisto po Šafaříkovih „Slov. Starožitnostih“ 1837, 707, 716 (Šafařík veče tudi nemško obliko imena naše Savinje z imenom reke Sana v Galiciji, ib. 715. Iz takih zvez bi se tem lepše videla skupnost Slovanstva in zatatranska prvotna naša zavičajnost).

napisal na Dunaju 15. januarja 1860¹. Tu se štajerski Sulzbach tolmači: Sučava, a par vrst pred Sulzbachom se reka in mesto Suczawa tolmači istotako: Sučava. Obe imeni sta v Slovarju tako blizu eno izza drugega, da se je piscu pri njih naravnost vsiljevala enaka pisava.

Ne dvomim, da je Trstenjakova razlaga, podana v uglednem in takrat edinem slovenskem listu, delovala posebno na one, ki so poznali solčavski kraj². In zdi se, da so se že takrat mnogi zanimali za ta planinski svet. Janko P(ukmeister) Vijanski, roj. v Vinjah pri Novi cerkvi blizu Celja, je rano čul „toliko pripovedovati od tega štajarsko-švajcarskega kraja“, da se je avgusta 1855 z dvema tovarišema odpravil na pot v Solčavo, kjer je pri gostoljubnem župniku našel polno gostov, mnogo duhovnikov in troje Angležev. O tem svojem izletu nam govori v članku: „Solčavske planine na Štajarskem“ v „Novicah“ 1859 (13. in 20. aprila, št. 15. in 16); tu kraj imenuje Solčavo „ali, kakor pravijo, v Žovcboh (Sulzbach)“. Vijanski konstatira, da ljudje govore: Žovcboh, ali on sam rabi v članku le „Solčavo“ — mislim, da s stališča l. 1858/59³, ko je Trstenjakova razlaga bila že več ko dve leti stara. Pogostoma je med 1850—1860 v Solčavo prihajal neki prijatelj župnika Janca in je o teh svojih posetih pisal v „Novicah“ 1869 v seriji clankov: „Žolcphah — Sučava“. (Ta potopisec je imel ilirsko preteklost).

Med tem si je pa Trstenjak etimologijo Solčave premislil. L. 1864 izvaja besedo od „Solatine“, nemški Sulz, katera se nahaja v tej dolini⁴. K temu ga je navedla morda etimologija nemške besede v zvezi z avtopsijo kraja samega⁵, ki mu je kazala, da je kraj slatinski.

¹ Do 8. marca 1858 je bilo tega Slovarja, ki se je tiskal pri Blazniku v Ljubljani, natisnjega 91 pol (črka s), gl. „Slov. Glasnik“ 1858, 122. Na 125.—127. poli je Slovar krajepisnih imen; ta se je tiskal pač l. 1859.

² Po poročilu g. župnika Šmida so v solčavsko Speminsko knjigo že l. 1860 pisali „Solčava“ Mihael Lendovšek, Jos. Žičkar, Voh Nuže (Jernej). In Dragotin Rešanski (Simandl) je v dneh 20/21. junija 1861 (torej ko je bil Slomšek tam na bhrmi) v „Solčavi“ napisal „In piam memoriam Amico Nunquam oblito Carissimo Unico (= JANCU, Jancu). Ta Janc je bil istega dne ordiniran kakor Lenarčič.

³ Najbrž je bil Vijanski v Solčavi tudi l. 1858. Zakaj v „Slov Glasniku“ tega leta (1. okt.) poroča iz Velenja: „Bil sem letos pri Sv. Križu pri Belih Vodah, kamor iz vseh krajev vsako leto Slovenci romajo...“ V Pajekovih „Črticah“ (1884), 171 čitam: „Lepo je (kot romarska pot) slovel Sv. Križ pri Belih Vodah okoli 1860.“ Poznejši mariborski profesor in kanonik Jos. Pajek (r. 1843) je l. 1863 bil v Solčavi (Njegove „Črtice“, p. 285).

⁴ V „Slov. Glasniku“ 1864, 373 (1. dec.). Slučajno je tudi v pokrajini rusko-rumunske Sučave kraj Slatina (jugozapadno od Sučave).

⁵ Ibidem pravi: „Stanovniki, kakor bližnji Gorotanci, to je prebivavci gornje-graških (Oberburger) planin, imajo dosti planinskih pašnikov. Kolibe, v katerih pastirji prebivajo, vele se: stani, kature (Sennenhütten), katuni. Ta opis pač zopet kaže, da je Trstenjak bil v Solčavi. Trstenjak, ki je bil prej profesor v Mariboru, je bil od

To novejšo Trstenjakovo razlago je potem sprejela knjiga „Slov. Štajer“ (1868), kjer čitamo na str. 32 (v „Zemljepisnih razmerah“, ki jih je spisal Jos. Šuman) pod črto: „Ime Solčava je nastalo po D. Trstenjaku iz Solca, t. j. slatina, ki se tam nahaja.“ Solčavske planine se v knjigi imenujejo opetovano, Žolcpaha ni nikjer. To je „Solčavo“ moglo samo popularizirati.

Baš l. 1868. je v Maribor prišel Jurčič in tudi njega, romanopisca, se je taknila Solčava. V povesti „Sin kmetskega cesarja“ (1869), c. VIII, govori o „kamenitih solčbaških gorah“ ter pod tekstom pripominja; „Solčbaške (solčavske) planine. Tako imenujejo ponekod (po kraju Solčava) Kamniške ali Savinjske planine.“

Med tēm je Solčava bila poslala v Celje dijaka, ki je tam postajal vnet Slovan, se kot dijak udeleževal taborov, ljutomerskega in žalskega, in ki zato o njem že naprej lahko vemo, da ne bo hotel biti „iz Žovcbaha“, ampak „iz Solčave“. To je bil Franjo Štifter (1846—1913), ki je l. 1874 kot „slavjanski štipendist“ odšel na Rusko ter umrl kot profesor (Fedor Matvejevič) v Kalugi¹.

Štifter je prišel v celjske šole 1861, v gimnazijo je vstopil 1863. Od začetka gimnazijskih studij je bil v semenišču, a v 4. razredu (torej nekako 1866/67² je prišel stanovat v opatijo k opatu Vodušku, kjer je ostal do l. 1870, torej do svoje osme šole. Kakor sam priznava, je opat Vodušek, „velik Slovan“, na njega silno vplival. V opatijo je pogostoma zahajal tudi Davorin Trstenjak in Štifter se je seznanil z njim. Kaj je naravneje nego misliti, da je Trstenjak z dijakom iz „Žovcbaha“ začel razgovarjati o njegovem domačem kraju, ki ga je on tudi poznal, in o njega imenu — ter tako iz njega naredil (kolikor ni morda tega storilo že prej čtivo) „Solčavskega Franja“. In tega „Solčavskega Franja, dijaka“ nahajamo med člani Matice Slovenske v njenem Letopisu za leta 1869, 1870, 1871³.

1861-1868 župnik pri Sv. Jurju ob južni železnici; tu je imel lahko več zveze s Savinjsko dolino. Solčavske planine omenja Trstenjak tudi v „Glasniku“ 1866, 259.

¹ Gl. o njem „Ilustrovani Narodni koledar za leto 1914“ (Celje) in „Vedo“ 1913 (III).

² Vsaj l. 1866 je bil četrtošolec „Štefer Fr.“ naročnik „Glasnika“ („Slovenski Glasnik“ 1866, 452) in z njim še osem celjskih četrtošolcev.

³ Pozneje bil kot graški dijak začlanjen v Gradcu. Na Letopis Mat. Slov. teh let me je opozoril g. prof. Koštiál v Novem mestu, ki mi je sploh dal prvo pobudo, da sem se lotil Solčave: Kako je stvar napredovala, se vidi iz tega, da ima štajerski Ortsrepertorium iz l. 1872 že „Solčavo“. L. 1871 je v „Pomladanskem Cvetju“, ki ga je v Trstu izdal Vekoslav Raič, urednik „Primorca“, Lipe Haderlap priobčil pravljico o jezeru „na vrhu med Kapelsko in Solčavsko stranjo“ (str. 203). Tu čitamo: „Zdaj se Solčavci tolažijo s tem, da so Kaplanci bolj hudobni, Kaplanci pa mislijo, da so Solčavci.“ — L. 1872., 17. sept. je „Slov. Narod“ priobčil listek: „Slovenska Švica“, t. j. opis (zdi se) dijaškega izleta v „krasne solčavske planine“.

Štifter pravi sicer v svoji avtobiografiji¹: „Moja ožja domovina je Solčava; katera je prav za prav meni obvezana svojim slovenskim imenom, prej pa so jo zvali Žolcpah, po nemškem Sulzbach“, a te njegove besede ne odgovarjajo prav zgodovinski istini, kakor kaže moja razprava. Le to bomo Štifterju smeli priznati, da je „Solčavo“ v svojem domačem kraju nekoliko izpopulariziral. V Letopisu Matice Slov. za leto 1874 so navedeni trije člani iz „Solčave“ (torej tu ni več Žolcpaha), med njimi kapelan Anton Fišer; tudi pri Družbi sv. Mohorja je „Solčava“ prvič v njenem Koledarju za l. 1875, ko je bil v Solčavi kapelan Fišer. Fišer je bil v Solčavi kapelan od l. 1873 (14. avg.)² in je prav mogoče, da je vseučilišnik Štifter vplival na kapelana tako, da je ime kraja za Letopis in za Koledar poslovanil³. S temi uglednimi in popularnimi publikacijami je seveda novo ime pridobilo mnogo moči.

Kakó sta se obe imeni: stari Žolcpah in nova Solčava borili med seboj, tega dalje nisem zasledoval. Lavant. šematizem ima do leta 1876 Solzbach, od 1877—1888 Solcpah, od 1889 naprej pa Solčava. Orožen ima v svojem delu „Das Bisthum Lavant“ II. 1877 (129) še Žolcpah, ravno tako tudi dr. Pajek v „Črticah iz današnjega žitka štaj. Slovencev“ (1884, str. 215, 283). Prof. Koštiál mi piše, da je baš l. 1884 „Solčava“ popolnoma zmagala. V zapisniku duš, v opravilniku, v izpraševanju ženinov in nevest, v zbirnem zapisniku solčavske župnije se od l. 1882 piše „Solčava“, a matice krščenih, poročenih in umrlih je začel slovenski pisati šele sedanji župnik, g. Miloš Šmid, leta 1895, seveda s slovensko „Solčavo“.

Zgodovina imena Solčave nam kaže, da so slovanski rodoljubi, ki so ga uvajali, v njem videli slovanski faktum, katerega je treba samo jezikovno razlagati. Iskali so v njem sanskrsko-grško-latinsko-slovanski koren sal (sol) v pomenu: skakati, naglo se gibati, ali pa koren sol— (slatina). Na ta zadnji koren Trstenjaka pač ni opozarjala toliko terenska posebnost kraja, kolikor nemško ime Sulzbach; po vsej priliki je Trstenjak mislil, da tiči v nemškem imenu slovenska beseda solca = slatina, da bi torej bila „Solčava“ ali „Solca“ prvotno, Sulzbach (Žolcpah) pa sekundarno.

Razmerje pa je seveda obratno, t. j. nemško ime Sulzbach (Žolcpah) je prvotno in čisto nemško, a „Solčava“ je čudovit produkt preporednega Slovanstva.

¹ „Veda“ III. (1913), 491.

² Štifter je, predno je spomladi 1874 odpofoval na Rusko, posetil še svojo Solčavo. S Fišerjem je mogel občevati vsaj jeseni 1873 in začetkom 1874.

³ Štifter je v znanstveni prilogi „Zore“, Věstniku I. (1873), 5. nov., priobčil članek: O vlastnih imenih kmetij in posestnikov v Solčavi. Za prebivalce tu rabi obliko: Solčevani.

Nemških krajevnih imen, sestavljenih iz Sulz— in iz —tal, —bach, —dorf¹ je na Štajerskem, posebno na nemškem Štajerskem mnogo; tudi beseda Sulz sama je krajevno ime. Treba je pogledati v Zahnov „Ortsnamenbuch der Steiermark im Mittelalter“; tam najdeš že v srednjem veku kakih 10 štajerskih Sulzbachov (deloma potokov), med njimi tudi našega (naveden je že z letnico 1268). Sulzbachi pa se nahajajo tudi po ostalem nemškem svetu, (v Andreesovem Atlantu jih je kakih 27) na pr. na Gornjem Avstrijskem, na Bavarskem, Württemberškem, Badenskem, v Švici, v Hessen-Nassau, Rheinprovinz.

Beseda Sulze pomeni nekaj slanega²: Salzbrühe, salzhältiges Wasser, Soole, Salzlecke für Wild, für Vieh, gallertartiger Aussud aus tierischen Teilen, Gallert (Weigand, Deutsches Wörterbuch; podobno v Sandersu in v Wolfovem Nemškoslov. slovarju). Prešla je kot tujka v slovenščino: zolica, zolca, žüeca.

Sulzbach je potok s slano ali slatinasto vodo, oziroma sploh kraj s tako vodo. Solčava je po svoji prirodi mogla dobiti to ime³. „Na Klemenškovem in Žibovtovem posestvu izvira kislá voda. Ti izviri so v isti višini kakor onkraj Pavličeve stene že več let obstoječa Bela = Bad Vellach.“ Trstenjak in Šuman sta dobro slutila, po čem bi kraj bil mogel dobiti ime, samo da sta koren z dotičnim pomenom iskala pred vsem v slovenščini, ne v nemščini.

Ne more se nam čudno zdeti, da je naselbina prvotno imela nemško ime. V začetku 12. stoletja je gornjegrajskemu okraju bil lastnik bavarski plemenitnik Dyebald de Chagere; ta ga je 1140 zapustil oglejskim patriarhom ozir. deloma gornjegrajskemu samestanu⁴. Do konca prvega tisočletja Solčava ni bila nastanjena; kolonizacija se je izvršila pred 1268. Menihi so klicali v kraj Slovence in Nemce. Nемец je bil na pr. „Stifter“ (prvotno pooblaščenec gospodov, ki kmete uvaja v njih posest ter

¹ Na pr.: Očeslavci ob Ščavnici so Sulzdorf. Očeslavci imajo slatino. Omenjajo se že leta 1379. To drugače običajno vas navaja že ilirski geograf Seljan v svojem Zemljepisu 1843 (p. 29): „Očeslavci, selo poleg Ščavnice, od slatine i jedne rude, gdě se mlinsko kamenje kopa, na glasu.“ Od kod ime Očeslavci? Volčeslavci? ali morda celo iz Z-očeslavci? Bilo bi mogoče, da je Trstenjak pri Sulzbachu mislil tudi na svoj domači Sulzdorf ter tem laže v Sulz— iskati slovanski koren.

² Koren je iz „salzen“ izpremenjen, kakor v plur. praeteriti: wir sulzen poleg: ich salz.

³ Sulzbach pri Hallu: na Gornjem Avstrijskem ima soline. (Kos, Gradivo I.). Prim. Sulcz = Slatina v pilštanjskem dominiju. (Orožen, Das Bisthum etc. VI. 106).

⁴ Poročilo g. župnika Šmida. Prim. tudi Šumanova izvajanja v „Slov. Štajerju“ (1868) na str. 34, 78.

⁵ Orožen, Das Bisthum Lavant, II. (1877), 129 sl. — Orožen, Das Benediktiner Stift Oberburg (1876), 3. — Stegenšek, Cerkveni spomeniki lavantinske škofije, I. 4/5. — Stegenšek, O najstarejši zgodovini gornjegrajskega okraja (Čas. za zg. in nar. 1910).

jih odstavlja, stiften, abstiften — Stegenšek, op. cit. 24). Da je bila kmetija Štifterjev prvotno nemška, tega se je Fedor Matvejevič Štifter seveda zavedal. Kar se tiče kmetije Štifterjeve¹, je pisal v svoji avtobiografiji, „zgodovinarji menijo, da je to prva in najstarejša naselbina v kraju od celjskih grofov ali od solnograških škofov. Le tako se pojasnjuje nemški vir mojega priimka“.

* * *

Skoro bo 100 let, kar je menda prvi človek našega rodu opisal solčavski planinski svet. Bil je to znani celjski in pozneje mariborski profesor J. A. Zupančič. Ta je l. 1826 izdal „Ausflug von Cilli nach Sulzbach“. Spisa nisem dobil v roke, a posnema ga Jos. Pajek v „Črticah“ (p. 283 sl.). Zupančič je bil v Solčavi l. 1815; iz njegovega opisa se vidi, kako se mu je kraj zdel ločen od vsega sveta, kako divno zadovoljen (procul negotiis) pa je bil tamošnji župnik, ki se je z njim razgovarjal. Ali Solčavo so pač vedno bolj posečali, ker se je zdelo potrebno (1830) zasnovati Spominsko knjigo.

Kakor Mariboru in Ljutomeru, je tudi Solčavi ilirsko (jugoslovansko) razpoloženje dalo ime. Če se je tudi to ime rodilo iz nekeke fantazije, dandanes se je udomačilo in ga nihče ne bo več izpreminjal.

Nekaj dokumentov o glagolici na Slovenskem.

Iz vatikanskega arhiva priobčil M. Premru. Rim.

Odkar so Benečani storili konec svetni oblasti oglejskih patriarhov, so v naših deželah nastale nenormalne cerkvenopolitične razmere. Avstrijski vladarji so se upirali z vsemi silami izvrševanju nadpastirske oblasti po patriarhih, zaveznikih in podložnikih beneške republike, ter so delali na cerkveno osamosvojitve avstrijskega dela patriarhata z ustanovitvijo novih škofij. Le pod hudim pritiskom cerkvenih in političnih razmer je avstrijski vladar dovolil, da je Franc Barbaro smel opraviti vizitacijo, nadejaje se, da si s tem pridobi naklonjenost rimske stolice, da privoli k ustanovitvi novih vladikov na avstrijskem teritoriju oglejskega patriarhata.

Rimska stolica pa je vse poskusila, da se izogne potrebni ustanovitvi novih vladikov, ter je skušala izvrševati nadziranje potom drugih vladik in cerkvenih dostojanstvenikov, pred vsem pa s tem, da je krei-

¹ „Illustr. Narodni koledar za leto 1914“ (Celje), str. 56. Njegovo mnenje o starosti bi utegnilo biti istinito, če uvažujemo Stegenškovo razlago imena, ne pa opomba o celjskih grofih in pač tudi ne opomba o solnograških škofih. — Fedor Matvejevič Štifter je svoj priimek prevel v „Tvorcov“.

rala v Gradcu svojo nuncijaturo, ki je trajala od l. 1580—1622, ko je bila 20. aprila ukinjena¹.

Nadvojvoda Karol se je nemudoma lotil dela, da pridobi pred vsem za svoje načrte graške nunciije ter ustanovi nujno potrebne vladikovine v Gorici² in v Velikovcu³; delali so se tudi načrti za Celje⁴ in za Reko⁵.

Dasi je rimska stolica skrbno pazila na to, da se ne zameri beneški republiki, ki se je absolutno in trdovratno protivila Karolovim cerkveno-političnim nakanam, vendar ni nikakor hotela odbiti Karola. Služila se je starega in vedno pripravnega sredstva: odlašanja. Zavlačevala je zadevo v nadi, da ji prinese čas ugodne razmere, ki bi jej dovoljevale rešiti vprašanje, ne da bi koga ozlovoljila, a cerkvi koristila.

Privolila je v to, da se je celo leta 1586 izvršil proces za ustanovitev vladikovine v Gorici in v Velikovcu, od katerih pa je bila vdejstvena edino le Goriška in ta šele l. 1751⁶.

Kakor sem že omenil, sta se posvetni vladar in rimska stolica od časa do časa poravnala tako, da je bila pooblaščenca kaka zaupna cerkvena oseba, da prehodi patriarhovino, ki je bila pod Habsburgovci, ter ukrene vse potrebno, da dvigne cerkveni in verski nivó.

Tako je bila l. 1607 poverjena vizitacija⁷ graškemu nunciju Ivanu Krstniku Salvago, vladiku Sarcanskemu (Lunesarzana), ki je bil nuncij v Gradcu od 4. nov. 1606 do 9. okt. 1610⁸.

Papežev nuncij je prepotoval vse slovenske zemlje od Gradca do beneške republike ter s potovanja vrlo pridno poročal v Rim, od koder so mu prihajala vedno primerna navodila.

Cela ta korespondenca je v marsikaterem pogledu zanimiva in zelo važna ter sem si jo vso izpisal in zbral.

Ker razmere, zlasti draginja tiska, danes ne dovoljujejo, da obelodanim to korespondenco v polnem obsegu, odločil sem se, da v „Časopisu“ izročim javnosti one listine, ki se tičejo slovenske Štirске in glagolice na slovenskih tleh.

¹ cf. Biaudet H.: *Les nonciatures apostoliques permanentes jusqu'en 1648*. Helsinski. 1910. pg. 152, 242.

² Arch. Seg. Vat. Fondo Borghese I. 35.; — *Documenta historiam Archedioec. Gorit. illustrantia* (App. Folii Eccl.) To. I. Goritiae 1907. — Morelli C.: *Istoria della contea di Gorizia*. Gorizia 1885. vol. IV. passim.

³ Arch. Seg. Vat. F. Borghese I. 35.

⁴ I. Orožen: *Celjska kronika*. Celje 1854, pg. 131.

⁵ Arch. Seg. Vat. Germania 22 F. 135, 154, 42.

⁶ Morelli C. *Istoria di Gorizia*. Gorizia 1885. III. 203 sq. IV. 214 sq.

⁷ Ta vizitacija je bila odrejena zlasti radi pritožb zoper ljubljanskega vladiko Tomaža Hrena, ki so delale nunciju in rimski stolici mnoge skrbi, kakor moremo sklepati iz nuncijevih poročil in rimskih naročil. cf. *Cod. Germania* 21. 22. passim. — Fondo Borghese II. 197/8. — cf. tudi beležke iz Hrenovega Koledarja 1610 24. XI. v *Mittheilg. d. hist. Ver. f. Krain* 1862, pg. 26. — ⁸ Biauudet: l. c. 182, 197, 283.

Vsa korespondenca, ki se vrši med nuncijem-vizitatorjem in rimsko stolico, je zbrana v Cod. Fondo Borghese II. 197/8, 189, 190, 192 ter Germania 21, 22, ki se nahajajo v vatikanskem tajnem arhivu.

Svojo vizitacijo na Štirnškem je nuncij izvršil v dveh rokih in sicer koj od početka, ker je začel z vizitacijo ljubljanske vladikovine in na povratku s potovanja po Kranjskem, po Istri, po Goriškem, po Furlanskem in v Trstu.

Graški nuncij je odpotoval iz Gradca ter prispel 16. sept. 1607 v Slovenjgradec (Bindisgratz)¹, kjer ga je slovesno in ponižno sprejel ljubljanski vladika Tomaž Hren, zakaj Slovenjgradec je pripadal takrat ljubljanski vladikovini².

O tem poroča papežev nuncij v prvem svojem poročilu s potovanja dd. Bindisgratz 1607, 17. sept. (Cod. Fondo Borghese II. 197, 198. F. 400.)

Parti venerdi di Gratz, et hieri entrai nella diocesi di Lubiana, incontrato dal Vescovo³ con molta submissione e gran affetto, non posso ancora dir cos'alcuna intorno a questa diocese, dirò bene che essendo passato nella Diocèse del Vescovo di Lavanto et visitato, ho ritrovato che lui non visita tanti anni sono, et una Prepositura principale sono passati già sei anni, se non che mandò un Visitatore avanti di me di otto giorni havendo inteso ch'io volevo visitare, il quale ancora fece ordine ad uno Monasterio di Monache di S. Domenico al governo dell'ordinarij che non mi dovessero accettare nella clausura, sebene esse doppo qualche poca difficultà mi accettarono. Ho ritrovato, che nella sua diocese non vi sono, che sei sacramenti, perche di quello dell'estrema unzione non sene parla, anzi i Popoli non sanno tampoco che vi sia. Le chiese malissimo tenute et i Preti talmente ignoranti, che ne anco sapevano la forma del Sacramento della Penitenza tanto necessaria così credo, che sia il resto della sua Diocesi, pure avanti che ritorni lo saperò. Questo dirò bene a V. S. I. che i popoli alzano le mani à Dio d'esser visitati, e che l'opera è bonissima e produrrà effetti molti, buoni a gloria di Dio e salute di queste anime. Darò conto di quello che anderò trovando et intanto mi resta di supplicare V. S. I. a farmi havere l'emendatione de Messali stampati in Venetia essendovene in questa Diocesi di Lubiana, nella quale non s'è havuto il Decreto fatto dalla Congregatione del S. uffitio che non sarà se non bene, quando se ne faranno fare inviare ancora qua al Nuntio perchè ne possano haver notitia questi Prelati. Iddio doni itd.

Datum, podpis nuncijev.

¹ Gledé pomena besede slovenj cf. Bidermann: Die Serben-Ansiedlungen in Steiermark in Mittheilungen d. hist. Vereines f. Steierm. XXXI, (1883) pg. 33, slovenj = feucht.

² cf. Luschin: Das Fürstbischöfl. Archiv zu Laibach v Beiträge zur Kunde Steierm. Geschquel. V. 86, 87, 93. — ³ Tomaž Hren † 1630.

Rubrum :

risposta 29. IX. 1607.

V tem pismu pravi, da še nima kaj poročati o razmerah ljubljanske vladikovine. Pritožuje se pa, da zanemarja labodski vladika svoje dolžnosti ter ne nadzoruje svoje vladikovine, kjer poznajo samo šest zakramentov in so svečeniki zelo nevedni. Ta nuncijeva pšica proti labodskemu vladiki pa je čisto razumljiva, kdor vé, da je labodski vladika Jurij Stobej bil predsednik vlade v Gradcu, ki se ni veliko zmenil za nuncijeve voljice, ter je tudi brez ovinkov povedal, kaj misli o rimskem dvoru. Radi tega je bilo treba to neljubo osebo odstraniti, na čemur nuncij dosledno deluje, dokler se mu ni končno posrečilo iztisniti labodskega vladiko iz vplivnega političnega poprišča.

Koncem omenjenega pisma obljublja nuncij, da bo o vsem točno poročal, kār bo videl. Na njegovo prošnjo radi poprave misala, državni tajnik ni reagiral.

Na nadaljnjem svojem vizitacijskem potovanju je papežev nuncij na svoje veliko začudenje naletel na glagoljanje celo ob sinji Adriji pri Reki. O tem njemu povse novem dejanjskem stanju je poročal v Rim, tedaj se je zganil državni tajnik kard. Borghese ter so se vršila dopisovanja radi poprav med kongregacijo del sant' Ufficio, beneškim nuncijem in kardinalom Borghese, ki pa so tudi — zaspala, dasi je še leta 1614 Iv. Tomko Mrnjavić prišel v Rim¹, da prevzame to delo, katero pa je šele prevzela l. 1622 ustanovljena kongregacija de Propaganda fide ter ga končno tudi izvršila.

Kakor znano, so dotiskali v Benetkah prvi glagolski misal že 22. februarja 1483. leta. Danes je velika redkost; dva izvoda, a oškodovana, sta v Vatikanski knjižnici, eden je v dunajski bivši dvorni knjižnici.

Leta 1528 in 1561 so ta misal v Benetkah ponatisnili. In od takrat naprej ne več. L. 1531 so ga natisnili tudi na Reki².

Kakor je znano že iz Bidermannove razprave „Die Serben-Ansiedlungen in Steiermark und im Warasdiner Grenz-Generalate“ v Mittheilungen des hist. Vereines für Steiermark XXXI. Graz, 1883, so se na Štirskem, Kranjskem in Hrvatskem naselili t. zv. Uskoci³, katerih center so bile po njih imenovane Uskočke gore, ki so v listinah označene z imenom „Monte Feletrio“, ime prikrojeno v italijanski cerkveni pisarni v Rimu iz „PleTERSKE gore“.

¹ Dr. Prodan, Jeli glagolica pravo svih Hrvata. Zadar 1904, pg. 224 n. 1.

² Šafařík, Geschichte der südslav. Literatur I. c. 154, Nr. 11 in 174, Nr. 42. — Šurmin: Povest književnosti. Zagreb. 1898. pg. 59. — Brčić: Nekoliko starosloven. hrv. knjiga. Rad. LIX. pg. 172 n. 1. 3. — Kobler G.: Memorie di Fiume. 1896—8. I. 189. — ³ cf. tudi Kukuljevićev Arkiv IX. 273. 312. sl.

Znani novomeški prošt, Albert Pesler¹, Goričan po rodu, je poslal l. 1625 v Rim latinski pisano kratko poročilo o Uskocih. To poročilo, ki je bilo prečitano 6. febr. 1626 v kongregaciji de Propaganda fide (Cod. Lett. Antiche 219. f. 159.) pravi, da so Uskoci zasedli nekultivirane „montes Pletriacos“², kar so takoj potvorili v — Monte Feletrio.

Ti Uskoci so imeli svoje svečenike ter so živeli v veliki siromaščini. Zanje se je zanimal tudi Rim, da bi jih pridobil za zjedinenje. Vsled tega je sporazumno z Rimom leta 1629 vizitiral te Uskoke mladi helmski vladika, Metodij Terlecki, Rusin-unijat. Iz njegovega poročila naj navedem tu le odstavek, v katerem beremo, da je našel med temi Uskoci cerkvene knjige, tiskane v Benetkah. V Cod. Lettere antiche 219. f. 162 sl. A. P. F.³ so Terleckijeva „Media iuvandi Vallachos“. V točki 5. piše, da so v njihovih cerkvenih, v Benetkah tiskanih knjigah mnoge pomote in praznoverne reči. Da se odstranijo te pomote, ni drugega sredstva, kakor da se znovič natisnejo; če pa to ni v kratkem mogoče, naj se naprosi cesarsko veličanstvo za podporo, da se nakupijo take knjige v Rusiji⁴.

Znano je, da so ti Uskoci⁵ — Srbi ob času prehoda v te kraje bili shismatiki grškega obreda, a slovenskega liturgičnega jezika, katerih svečeništvo je bilo tako „ignorantno“, da ni žnalo ni besede latinske, ter je radi tega zagrebški vladika Ben. Vinković v pismu od 3. febr. 1639 (Lett. ant. 219, f. 246) zahteval ustanovitev šol⁶, v katerih bi se vlaški mladeniči (t. j. Uskoci) učili cirilice in latinice, s katero bi se navzeli tudi katoliške pobožnosti, ter pripoveduje, kako so se izpreobrnili drugi Vlasi po Istri, ob Pivki, na Krasu in v senjski biskupiji v Liki in Dragi

¹ Morelli C.: I storia di Gorizia. 1855. III. 319 ima kratek življenjepis tega neustrašenega boritelja za ustanovitev goriške vladikovine.

² Takisto govori Pesler v svoji „nota di Mancamenti“ izročeni papežu: 13°. L'anno 1562 gli Vscocchi scampati dal Turcho, vennero ad habitare nelle montagne di Pletria.“ (Cod. Barberini Lat. 7804 f. 53 v. Bibl. Vat.).

³ Arhiv de propaganda fide.

⁴ In libris ipsorum ecclesiasticis, quos nunc (licet paucos) habent impressi-
onis Venecianae, multi errores et superstitiones inveniuntur, a quibus ut liberentur non est medium nisi ut alii pro illis imprimantur... quod si tam cito fieri non poterit S. Caes. Mti. erit supplicandum, ut sumptum aliquem offerat pro coemendis dictis libris in Russia.

⁵ cf. osobito Kukuljevičev Arkiv IX. 321, kjer zagrebški vladika Petar Petretič († 1663) piše, da so „Valachi sive Rasciani vel ut vernis dicam Serviani...“

⁶ „In quibus pueri, et iuvenes Valachi instruerentur, literas Cyrillicas simul et Latinas discerent, cum quibus etiam catholicam imbiberent pietatem sicuti factum est in Istria, Pivka, et Carsca, nec non in Dioecesi Segniensi in Lich, et Draga Vinodolensi, ubi similes Valachi... opera bonorum pastorum catholicorum, relicto ritu Graeco, adpraesens Romanum, quem assumpserunt retinent, seque non amplius Vallachos, sed Croatas appellant.“

Vinodolski, kjer so Vlasi po prizadevanju dobrih katoliških dušnih pastirjev zapustili grški obred in sprejeli latinski ter se ne imenujejo več Vlahe, temveč Hrvate. V nadaljnjem piše, da se Uskoci poslužujejo v bogoslužju slovenskega jezika.¹

Iz tega vidimo, da se niso posluževali beneških izdaj samo Slovenci, nego tudi novodoseljeni Uskoci, kateri kakor vemo, so se posluževali cirilice in ne glagolice, kar potrjuje omenjena poslanica vladike Vinkovića, kjer piše, da naj se v vlaških = srbskih šolah poučuje cirilica in latinica, a ne govori nič o glagolici. Drugače je s Slovenci, ki so se sicer, kakor bomo koj slišali, posluževali tudi cirilice.

Oficijelni seznam pokrajin s staroslovenskim bogoslužjem, ki je bil predložen v seji veroplodničnega zbora 13. avgusta 1626 (Lett. ant. 66 f. 118), nam kaže, da so se „ilirskega“ jezika s pismenkami „sv. Jeronima“, t. j. v glagolici posluževale cerkve rimskega obreda v velikem delu oglejskega patriarhata, na Koroškem, Štirnškem in Kranjskem, potem v velikem delu Istre in deloma celo v krški in ljubljanski vladikovini; istotako komende viteškega reda na Kranjskem in Hrvaškem. Glagolica je bila v rabi deloma v zagrebški vladikovini v Hrvatski in Slavoniji. Nadalje v modruško-senjski vladikovini, v nadvladikovini zaderski in njej podrejenih vladikovinah krčki, osorski in rabski, v vladikovini ninski, v dobrem delu šibeniške vladikovine, deloma v splitski nadvladikovini, v onih delih, ki so bili pod Turkom pa se je opravljala služba božja samo v „ilirskem“ jeziku, enako v skadarski, kninski in makarski vladikovini pod turško oblastjo in tudi v hvarski (Lesina) vladikovini. V vseh drugih ilirskih vladikovinah, ki so se sicer posluževale latinskega liturgičnega jezika, so se listi in evangeliji peli, osobito o velikih praznikih, v „ilirskem“ jeziku.

Staroslovenščine s cirilskimi pismenkami pa so se posluževali v oglejskem patriarhatu naseljenci v pleterskih gorah, pa večji del kristijanov, podložnih Turkom v Dalmaciji, Hrvatski, Slavoniji, Srbiji, Macedoniji in Bolgariji. Nadalje kneževina vlaško-moldavska, večji del moskovskega carstva, Čerkezi, Georgijci in „Petogorci“ (Quinquemontani) v Aziji, ki so vsi grškega obreda in razkolniki, izvemši Litvance in Maloruse, ki so združeni z rimsko cerkvijo. Končno nekateri srbski menihi v sveti deželi. V izvorniku slove ta seznam tako-le:

Roma 1626. 13. VIII. Cong.

Le chiese che usano la lingua illirica in divinis et li caratteri di S. Geronimo del rito catolico romano sono:

Gran parte del Patriacato d' Aquileia per le provincie di Carintia, Stiria, Carniola e Cragno².

¹ „Lingua Sclavonica qua et ipsi in sacris utuntur.“

² Pod „Cragno“ je pač misliti na Gorenjsko.

Gran parte delle diocesi d'Istria, cioè di Trieste, Capo d'Istria, Citanova, Parenzo, Pola e Pedena.

Parte della diocesi Gurcense e della Labacense nella Carniola e Cragno.

Come anco le commende Teutoniche così nella Carniola come nella Croatia.

Parte del Vescovato Zagrabiese nella Croatia e Slavonia.

Le chiese di Modrussa e Segna con le loro diocesi:

Le diocesi dell'arcivescovado di Zara e delli suoi suffraganei Vegliense, Ausserense et Arbense.

La diocesi di Nona.

Buona parte della Sebenicense.

L'arcivescovado Spalatense in parte, ma però le sue provincie di Pogliza e Radobiglia sottoposte al Turco del tutto officiano in illyrico.

Parte delli Vescovati Scardonense, Tinoniense e Macarense sotto il Turco come anco parte della diocesi Pharense overo Lesinense.

Tutte le altre chiese e diocesi Illyriche ancorche officino in latino però li evangeli et epistole si cantano in illyrico massime le feste.

Le chiese che usano detta lingua in divinis con caratteri cirilliani sono:

Nel patriarcato d'Aquileia li popoli del Monte Feletrio. La maggior parte delli Christiani vassali del Turco nella Dalmatia, Croatia, Slavonia, Servia, Macedonia e Bulgaria.

Li principati della Vallachia e Moldavia tutti, con la gran Monarchia di Moscovia, li Circassi, li Georgiani, e li popoli Quinquemontani in Asia, li quali tutti sono del rito greco e scismatici, eccettuati li popoli della Lituania e Russia dei quali alcune chiese sono unite con la catolica romana chiesa.

Alcuni monaci Serviani nella Terra santa.

Ta seznam pa sloni med drugimi dokumenti na velevažnem pismu nekdanjega ninskega vladike Blaža Mandevi (1602—1645¹, false 1624 v Farlatiju Illir. sac. IV. 229), ki je bil prej v službi oglejskega patriarha, ter je osebno obiskal in pregledal vse cerkve oglejskega patriarhata na Kranjskem, Koroškem, Štirnškem itd. Povsod, kakor piše, je našel, da glagoljajo.

Ker je to pismo za glagoljsko zgodovino odlične in odločilne važnosti, bodi tudi celotno predloženo iz Cod. Lett. antiche 146 f. 96. APF.² Slove tako-le:

¹ Njegov kratek življenjepis z dokumenti je še v rokopisu.

² Archiv de prop. fide.

Nona, 1627. 29. VI.

(Ninski vladika piše zaderskemu nadvladiki.)

Illustrissimo et Reverendissimo signor mio Osservantissimo.

V. S. I.¹ mi perdoni se sin' hora non ho potuto ubidirla in quello che nella sua delli 22 di questo si è compiaciuta comandarmi essendone stata cagione la mia febre nella quale mi ritrovó la sua, hora subito rallentata, alquanto per l'Iddio gratia non m'è parso dover piu differir di servirla per quanto si stendono le mie debolissime fórze. Il particolare del quale son ricercato confesso esser de risolutione alquanto difficulto-setta per piu rispetti. Si suppone primieramente che solo in Dalmatia serva il caratthere di Girolamo e pur di quello si serve la maggior parte d'Istria, tutta la Carinthia², Stiria e Carniola³ luoghi tutti da me visitati⁴, quando ero al servitio della chiesa d'Aquileia, et arriva sino mai a Zagabria, et di la passa per ispatio de piu d'ottanta parochie, in tanto ch'io dubiterei che col voler introduf hora nelle dette parti il carattere Cirilliano nascerebbe non picciol confusione tra quei popoli, massimamente tra li ecclesiastici poiche alli provetti malagevol cosa potrebbe parer abandonar quella lettera nella quale sin hora si sono exercitati celebrando e recitando divini officii, che quanto a quelli che per l'avvenire dovranno esser promossi a gli ordini sacri si potrebbe impor che debbano imparare gli uni e gli altri caratteri già che poco altro resta loro che studiare, e poiche di gia nel carattere Cirilliano si ritrovano hormai stampate molte opere pertinenti all' instructione de sacerdoti, i giovani tanto più volentieri si applicaranno a imparar il carattere Cirilliano siche il mio parer sarebbe prima che mettersi alla stampa d'una sorte o sia questa o sia quella rubricati che fossero i messali e li bre-

¹ Vossignora illustrissima.

² Kolikor je seveda spadala pod patriarhat.

³ Obseg „Carniole“ nam dokumentira najboljše poročilo poslanika beneške republike iz l. 1567. Ko je nadvojvoda Karol, notranje-avstrijski vladar prvič prišel v Gorico, je poslala beneška republika posebno poslanstvo v Gorico, da pozdravi — soseda. Načeloval je temu poslanstvu Jeronim Lepoman, kakor poroča Maurocéen v svoji beneški historiji, ter je o vsem, kar je zapazil, napravil za beneško republiko zanimivo poročilo, ki se nahaja v prepisu, nedatirano in nepodpisano, v Cod. I. 44. fondo Borghese tajnega arhiva Vatikanskega. Tam beremo na f. 57: „Nella Carniola si comprendono li contadi di Goritia, Gradisca, Cilla et Trieste et confina da levante con la Croatia, et da ponente col Friuli, da mezo giorno pur con la Croatia, Istria, et Mar Adriatico, et da Tramontana con la Carintia et Stiria.“ — Chronicon breve Ioannis Tomasich minoritae piše tudi: De Carniola . . . in hac provincia Goritiam dicunt (Kukuljević. Arkiv. IX. 33.) — S tem je ugotovljeno, kaj je vse spadalo pod Carniola (Kranjsko) v dobi, ki prihaja v poštev.

⁴ Zahvaljam se preč. g. prof. Iv. Trnko v Vidmu, da se je potrudil pozvedeti v nadbiskupskem arhivu Videmskem, če eksistira kako vizitacijsko poročilo, pa ga do zdaj niso mogli iztakniti.

viarii e dichiarate le parole oscure che negl' uni negl' altri, si ritrovano e non intese ne anco dalli stessi ecclesiastici senza di che come già dissi l' opera sarebbe infruttuosa si dovrebbe prender parer dalli Superiori delle parti già nominate, si quanto alla riuscita dell' opera come anco quanto alla quantità de messali e breviarii che si dovranno stampare si per schivare ogni confusione tra le nationi, come per potersi regolar nella spesa, e credo bisognerà stampar almeno per hora nell' un e nell' altro carattere; pur io mio rimetto a quelli ch' in questo èt in ogn' altro conto sano assai piu di me; bastandomi d' haver ubidito a chi mi commanda; et humilmente me gli raccomando in gratia.

Da Nona li 29 giugno 1627.

Di V. S. . . . humilissimo . . .

Biagio vescovo di Nona mp.

(a tergo, manu Ingoli) Die prima Decembris 1627; lecta in Congregatione particulari coram Card. Bentivolo.

Iz tega je razvidno, da je glagoljanje bilo razširjeno tudi med Slovenci, saj sta papežev nuncij iz l. 1607/8 in ninski vladika iz l. 1627: dve povsem nesumljivi in narodno neinteresirani priči, ki nimata nika-kega osebnege medsebojnega stika; zakaj eno pismo je iz l. 1607, a eno od čisto druge osebe, ob drugi priliki in za druge osebe iz l. 1627, dasi se nanaša očitno na čas pred l. 1602, to je na čas, preden je pisec bil imenovan na ninsko stolico (1602) ter bil v službi oglejskega patriarha. Sicer pa podkrepljajo te trditve tudi izjave naslednjih poslanic.

Grof Ambrož Turriani piše v svojem „Memoriale quaerelarum“ proti Tomažu Hrenu (A. Vat. Fondo Borghese I. 966 f. 282 v) l. 1615. 14. X., da so po župnijah ljubljanske vladikovine nastavljeni svečeniki, ki niso znali zadostno latinski¹.

Fra Rafael Levaković, Hrvat-minorit je prišel v Rim, da bi pripravil za tisk misale in brevirjarje v „ilirskem“ jeziku ter je med drugim poročal to-le:

7°. Le provincie ove s' adoperaranno questi libri saranno: Dalmatia, Bosna, Argentina, Croatia, Carniola, Bulgaria, Rascia, parte della Macedonia, Russia, Moscovia, Slavonia, et altre.

To poročilo Levakovićevo je bilo prečitano v seji 1626. 9. nov. št. 65. veroplodničnega zbora (A. P. F. Lett. antiche 262. f. 227 v.), torej je popolnoma neodvisno od poslanice ninskega vladike dd. Ninii 1627. 29. jun.

In še dne 7. marca 1637 piše znani knjigotržec beneški, Marko Ginami ter vspodbuja veroplodnični zbor, naj vendar da natisniti glagolske brevirjarje in pripoveduje, da sta „včeraj“ prišla k njemu dva svečenika

¹ „Itaque Domini Episcopi Labacensis Parochiae cum simplicibus et in exemplaribus Presbyteris restauratae sunt, qui quoque non congrue latine loquuntur.“

iz Karnije ter jokaje zahtevala brevijar in bila čisto obupana, ko jima je rekel, da ga še niso začeli tiskati¹.

Da je pod „Carnia“ misliti na Kranjsko, priča pismo ljubljanskega vladike Ivana, ki ga je pisal dne 1. nov. 1593 kardinalu Aldobrandinu v Rim. V njem beremo: „Labaci Carniae metropoli“ (A. Vatic. Fondo Borg-hese III. 686).

Poleg navedenih prič pa moremo pozvati v pričevanje tudi domače priče, ki so živele v XVI. veku.

Tu je pred vsemi Sebastjan Krelj² ki je v svoji „Postili“³ obelodanjeni l. 1567 zapustil dragocen predgovor.

Ker nimam pri rokah izvirnika, posnel sem tu navedeni citat po Kopitarjevi Gramatiki⁴ str. 421 sl.

Krelj pravi: „... Inu so edni navaieni na to staro Slovenfko, Hervatfko ter Chyrilfko Pismo.

Bog ôtel pak, da bi to ifto, slafti Churilfko lepo pismo, mogli ipet v Lüdy perpraviti. Kadar pak nei dobro mogoche, sa ubushtva ftran, sa volio Turfke file, ino fmo tako sazheli naivezh slatinfkimi puhftabi pisati inu drukati, taku moremo vfilli... sai gledati da se Latinfki puhftabi, na mesto **našnih** starih Slovenfkih, kolikor je mogoche, v'glihi mozhi poftavijo. Sato sam fpred to staro ABC po imenih, inu pruti latinfke puhftabe poftavil. Ako kateri Hervatfko pismo⁵ sna, da nas tim bulie saftopi.

Ti pak, kir ne saftopifh... inu fi se navadil na g. Trubariovo Kranfchino... Tebi nei veliko, olli fkori nizh premienienu.“

Iz tega navedka se jasno vidi, da so se Slovenci za Krelja še posluževali glagolice — hrvatskega pisma — in tudi cirilice. Krelj sam obžaluje, da so jih zlasti gmotne razmere prisilile oprijeti se latinice ter želi, da bi skoró mogli zopet uvesti „Churilfko lepo pismo“.

Mimogrede bodi omenjena tudi — kranjščina, ki jo je Trubar povolji kranjskih stanov nevpogljivo ščitil proti nasvetu celo Italijana P. P. Vergerija, ki je predlagal po italijanskem vzorcu, da se določi eno slovensko narečje za skupni jezik vseh Slovenov (južnih Slovenov).

Pa tudi Bohorič nam poroča, da za njega ni še popolnoma izumrla glagolica na Kranjskem, pišoč, da se je odločil za latinico, ker je ciril-

¹ „Et hieri apunto sono comparsi due Preti di Carnia quasi priangendo dimandando de questi Breviari, come gli ho detto, che non sono ancora principiati si sono cominciati a desperare, dicendo queste formali parole povereto mi che no vivero tanto che li vedo...“ (A. P. F. Lett. antiche. 18. f. 103).

² cf. Elze Th.: Die Superintendenten der evangelischen Kirche in Krain während des XVI. Jahrh. Wien 1863. pg. 30—32. — Dimitz: Gesch. von Krain.

³ cf. moj spis (šifra m. p.) v Ljublj. Zvonu 1892.

⁴ Grammatik der Slavisch. Sprache in Krain, Kärnten und Steyermark. Laibach 1808. — ⁵ = glagolico.

sko in glagolsko pismo že skoraj izginilo (quandoquidem iam usus illius antiquae literaturae, Cyrillicae nimirum et Glagoliticae in Carniola nostra fere intercidisset).

Te iz Bohoričevih „Arcticae horulae“ po Kopitarjevi Gramatiki pg. XXXVIII. citirane besede so sicer Kopitarja zapeljale, da je opazil: „Also schrieb die Krainer nicht glagolisch noch im 16. Jahrhundert, wie Herr Linhart meint.“ Očividno je Kopitar prezrl važno besedico „fere“ (skoraj).

Tako moremo sedaj storiti še en korak naprej, ter se služiti pričevanja Louis Leger-jevega: Georges d'Esclavonie, chanoine pénitencier de la cathédrale de Tours au XIV—XVme siècles v „Jagič' Festschrift“, Berlin 1908 pg. 112 sl. Ta Georges d'Esclavonie je zapustil glagolske rokopise.

Bil je doma iz Brežic na Štírskem ter si sedaj po vsej, s tem spisom predloženi dokumentaciji lahko razlagamo, da se je glagolice naučil doma na Štírskem in to v času, ko je staroslovensko bogoslužje bilo drugače nego danes pri nas spoštovano celo pri sosedu Nemcu, kar nam neovržno dokazuje nemško pisani predgovor k Rationale Viljema Duranda. Le-ta je Anonymus preložil na nemški jezik po naročilu avstrijskega vojvode Alberta III. l. 1384.

Neznani pisec proti koncu predgovora razpravlja o treh jezikih, v katerih se mašuje in ki so latinski, grški in slovenski ter pravi:

»Zu dem dritten mal, die Messe wirt begangen in Windischer Sprache¹ durch Sache der braittunge und gemainhait²; wan chain ainige fprach an ir selber ist so weit getaillet, als di man Windische² nennet.

¹ Aliae vero Slavicae nationes quoad cultum Latinis sunt conformes exceptis Armenis & Plavonibus (kar bo Slavonibus), qui proprijs utuntur elementis, et nec Latinos nec Graecos praeterquam quoad fidem imitantur. — Chronica Oldenburg. Archicom. ed Meibom. Rr. Germ. SS. III. 129. (spisal Joh. Schiphower 1508).

² O slovenskih zemljah pripoveduje srednjeveška geografija:

Das sint windischin ríche,	Und windische mark tuot erkant...
Diu heizent sicherliche	pg. 406
Panoniâ. Diu teilent sich	Ûzehalp lit ouch dâ vor (1076)
in witin lant und Verren strich (973—976)	Stír und Österriche.
Die oberer Panoniâ (1030)	Diu stözent gelliche
Diu windischer Sprache lant...	An Ungern mit den beiden
(1031 pg. 403)	Marken ist gescheiden
Disin lantmarke wít (1038)	Diutsches lant und windisch lant...
Biz an daz gebirge gât,	Kernten, disin windische lant (1091)
Daz diutschin lant gescheiden hat (1040)	In latine sind genant
Gen östen und wilschin lant	Diu Obere Panoniâ (pg. 407).

¹ Eine Geographie aus dem XIII. Jahrhundert, herausgegeben von Ignaz v. Zingerle v Sitz. ber. kais. Akad. Wien. 1855. Bd. 50 pg. 371 sq.

V svojih Annales Carinthiae, Leipzig 1612, piše Jeronim Megiser, da se je Koroška imenovala Patria Sclavorum (pg. 10) ter nadaljuje pg. 341: inmassen dann noch heutzutage die Windische Sprache nicht allein in diesem Land, sondern auch in vie-

Darumb ist si auch genumen an der Ebraischen Sprache stat... und wurde der Sprach verliehen. die der haiden ein michel tail begriffen hat. ... Hie endet sich die Furred... a. d. M. CCC. LXXXIII. feria quarta post dominicam palmarum.« (Lambecius, ed. Kollar: Commentar. de Biblioth. Caes. lib. II. col. 582. 589).

Tudi ta pisatelj iz XIV. veka je priča, da se je maševalo staroslovenski na Slovenskem. To je tudi čisto naravno, ako pomislimo, da je bil jezik slovenski v tem času čislan celo na dvoru in državnopravno zavarovan; kar dokumentira že ustoličevanje slovenskih knezov na Gosposvetskem polju.

O razširjenosti slovenskega bogoslužja po Sloveniji ni bilo niti več spomina v naših dneh, toda znani nadvladika zaderski, Matej Karaman (ok. 1739), je še dobro poznal nekdanje razmere. V svojem rokopisnem poročilu „Del Clero Illirico“¹ (Arch. P. F. Bosna, Bulgaria etc. Miscellanea To. II.), ki ga je spisal za veroplodnični zbor, piše na str. 37, 38: „... quando luterо comincio infestar... la Germania allora nella Dalmatia, Carintia, Carniola, Croatia, Stiria, Slavonia e Bosna erano d'aper tutto sacerdoti Illirici, per commodo dei quali stampossi un Missale Illirico in Venezia del 1528 e l'altro in Fiume² città della Dalmazia del 1531...“

A da so se tudi naše slovenske zemlje prištevale k ilirskim, nam najbolj priča pismo Gladićevo, Ljubljana 1. marca 1651, ki je priobčeno v dr. Slamičevi razpravi: Zavod sv. Hieronima v Rimu in Slovenci (Bogosl. Vestnik. Ljubljana 1922 str. 28), kjer piše: „provinciae Carniolicae, quae nationi huic illyricaе inserta est“.

Ako končno opozorim na podatke zbrane v Jeličevih: Fontes historici Liturgiae glagolito-Romanae a XIII. ad XIX. saeculum. — Veglae 1906 in izmed njih zlasti na to, kar piše Valvasor v svoji Ehre des H. Krain VI. cap. 1., namreč:

„Man hat sich in diesen Ländern vor dem allein der Glagolitischen Schrift gebraucht, bis... Primus Truber die erste Invention gemacht mit

len andern Landen, weit und breit neben der Deutschen sprache im Stäten gebrauch ist...“

Matteo Villani (1363) piše v svojih Istorie I. c. 46, da je Villaco (Beljak) luogo sul passo del Frioli, e Schiavonia. — (1521) Aventin pa v Ann. Bojor. I. III.: Venedi Chariones proprie dicti, eam Norici portionem quae infra Taurum montem Orientem spectat, inter fontes Murae, Dravi, Savi includitur usque Aquileiensem agrum occupant, et adhuc possident.

¹ Karaman je spisal to poročilo na zahtevo kard. Monti-ja, ter je veroplodnični zbor o njem razpravljal septembra 1742, ko je Karaman že bil osorski vladika. Bibl. Vatic. Cod. Barberini Lat. 8060 f. 140 r.

² Glavinič piše še l. 1626 iz Trsata, da je v Primorju središče glagoljajna. Starine XXIV. str. 10; Jelič, Fontes... str. 16, št. 51.

Lateinischen Buchstaben Crainerisch' oder Slavonisch zu schreiben", mislim, da lahko po teh dokazih trdim, da je treba dosedanje geografske meje glagoličine precej razširiti.

V svoji Entstehungsgeschichte der Kirchenslavischen Sprache, I. Hälfte (Denkschriften Akad. Wien. Phil. hist. Cl. 47. Bd. 1902, pg. 68)² piše g. prof. V. Jagić:

„Gewiß war die ganze westliche Hälfte der Balkanhalbinsel, etwa von Struma-Seres gegen Norden bis Sofia-Vidin und an der Donau bis nach Pannonien und weiter bis nach Mähren hinein ursprünglich glagolitisch. Dieser Glagolismus erhielt sich bekanntlich in den spätere geschichtlichen Zeiten noch in dem croatischen Küstenland, aber auch tief hinein in's Binnenland, nördlich bis zur Kulpa (Kupa), östlich bis an die kroat.-bosn. Grenze (z. B. in Lika) war die glagolitische Schrift nicht blos für die kirchlichen, sondern auch für die weltlichen Zwecke des Gemeindelebens, der Selbstverwaltung als das einzige Organ geltend, wie uns das die bei Kukuljević herausgegebenen Urkunden beweisen. Wenn das im 15. Jahrhundert der Fall war, so kann man sich vorstellen, wie es im 10. Jahrhundert in dieser Beziehung ausgesehen haben mag ...“

Iste meje približno stavi tudi Jireček v svojem spisu: „Die mittelalterliche Kanzlei der Ragusaner“ v Archiv f. slav. Philol. XXVI. 1904, pg. 161 sq. In tako dosledno tudi Broz, Šurmin in drugi.

Ni dvoma, da moramo vključiti v teritorij, kjer je bila v rabi glagolica, tudi vse zemlje Slovencev in to še celo v XVI. stoletju, torej razmerno v dosta „spätere geschichtlichen Zeiten“, ter smemo z ozirom na Kreljevo, Bohoričevo, Valvazorjevo izjavo misliti tudi na to, da ni služila glagolica samo v cerkvi nego tudi posvetnim potrebam posameznikov, četudi ne na gosto, zakaj na Slovenskem, kjer je bilo javno življenje — nemško in državnopravno stališče Slovencev žalostno, ne moremo pričakovati, da bi nemški javni organi za svoje nemške spise rabili — glagolico, ampak se je nje raba omejevala na cerkev in svečeništvo in mogoče na par prostih in brihtnih kmetov.

Čudno pri vsem je pač to, da se je nasprotnikom posrečilo od XVII. veka naprej tako korenito iztrebiti celó spomin na rabo glagolice na Slovenskem v zgodovinsko še tako bližnji dobi. Toda o tem drugič par besed.

Ne morem si kaj, da ne bi ob zaključku tega sestavka poklical v spomin, kar je trdil že J. Grimm v svojem spisu „Zur Literatur der Runen“, Wien. Jahrb. 43. Bd. 1828, str. 325—330, kjer pravi:

¹ cf. zgoraj Kreljev citat!

² II. izd. Berlin 1913.

„Kommt der Glagolica ein höheres Alter zu als der Kyrilica, so muß die Glagolica vorzugsweise in Pannonien geübt worden sein, eben weil sie da, nach Einführung des neuen Alphabetes sich zu behaupten weiß“ ter dostavlja še o panonskih Slovenih: „Pannonische Slaven mögen im 9. Jahrhundert an Bildung allen andern Slaven zuvor gewesen sein“¹.

In poleg se vzdiguje neprekosljiva avtoriteta, ki se piše: Jernej Kopitar, ki je s svojim bistrim očesom to predvidel — recimo o čemer smemo dosledno danes trditi, da je dokazana resnica: raba glagolice v Panoniji in konsekventno panonstvo glagolice, panonstvo slovenske cerkve.

A o tem pa izpregovorimo v posebnem spisu.

Končno nastopa prašanje: kako je bilo mogoče, da se je glagoljanje ohranilo na slovenski zemlji celo v XVI. stoletje, in zakaj je potem tako naglo izginilo, da kmalu ni bilo več duha ne sluha o njem?

O prvem delu tega vprašanja je obširneje razpravljal že rajni dr. Gruden v „Času“ 1905, str. 9—20 in str. 141—157, o drugem delu, zakaj je izginil vsak sled glagolice, podamo o drugi priliki nekoliko podatkov.

Ljudska medicina na Koroškem.

Donesek h koroški slovenski folklori.

Nabral Pavel Košir, Prevalje.

II.²

V dunajski „Zeitschrift für österreichische Volkskunde“³ razpravlja Dr. Oskar v. Hovorka o „Freisen und andere Krankheiten im Lichte der vergleichenden Volksmediein“, kjer navaja med drugim tudi dve zarotitvi, kakor sta proti imenovani bolezni v navadi pri nemških Frankih in Čehih. Formula teh zarotitev, kakor pravi pisatelj, obstoja v tem, da Kristus (ali pa tudi sv. Peter ozir. Marija) sreča personificirano bolezen, katero vpraša, kam je namenjena. Ta pove kraj in kaj namerava tam storiti; potem našteje vse dele telesa od glave do gležnjev. — Nato Kristus prepove bolezni (ozir. hudemu duhu) iti tja, kamor je namenjena ter našteje vse one dele bolnikovega telesa, iz katerih naj izgine v neznane kraje. — Omenjeno razpravo konča pisatelj z besedami: „Es wäre nun sehr verlockend, auf die augenfälligen Analogien, wie sie in ähnlichen Zauberformeln anderer Völker vorkommen, näher einzugehen und ihre

¹ cf. Hanuš J. J.: Der bulgarische Mönch Chrabru. Archiv f. Kunde österr. Gesch.quel. Bd. XXIII. I. pg. 15.

² Gl. Casopis XVII, (1922), 1. str. 20 d.

³ Glej IV/V zvezek, XIII. letnik, 1907.

Verwandtschaft mit den altbabylonischen und assyrischen Zaubersprüchen zu analysieren.“ Žal pa, da mora pisatelj ugotoviti, da so take in slične formule različnih narodov v srednji Evropi še premalo znane ozir. raziskane, da bi se mogla podati končna sodba. Zato želi, da se take formule pridno zapisujejo in s tem rešijo pozabnosti.

Češka zarotitev v zgoraj omenjeni razpravi, ki izvira iz 16. stoletja, je zelo slična zarotitvi proti „skrvnini“, kakor sem jo zapisal pri slovenskih Ziljanih.

Češka:

Pán Ježíš Kristus počal,
 Já po jeho svatý milosti počínám:
 šeltě Pánbůh cestou,
 potkal se s ním božec:
 „Kdežto jdeš božče?“
 „Jdu N. N.
 do hlavy, do rukou, nohou,
 břiška, hřbetu, všechněch oudů,
 Kostí třítí, masa ssátí,
 Krve pítí, žil trhátí.“
 „Nechodiž ty, božče N. N.
 do hlavy, rukou, nohou, břicha
 hřbetu, všechněch oudů,
 Kostí třítí, masa ssátí.
 Krve pítí, žil trhátí.
 Idi ty, božče, na rozcestí,
 Kde páni formani jedou,
 ať tě v potkovách koní roznesou.
 Jdi do studánky,
 Kde lidí vody neberou;
 vykoupej se, vykálej se,
 N. N. na pokoji nechaj!“

Slovenska (iz Zilske doline):

Jezus Kristus je zjutraj zgodaj vstal,
 v frišnej vodici se je umil,
 v belem prtču se je obrisal;
 vzal je svoj zlati paternošter,
 palco romarsko —
 šel je po širokih potih,
 po te trnastih stezah.
 Srčalo ga je devet divjakov — skrvnjakov. —
 Jezus Kristus jih bara: Kam vi greste,
 kam vi pojdete?
 „Mi bomo šli k . . (bolnikovo ime) špiesat,
 pa dregat;
 mi mu (ji) bomo vse glide premaknili,
 vse kosti zdrobili,
 vse meso posušili,
 vso kri popili, da ga (jo) bomo k smrti
 pripravili.“
 Potem je rekel sam usmiljen' Jezus Kristus:
 Vi ga (jo) ne smete —
 on(a) je krščen(a), on(a) je birman(a).
 on(a) je s sveto križmo zmit(a).
 Vi pojte (pojdate) v hude skale,
 hude vrhe, grabne;
 tam vi . . (bolnikovo ime) špisajte,
 tam ga (jo) dregajte,
 tam mu (ji) vse glide premaknite,
 tam mu (ji) vse kosti zdrobite,
 vse meso posušite,
 pa vso kri popite,
 tam ga (jo) v smrt pripravite
 tam vi vaše rajbiče ven dajte.

Po tej molitvi se trikrat pljune v tla in se reče: pomagaj Bog Oče, pomagaj Bog Sin in pomagaj Bog Sveti Duh, Amen. Za tem še tri očenaše in tri Češčene Marije. Molitev se moli pred solnčnim vzhodom.

Slično zarotitev proti „protu“ mi je poslal tudi župnik g. Ivan Dolinar na Djekšah v velikovškem okraju, gorski naselbini, ki je znana kot

koroški Bloksberg. V tem kraju se je ohranilo do najnovejše dobe še mnogo folkloristične tradicije iz najstarejše dobe, o čemer pričajo razni prispevki v celovski Charinthiji in v Graberjevi zbirki koroških pravljic. Imenovani župnik je tudi opisal ceremonijo, ki je v navadi, če se bolezen „dovžebra“. Protin ki se ga je kdo nalezal, bodisi, da je ležal na hladni zemlji ali pa se je vlegel na kako živalsko ležišče, se ozdravi takole: Razbela v ognju devet kamenčkov iz dna potoka in vrzi jih trikrat po tri v prazno skledo na kup. Te kamenčke pokrij s praznim loncem in nato vlij v skledo vrele vode; tedaj se baje zgodi, da kamenčki ves krop potegnejo nase, pri čemer v loncu močno zašumi: „prot se peče“, pravijo tedaj. Potem se posoda (skleda z loncem) položi na oboleli del telesa ter se začne z „dovžebanjem“: Jezus je na Velikonoč zjutraj zgodaj vstal, vzel zlato palico in šel po svetu. Srečali so ga protini in skrvnine in Jezus jih je vprašal: Kam greste? pa so odgovorili: Mi gremo N... ove (bolnikovo ime) kosti ven metat, ude zvijati, truplo v črno zemljo polagati.“ Jezus jim odgovori: „Vi nimate pravice N... ove (bolnikovo ime) kosti ven metati, ude zvijati, truplo v črno zemljo polagati. Ampak pojdite na visoke planine, kjer noben črv ne prebiva, noben petelin ne zapoje. Tam naj vas požrejo črne megle. Pomagaj Bog Oče, pomagaj Bog Sin, pomagaj Bog Sv. Duh, Amen.“

V navadi je na Djekšah tudi zarotitev, ki ni samo znana v alpskih deželah, ampak tudi pri dalmatinskih Hrvatih.¹ Ta formula se moli, če ima kdo „ured“ ali „urad“. „Uradjen“ je človek, ki se je prevzdignil v ledjih in oteče čez želodec ali trebuh. Bolezen se „ventuje“ na ta-le način: V lončen pisker se dene žerjavice s troho soli in nato se pisker docela ovije s kuhinjsko cunjjo. Tako oviti pisker se potem počasi vleče od leve rame čez prsi do desnih ledij ali pa tudi čez hrbet do ledij devetkrat in medtem se moli:

Koliko je uredov? Jih je devet.

Ni jih devet, jih je osem,

ni jih osem, jih je sedem

— — — — —

— — — — —

ni eden, ni nobeden.

Pri vsaki negaciji se naj pisker tresi.

Tudi v Koprivni, gorski naselbini pod Peco v Mežiški dolini, so še dandanes v rabi razne zarotitve. Tamošnji župnik, g. Hojnik je zapisal sledeče:

Za „šen“:

¹ Glej: Hovorka, Die Poganica und ihre Varianten. Eine Studie aus der dalmatin. Volksmedizin. Zeitschrift für österrn. Volkskunde 1900, Heft 1.

² Glej analogijo o urokū. Časopis za zgod. in narodopisje 1922, str. 26.

Šen, ti grda reč, tebe preganjajo tri reči, tebe preganja sv. Rešnja Kri, ki je bila prej na svetu kakor ti. Pomagaj Bog Oče, Bog Sin, Bog Sv. Duh in Sv. Trojica. Med molitvijo je čez oboleli ud rahlo vleči roko. Vsa ceremonija se ponovi trikrat.

Za „asvo“:

Asva, jaz te preganjam v imenu Očeta in Sina in Sv. Duha in Sve-te Trojice od . . . (mesta, kjer boli). Pomagaj Bog Oče , kar se ponovi trikrat.

Za „ogenj“: (če se je kdo opekel ozir. proti vnetju):

Jaz jemljem ogenj ven s tisto vodo (oboleli ud se tedaj oblije z vo-do), s katero je Janez Krstnik Kristusa krščeval v reki Jordan, kar se ponovi trikrat.

Za kačji pik:

Tam stoji ena sv. gora, tam stoji en sv. stol, na tistem stolu sedi sv. Šentpas. V rokah drži en sv. meč. Prišla je k njemu Devica Marija, prinesla je na rokah usmiljenega Jezusa in mu je rekla: „Zakaj ne pre-ženeš tega strupa in to žival, od katere je prišel?“ Ta molitev se „po-moli“ na kos kruha, ki se da potem živini. Paziti je, da se nobena drob-tinica ne izgubi. Ko se formula ponovi v drugič in tretjič, se pristavi še: Ti preženi ta strup na žival, od katere je prišel. Nazadnje se molijo trije Očenaši na čast sv. Šentpasu.

Za zvinjene ude:

Formula se „moli“ na mast in s to mastjo se maže zvinjeni ud. „Kristus in sv. Peter sta hodila okoli po svetu in sta prišla do neke vode in neke brvi. Sv. Peter je padel in si je zganil (se imenuje ud, ki je zvinjen). Kristus mu je rekel: „Bodi zdrav, pa hodi naprej!“ Jaz pa pravim: Pomagaj, o Kristus, da bo roka (noga) tega človeka (se pove bolnikovo ime) zdrava. Formula se ima trikrat ponoviti.

Za „črve“:

Bolnik mora jesti Štefanovo sol in moliti: Sv. Job, sv. Job, sv. Job, ti sediš na kupu gnoja, tebe hudo črvi jejo, tudi N a (bolnikovo ime) jéjo; pri tem mora bolnik povžiti košček soli na kar se reče: „Tebi so tvoji črvi pomorjeni in pogorjeni skozi sv. Štefana žegnano sol.“ Nato Očenaš v čast sv. Štefanu in Jobu; trikrat ponoviti.

Kakor mi zatrjuje prej imenovani župnik, so slične formule tudi še v navadi za „posiljenje“, za „fergiht“, in za ustavitev krvi iz rane.

Ob Vrbskem jezeru sem slišal sledečo zarotitev, ki je celo zna-na pri mladini in se uporablja, če koga prime krč: Krč krči, krčeva hiša gori, krča pa doma n'č¹, pa pomagaj Bog Oče itd.

¹ dial: nič ni.

Literarni odnošaji med štajerskimi Slovenci in Nemci v predmarčni dobi.

II.

Iz pisem v literarni zapaščini R. G. Puffa.

Pisma Davorina Trstenjaka¹.

5.

Wohlgeborner Herr Professor!

Da ich Ihre willige Gefälligkeit kenne, so wage ich Sie mit einer Bitte zu belästigen. Ich habe nun bereits zwei Jahre auf der Universität zugebracht, und mit glücklichem Erfolg den philosophischen Kurs zurückgelegt; jetzt ist daher Antritt in meine künftige Lebensbahn da. Nach meiner Selbstberathung und zufolge der Barjonischen² Standeswahlpredigten habe ich mich bisher noch nicht recht entschlossen, welchen Weg ich betreten soll. Zwei stehen mir offen, entweder die Theologie oder das Jus. Ich werde wahrscheinlich das letztere studieren, wenn ich nur eine hinreichende Unterstützung erhalte. In Gratz ist aber dieses schwer und so gedenke ich das erste Jahr privat zu studieren und mich in Marburg aufzuhalten, wo ich wieder Unterricht in der slovenischen Sprache zu geben wünschte, worin ich mich jetzt schon ziemlich tüchtig fühle. Wollten Sie nicht daher diese Ankündigung auf ein größeres Format abcopiren und sie dann zirkulieren lassen oder sie zu Händen des Herrn Mgstrathes v. Schneeweiß stellen? Sie würden mich dadurch sehr verbindlich machen. Ich möchte dann gleich mit Anfang August anfangen. Wenn sich eine gehörige Zahl treffen wird, so werde ich schon mit 3. August in Marburg eintreffen. Leben Sie wohl. Ich zeichne mich mit der größten Ehrfurcht

Ihr ergebener Diener

Martin Terstenjak.

Vertatur.

Gratz am 16/7. 38.

Na drugi strani sledi:

Ankündigung.

Seit drei Jahren beschäftigt sich Endesunterzeichneter mit dem Studium der slavischen Sprachen, und vorzüglich mit der innerösterreichischen Mundart, deren Kenntniß für einen Jeden, der entweder als Beamter, Militair oder als Lehrer in Berührung mit den innerösterreichischen

¹ Tukaj se naknadno priobčujejo ona Trstenjakova pisma, ki bi bila morala slediti v ČZN XI, na str. 17 in o katerih govori v ČZN XII, str. 40 opazka pod črto. Ker nosi tam priobčeno četrto pismo v resnici datum 5. März (in ne May) 38^a, si sledi ona pisma kronološko tako: 1, 4, 2, 3.

² Kdo je bil ta mož, ki ga Trstenjak dalje niže (prim. opazko 6 na str. 38) še enkrat omenja, nisem mogel dognati. Lahko je izmišljeno ime (Bar Jonas?), kakor jih je v Trstenjakovih pismih par, na pr.: Zimperl, Fledermaushumorist.

Slaven lebt, höchst nothwendig und unentbehrlich ist, wenn er seinen Berufsge[schäften] -pflichten nachkommen will. Endesgefertigter wird sich daher aufs eifrigste angelegen seyn lassen, den P. T. Herrn Lernbegierigen eine gründliche Kenntniß nach allen Nuanzen der slowenischen Sprache beizubringen, und besonders die Geschäfts- und Conversationssprache so viel als möglich als Hauptzweck seiner Vorlesungen setzen; überdieß dem Lernenden die Verwandtschaft derselben mit ihren Schwesternsprachen, der böhmischen, polnischen, russischen und ilirischen auf eine leichte Art darzustellen sich bemühen. Die Vorlesung ist nach A. Murko's slowenischer Sprachlehre (Gratz bei Ferstel). Die Stunde wird nach der Muße der P. T. Herrn Zuhörer bestimmt.

Nahme und Charakter der Herrn P. T. Zuhörer.

Davorin Terstenjak,
geprüfter Lehrer der slowenischen Sprache.

6.

Wohlgeborner Herr Professor!

Die Grundursache meines Verbleibens in Gratz ist kurz folgende. Wie Sie wissen, kam ich um eine Praktikantenstelle bei der Gränzökonomie-Verwaltung ein, die ich jedoch nicht erhalten habe, da die Regierung eine eigene Lehranstalt in Gratz errichtet hatte, in welche aber nur Landeskinder aufgenommen werden, um dann nach dreijährigem Lehrkurs in die Gränzregimenter vertheilt zu werden, und andere, aber auch nur Eingeborene in und zu gleicher Eigenschaft zu unterrichten. Ich studiere also nocheinmal die Physik, da meine physische Prüfung im 2. Semester nicht mit erwünschtem Erfolge von Statten ging. Die ilirische Grammatik hab' ich bestellt, und Sie werden selbe in einer Woche erhalten. Meine heurigen Ferien waren sehr angenehm, zu Ende September war ich in Agram, unserem Athen. Ich habe vernommen, daß auch Sie dort gewesen sind, schreiben Sie mir Ihr dortiges Befinden und Gefallen. Die Kroaten sind sehr thätig, und bringen wirklich zu bewundernde Produkte hervor. Das neueste, ausgezeichnetste ist der [dramatische] Versuch von Dr. Demeter, und die Lieder und Sagen von Ljudewit Vukotinovič. Beide Werke beurkunden schöne Talente. Mehres über uns werde ich Ihnen bei der Übersendung der Grammatik schreiben, da Sie ohnehin vor dem Beginne des illirischen Sprachstudiums einen kritischen Überblick brauchen werden, was ich an Ort und Stelle anbringen werde. Indessen — Leben Sie wohl. Ihr

aufrichtiger Freund

Gratz, am 12/10 38.

Terstenjak.

Postsc. Wollen Sie dem Herrn Seidl³ melden, daß bei der oben-

³ Karl Seidl, literat Puffovega kova, in ne Joh. Gabriel Seidl. Prim. dalje niže str. 40.

erwähnten Stelle keine Aussicht für ihn sich findet, entrichten Sie ihm auch meine Empfehlung.

7.

Wohlgeborner Herr Professor!

Entschuldigungen sind gewöhnlich Sache derer, die kein reines Bewußseyn haben, und daher will ich mit diesen garnicht kommen; und Sie können versichert seyn, daß ich Ihnen hier reinen Wein einschänke, wenn ich sage, daß die Uebersendung des schon lange Versprochenen aus der Ursache nicht geschah, weil mich theils die Saumseligkeit meiner Leser, theils meine eigene hinderten; zu deren Abschüttlung man übrigens nicht viel Energie nothwendig hat. Ich würde es mit diesem Briefe gethan haben, allein da ich auf Gewißheit muthmaße, daß Ew. Wohlgeboren die Osterferien in Graz zubringen werden, so verschiebe ich das ganze auf Ihre Ankunft, wobei ich Sie ersuche, mich mit Ihrer Gegenwart zu beehren. Ich selbst werde in Graz kneipiren, wird wohl auch hier forsch werden, und daher die Penaten gehen lassen. — Zu dieser Zeit ist wahrlich ein miserables Leben: alles fastet, hungert und bethet, mich ärgert solch ein Leben, wie überhaupt mein ganzes, obwohl zu sagen ich es noch nicht recht angefangen habe. Musik, Dichtung und etwas ritterliche Minne hält noch meinen schwachen Lebensfaden kümmerlich zusammen. Mitten in diesem kurzen brausenden Leben kämpft man stets gegen gespreizte Schwäche für moralisches Ueber[ein]kommen, ohne die Hoffnung zu haben, daß einst der Sieg vor meinen Fahnen schreiten wird. Sie werden lachen über diese armseligen Krüppel, — und ich selbst komme kaum zur Ueberzeugung, ob meine innern Stimmen wahr reden oder nicht? —

Doch wozu meinen moralischen Katzenjammer Ihnen auftischen; — diese Lebenszeit kennen Sie wahrlich selbst sehr gut, wo ein Wunsch den andern drängt, und manches Hirngespinnst sich bildet. —

Man geht auf den Marktplatz und alles wird wieder regelrecht vor einem Wienergesicht, ein fröhliches *gaudeamus*, ein patriotisches Gespräch ordnet den Verstand, und so lebt man ein forsches Leben durch, und findet es erst am Ende desselben schön. Da ich mit literarischen Berichten für dießmal ausbleibe, und selbe auf eine warme Stunde in Ihrer Gegenwart aufsparre, so lassen Sie mir etwas launiger die Feder fahren; denn gestern Abends in der Mehlgrube hatt' ich köstliche und kostbare Unterhaltung; köstlich deßwegen, weil ich mich herrlich amüsirte und kostbar, weil ich über die Regel stürzte und so über die Regel zahlen mußte. Es war [da] nämlich da der sogenannte Fledermäus-humorist, Ihnen aus dem Aufmerksamen wohlbekannt, gegenwärtig, und war bei so guter Zunge und Gurgel, daß die Gäste und Kellner, am meisten aber der Wirth, lachten, alle *Fidibus* sich freuten, doch die Brauten sich ärgerten, weil die aufmerksamen Gäste sie so lange warten ließen.

Mein rothgenäster oder vielmehr rothgenäster Nachbar versicherte mich, es seyen nicht einmal die Saphirischen Vorlesungen so unterhaltend, ein anderer hingegen, ich glaub' war's ein vielgereister poetischer Philister, betheuerte, er habe [weiland] Herrn Börne in Paris französisch humoristiren gehört — doch auch dieser grobspaßhafte Gallogermanus sey ihm zu fad geschienen. Bizarr sind seine französischen Vergleiche, die er gerne feilgibt, und schade, daß ich mir nicht den Beweis gemerkt, durch welchen er darstellt, daß zwischen le rhume, der Schnupfen, und le rhume, der Rhum, ein großer Unterschied sey. Bei dem geduldigen Tisch saß noch ein alter Chevalier, ausgedienter Militär, der viel auf Paris und seine reconnoissance der Künstler hielt, und meinem Nachbar beim jeden Witz der Flädermäushumoristen — c'est une bonne pensée zuflüsterte, und ihm [um] so mehr Achtung und Anerkennung zollte, da der Humorist selbst ein Militär ist. Es war eilf Uhr, als ich nach Hause kam — doch ein zweites Unglück, das Haus thor war geschlossen, der Hausmeister schnarchte, obwohl ihm seine charmante Frau oft dieß vorwarf, mit der Bemerkung, er habe in der Jugend eine sehr schlechte Erziehung gehabt, da er so bärenartig schnarcht. Eine dürftige, jedoch redliche Kneipe beherbergte mich, doch meine gichtischen und podagraischen Glieder wären bald erfroren. Heilig schwur ich nimmermehr den Flädermäushumoristen hören zu wollen. Graz hat übrigens wenig Neuigkeiten, die Fastenpredigten unterhalten jetzt die meisten, in häuslichen Zirkeln herrscht frommer Sinn für Schach oder Whist, Plauschen, Klatscherei und Kritik. Das Theater geht zur Neige, der wackere Pellet verläßt uns, desto mehr scheint Sinn für Musik zu herrschen, da wir seit einem Monathe beinahe wöchentlich zweimahl ein Concert in der st. Ritteracademie haben. Das ist ein gesunder Gedanke; für Musik hat Graz ohnehin noch viel zu wenig Aufmerksamkeit gezeigt und eben daher der Fehler bringt die Ursache, daß nie zu uns ausgezeichnete Tonkünstler und Virtuosen, wie Liszt, Thalberg, Lipinsky etc. gelangen. Die vaterländischen Ländler, gespielt von den heimischen Schwarzenbachern, bewirken immer mehr Interesse als ein meisterhaftes Concert. Doch ich schreibe da Berichte, als wäre es für ein Journal, zwar wären sie nicht die interessantesten, jedoch für Ew. Wohlgeboren [doch] interessant, da Sie, um so zu sagen, in Graz heimisch sind.

Also zu Ostern bitt' ich Sie um Einspruch, bis dorthin Leben Sie wohl. Ihren Subscriptionsbogen erhalten Sie dann auch in die Hände.

Graz, am 17/3 39.

Ew. Wohlgeboren

ergebener Freund

Dav. Terstenjak,

wohnhaft im 2. Sack, Haus Nr. 243

im 2. Stock linke Aufgangsstiege.

8.

Hochverehrter Freund!

Drei Bogen Ihres Werkes⁴ sind schon bereits gedruckt und von mir corrigirt und ich glaube daher, daß Ihr Werk doch vor October die Presse verlassen werde. Doch mir hat die Correctur schon einigen Ärger verschafft, denn das Manuscript ist nicht fehlerfrey, d. heißt nicht Ihr Manuscript, sondern das Ihres Abschreibers. So kommen oft grammatische Fehler vor, wie ein Mädchen, die, statt das, weiter er befahl mir Platz zu machen statt zu nehmen, wie es der Sinn erfordert, dann die Mummien schauten geistig statt geisterhaft u. dgl. Mehres. Ich glaube Sie darauf aufmerksam machen zu dürfen, und zwar deßwegen, daß Sie sich nicht bei vorkommenden Veränderungen auf Ihr Manuscript hartnäckig wie einst weiland Klopstock, berufen werden. Ich ändere nichts, außer was mir mein strenges Gewissen erlaubt, daß es nicht deutsch oder sinnentstellend sey. —

Die Prüfungen werd' ich bald zurücklegen, Sie werden erst wahrscheinlich dieselben beginnen? Wünsche viel Geduld zu den Antworten Ihrer Musensöhne. Eben erfahre ich, daß eine Marburgerin vom Pflöckziehen und Strohtragen erlöst und in dem Tempel des Hymen geweiht wird. Da werden Sie, Herr Professor wohl wieder eine beneidenswerthe Unterhaltung haben. Ich meine die Vivat'sche⁵ Hochzeit, von der der Ruf schon in die Gassen von Graz gedrungen ist. Vielleicht werden sie das ganze im Lobnitzthale feyern? wahrlich das wäre die poetischste Hochzeit. Auch hier in Graz haben wir unlängst eine Vermählung gefeyert, wo ich aber nicht geladen war, aus dem Grunde, weil ich kein Aristokrat bin und nicht vom Adel herstamme. Ist doch ein Elend, wenn man ein so gemeiner Patzer vom Trog weg ist, man wird nirgends zugelassen und muß nur durchs Fenster schauen. A. Grün war düster und melanholisch anzusehen, als er aus dem Wagen stieg und in das Palais des Grafen Attems eintrat, schüchtern wie ein Reh hüpfte die zwar nicht schöne, doch reiche Braut an seiner Seite, die Aristokraten die im Vorhofe wie Hunde lauerten, sperrten Maul und Augen auf und bewillkommen ihn mit dem aristokratischen Krazfuß; wie es weiter zugegangen ist, weiß ich nicht, da ich ihn nur vor dem Altare und beim Aussteigen gesehen habe. Bey seinem Schnurbart! er hat kein Aristokraten Gesicht und ist auch keiner, wie ich mich oft überzeuge. — Die Brautfackel soll ihm schon früher angezündet worden seyn, das war doch ein zu großer

⁴ Sagen und Erzählungen aus meinem Wanderleben, von Doctor Rudolph Gustav Puff. Jahrgang 1839. Fünftes Bändchen von des Verfassers bereits erschienenen Werken. Grätz, 1839. — Pásus o mumijah stoji — s predloženo korekturo „geisterhaft“ — na str. 35.

⁵ Vivati so imeli veliko steklaro v ruški okolici.

Streich des Hymen, gleich ein großes Schloß zur Fackel nehmen. Geben Sie acht, daß Euere Hochzeit glücklicher abläuft, und daß ja keine Aristokraten dazukommen, denn diesen bin ich Feind wie der russischen Politik. Dr. Gaj und Demeter sind leider durch Preßburg zurück, und komen nicht nach Graz. Wo treffen wir uns auf eine Stunde in der Ferienzeit? Ich werde meist in Gráz und seinen Umgebungen verweilen. Exemplare von Ihren Gedichten kann weder ich noch der Pungartnik aufreiben. Ich werde wahrscheinlich Theologie studieren müssen, und zwar aus folgenden Gründen, weil ich im widrigen Falle von jeder elterlichen Unterstützung abgeschnitten werde und durch sechs Jahre oder vielleicht noch länger bis zur ordentlichen Unterkunft mich nicht selbst fortbringen kann, wenn ich mir nicht merklich mein Leben verkürzen will.

Nu, das Bonzenleben ist ja auch nicht das schlechteste! — Grüßen Sie mir den Herrn Carl Seidl, was macht der kritische Wend. Ihm habe ich einige Balladestoffe versprochen, aber leider noch nicht geschickt, er wird gewiß toll über mich [schon worden] seyn. Wenn Sie mich bey ihm zu entschuldigen vermögen ob meines nicht gehaltenen Versprechens, so werden Sie mir eine Gefälligkeit erweisen, d. h. wenn Sie mit (ihm) auf heilem Fuße leben, denn er ist wie ein Hase, mit dem man klug und gemächlich und nachgiebig umgehen muß. Schreiben Sie mir sonst Neuigkeiten aus Marburg. Graz ist verdammt simpel und sehr prosaisch trotz den vielen Poeten, die hier leben, und langweilig, wenn auch rothbärtige Humoristen sich herumbalgen. Indessen — Leben Sie wohl mit Achtung

Ihr ergebenster Diener
und Freund

D. Terstenjak.

Graz am 30/3 39.

Verzeihen Sie [mir] die schlechte Schrift die Stunde schlägt, der Kampf beginnt, wohl dem, der beim Bajona⁶ Eminenz gewinnt.

9.

Verehrtester Freund!

Endlich [einmal] Gott sei es gedankt, kann ich einmal das Krankenbett verlassen und frei athmen in der göttlichen Natur. Durch zwei Monate beinahe im Bette liegen und die Sonne nur an den Zimmerwänden zu schauen, ist wahrlich eine schlechte Unterhaltung, die ich mir nie wieder wünsche. Obgleich ich Ihnen im Augenblicke mit allem helfen wollte, was ich Ihnen versprach oder was für Sie ein angenehmes Interesse hätte, so muß ich doch früher manches andere Geschäft ordnen, das mein Verhältniß und Zustand fordert. Über die verschiedenen Fragen der häuslichen und öffentlichen Lebensweise ilirischen Volkes werde ich die Pfingstferien zur Beantwortung derselben benützen. Es thut mir leid, daß

⁶ Prim. opazko 2 na str. 33.

ich Sie nicht nach Cilly zum Herrn Seidl⁷ begleiten kann, denn meine Glieder sind noch schwach und auf die Gesundheit bin ich von an etwas pedantischer geworden. Wenn Sie mich dem geschätzten Dichter bekannt machen und freundlichst empfehlen, so werde ich diese Ehre hoch schätzen. Sprechen Sie mit Ihm über Slavistik und slavisches Sprachstudium nachdrücklich, legen Sie ihm ans Herz, daß er beim Vortrage des Styls und ästhetischen Aphorismen seine Zuhörer nicht nur auf die übrigen europäischen Literaturen aufmerksam mache, sondern auch auf die slovenische, und jede Gelegenheit benütze, die slovenischen Zöglinge auf ihr Volk und ihre Sprache, Nationalität u. s. w. hinzuweisen. Die Worte des Lehrers sind die mächtigsten Antriebe zur fleißigen Forschung der Muttersprache und seines eigenen nationelles Zustandes. —

Daß mein verehrter Lehrer Dr. Polsterer todt ist, wissen Sie ohnehin schon aus den Zeitungen. Gott hab' ihn selig! — Ich bin ihm vieles schuldig, und verlor an ihm einen belehrenden Freund. Einfach und prunklos führte man ihn zum Grabe. Einige Freunde und Freundinnen begleiteten ihn. —

Gegen Ende May oder anfangs Juny wird uns Herr Dr. Gaj in Begleitung seines Freundes Dr. Demeter besuchen. Sie werden von Wien kommen, wohin sie Geschäfte halber durch Ungarn gereist sind. Sie werden zweifelsohne in Marburg einen Besuch erhalten und gewiß eine angenehme Stunde verleben. Von ihnen werden Sie vieles Interessante erfahren über Ungarns Eifersucht, den heurigen Landtag, der wahrscheinlich stürmisch ablaufen wird, und dergleichen Sachen mehr. Wann Sie den Mickiewicz ausgelesen haben, so bitte ich ihn mir zuzurückzusenden, indem ich ihn wieder zurückstellen möchte. Die spanischen Lesebücher können Sie noch sicher und längere Zeit behalten. Ich glaube, daß ich Ihnen bald werde manches Andere schicken können.

Grüßen Sie mir den Marburger Herrn Seidl und schreiben Sie bald
Ihrem
aufrichtigen Freunde

Graz, am 16. May 1839.

Davorin Terstenjak.

10.

Wohlgeborner Herr Doctor,
Verehrter Freund!

Ihrer Bitte willfahr' ich gerne und ich hoffe selbe zur vollen Zufriedenheit erfüllen zu können, um so mehr, da ich seit zwei Jahren schon ein praktischer eingefleischter Corrector geworden bin, und eben jetzt wieder einen Band slov. Predigten in der Kienreichschen Officin beendete. Senden Sie mir daher sogleich ein Kreditiv an die Leykamsche Buchdruckerey und ihren mürrischen Faktor, wo ich das Nothwendige mich

⁷ Joh. Gabr. Seidl, ki je bil od l. 1829—1840 profesor na gimnaziji v Celju.

Betreffende selbst verhandeln werde. Es wird mein eifrigstes Trachten sein, daß die Arbeit ehestens und erwünscht von Statten gehen wird, und werde meine Aufmerksamkeit nach Möglichkeit anspannen sowie die der Setzer frisch zu erhalten mich bemühen. Doch ich will nicht in Voraus meine Correcturvirtuosität loben, der Erfolg soll es zeigen. Die Danica ilirska, die fortlaufenden Numern von »Ost u. West«, dann Babukič's Grundzüge der ilirischen Gramatik, vielleicht auch Spazier's Geschichte des polnischen Aufstandes, erhalten Sie die künftige Woche (längstens bis 12 Juny) gewiß, unterdessen schicken Sie mir, wenn es möglich ist, den Mickiewicz zurück. Empfehlen Sie mich dem Herrn Carl Seidl, oder sagen Sie ihm auf čechisch also: Terstenjak wjta pana Seydljka, a winšuge, aby mu psál, gak se ma, co robj i gak kocha?

Unlängst lernt ich hier einen jungen oder jüngeren Literaten kennen, der mich bei der Betrachtung von Shakespear's Portrait feyerlich fragte, ob seine Nase, Unterlippe und die Augenwimpern nicht ganz den Shakespear'schen gleichen. Freylich, erwiderte ich in einem heiligen Pfarrerernst, und das junge Musensöhnlein dünkt sich höchst erfreut ein gleiches Genie und schreibt selbst wahnsinnig eine Tragoedie, wo die Heldin, eine zweite Learin, wahnsinnig handeln, fluchen und schimpfen soll. Untern andern Schimpfwörtern, die in diesem Stücke vorkommen, sind besonders folgende merkwürdig: Schuhfleischiger Sauerrübenfilister, Mondkälberner Lümmel, Fisolentrottel, rabensteiniger Halunk u. s. w.

So weit kommt es zuletzt mit der Dramatik. Herrliche Aussicht für Wäscherweiber, zuletzt wird man jeden elenden Lumpen studieren müssen, um ihn auf der Bühne getreu und charakteristisch zu geben. —

Schicken Sie das Nothwendige bald, indessen mit vollster Achtung
Ihr
G. 1/6 39.

ergebener Diener
und Freund
Terstenjak.

11.

Verehrtester Freund!

Die Correctur Ihres Werkes werde ich auf jeden Fall besorgen, doch wie haben Sie wegen des Druckes ausgemacht? Im Comptoir erzählt man mir, das Werk werde vor October nicht fertig, der Factor sagt mir, sie wären noch nicht einig, ob es wirklich in der Leykamschen Presse gedruckt wird oder nicht. Ich habe meine Adresse in der Druckerey hinterlassen und werde hoffnungsvoll die Correcturbogen abwarten. Die Ferienzeit bleibe ich in Graz, und zwar abermals wegen einer Correctur und einer Übersetzung eines medizinischen Werkes (Geburtshilfe) ins Slowenische. Nun bin ich wohl schon practischerer als Herr Seume

war, und dennoch schimpfte ich noch nicht über die Correcturen, wie er es gethan.

Hier übersende ich Ihnen eine kleine ilirische Grammatik, zwar bloß theoretisch, doch lesen Sie diese durch, dann erhalten Sie eine ausführlichere. Lesen Sie die Danica, die in ihrer Bibliothek ist, oder wenden Sie sich an Herrn Matjašič, Kaplan in Lembach, der Ihnen in Allem gerne behilflich seyn wird, und wo Sie mehre ilirische Werke haben können. Näheres und Nothwendigeres hierzu wird er Ihnen gewiß gnädig mittheilen, er ist ein tüchtiger Slawist. Kommen wir heuer irgendwo zusammen? Könnten Sie nicht einen Abstecher nach Graz machen? weil ich aus diesem schwerlich vor September fortkommen werde, und in selbem Monathe nur auf ein Paar Tage. Was ich künftiges Jahr beginnen werde, weiß ich noch nicht — nach Jericho gehn und mir den Bart wachsen lassen? Doch es wird sich schon thun. Ich möchte darüber mit Ihnen persönlich sprechen. Ich werde trachten, daß ich doch Sie irgendwo zu Gesicht bekomme. In der größten Eile. Leben Sie wohl und schreiben Sie mir bald über Ihren Aufenthalt oder Reise während der Ferienzeit. Mit vollster Achtung Ihr

[Brez datuma.]

treuer Freund

Terstenjak,

Veteranphilosoph.

12.

Hochverehrter Freund!

Nu! wie gehn Sie, oder wie laufen — springen — rennen — fahren — fluchen — schimpfen — jagen Sie? — gut — stark — glücklich — toll — gewaltig — nicht wahr? Ist mir das doch ein Göttlich Leben, das selbst Kaiser Nikolaus bei seinem scharfen politischen Blicke nicht hat! Heute da, morgen dort, Donnerstag Abends in Rein und Freitag nicht in Graz, aber in Bartholomä, bei Lankowiz u. so herum. Ja, ja beatus ille, qui procul negotiis paterna rura exercet bobus suis, Selig sind die Reisenden, die in Eilwägen, vor die Ochsen gespannt, herumfahren. Bin ich nicht witzig? Kanns unser Wieneranecdoten Sammler, der alte lederne Castelli, komischer und körniger, als ich; nein, wahrlich nicht, kann er doch kein böhmisches Dorf aussprechen, was unser einer ohne Anstoß thun kann. Den Herausgeber der Bären soll auch [schon] bald der Witz verbeißen, sonst —

Mit der Correctur ihrer grauen Sagen⁸ und wandernden Erzählungen bin ich glücklich fertig. Denken Sie dabei an keine Satyr, ich bin nun einmal heute wieder launig und lustig, vor Allem erfreut mich die Nachricht, daß die Deutschen einen Literaturverein bilden wollen. Das ist herrlich!, der kritische Wend wird gewiß zu den Ausschußmännern gewählt werden. Schade, alter Göthe, daß deinen ministeriellen Bauch schon

⁸ Sagen und Erzählungen . . . Jahrgang 1840. Sechstes Bändchen . . . Grätz, 1840.

die Würmer zernagen, Du würdest gewiß zum Director erwählt werden. Doch nein, Menzel und Börne würden ihr Veto schreyen, ersterer aus dem Zeitungscomptoir zu Stuttgart, letzterer aus seinem Grabe zu Paris. Hab' ja immer gesagt, die Berliner kommen weiter als bis Potsdam und Danzig. — Doch weiter, Sie wandern, mein Brief soll auch reisen. Nun bin ich einmal herzensfroh, froher, als ein junger Versifex, der seine Launenkinder das erstemal auf dem hartgepflasterten Platze des Journals herumspringen sieht, — weil ich auch aus der Druckerei wegreise. Es ist eine Philisterarbeit, in einem Monathe 40 Bogen korrigirt zu haben, und das delectatur braucht oft mehr Mühe, als wenn ein pedantischer Schulfuchs dem zitternden Studioso den fehlerhaften Beweis von der mathematischen Tafel (eigentlich Rechentafel, doch modern humoristisch und umgekehrt erhaben treffend und gut eclatant u. s. w.) weglöschen läßt. —

Die Druckexemplare verbindet Ihr leiblicher Herr Bruder, ein wackerer bürgerlicher Buchbinder und ehrenfestes Mitglied der Bürgergarde zu Graz, und wird Ihnen selbe am Montag nach Marburg schicken, erwarten sie also, wenn Sie meinen Brief früher erhalten, dieselben beim Hammerwirth in der Windischgasse. Die 6 Exemplare, die auf meinen Subscriptionsbogen zu verabfolgen sind, wollen Sie mir eigenmächtig übersenden, indem ich allein das dafür zu lösende Geld erhalten kann, und zu suchen weiß. Ich bleibe bis 15. September 1839 in Graz, so lang und keine Minute länger, also bitte ich baldigst zu schicken, im Falle aber Sie dieß bis zu jener Zeit nicht bewerkstelligen können, so werde ich Ihnen über das weitere Verfahren schreiben, damit Sie keinen Schaden tragen, denn die subscribirten Exemplare werde ich den P. T. Herrn Pränumeranten nachschicken müssen, weil selbe kommendes Schuljahr nicht in Graz studieren, mit Ausnahme zweier. — Der verdammte Berliner Moriz Veit, der projectirte Literaturvereinsbegründer, will mir nicht aus dem Kopf! Kriegt doch nun das Stiefkind deutscher Literatur eine herrliche neue Sonntagsjacke! Apropos werden wir uns wo heuer sprechen können? Ich komme künftiges Schuljahr nach Agram, also in das Land, wo der Zwiebel und Knoblauch blühen, und Melonnen zwischen Kürbisstengeln glühen. Ich habe meine inneren Revolutionen in Etwas gedämpft und glaube proprio Marte, wenn auch gerade nicht aus dem Stegreif, leben zu können. Ich habe eine bessere als Ebersbergische Tendenz und nun, es wird eine Zeit kommen, wo alle, die Slawen sind, weder dem Kaiser von Rußland, noch dem Könige von Jerusalem dienen [werden] sondern Gott überall anbethen werden. Wenn Sie in Marburg [keine] geheime Polizeyen haben, so bitte ich diesen Brief gleich zu verbrennen, indem ich [da] für diese Äußerung leicht in die heiligen Hallen, wo man die Rache nicht kennt, kommen könnte. Zwar setzte ich in Ihnen

auch den treuen Staatsbürger voraus, aber doch einen liberalen, aus dem Grunde, weil Sie in Marburg, der loyalsten Stadt, wohnen, und beim steinernen Tisch im Tappeiner'schen Bräuhaus genug demokratische Grundsätze sich werden schon erworben haben. Adieu! Glückliche Reise! Mit vollster Achtung und Verehrung

Graz 31/8 39.

Adresse: Dominikanerplatz,
H. N. 816 im 2. Stock.

Ew. Wohlgeboren
ergebenster Freund

Davorin Terstenjak,
ex ordine studiosorum.

(Konec prihodnjič.)

Izvestja

Narodna straža v Podčetrtku in Brežicah l. 1848.

Po marčni revoluciji l. 1848 so se v vseh večjih krajih organizirale narodne straže (Nationalgarde), ki naj bi skrbele za red in mir, ki pa so čisto bile le za parado.

Tako se je osnovala narodna straža v Podčetrtku. V Vrazovi korespondenciji se prav pogostoma imenuje ta trg, ker je v njem živel Vrazov ilirski prijatelj in somišljenik dr. Štefan Kočevar, pa tudi zato, ker je Vraz tam imel »sorodnika«, oskrbnika (okrajnega komisarja) Attemsove graščine Hercoga.

Baš ta Hercog je bil l. 1848 kapetan narodne straže; trgovec Fabiani je bil »leitman« (Lieutenant). Razen tega je narodna straža štela 1 »Ober-«, 3 »Unterführerje«, 1 tamburja in 43 gardistov¹.

Na Telovo, dne 22. junija se je ta narodna straža udeležila procesije. »Eine halbe Compagnie mit Tambour und Zimmermann begleitete das Hochwürdigste beim Umgang in zwei Zügen, wovon ein Teil Spalier bildete. Die beliebte Musikgarde des sehr tüchtigen, in seinem Fache zur Geltung gekommenen Herrn Augustinčič aus St. Peter am Königsberge bildete zu dieser Garde eine damit im innigsten Zusammenhange stehende Kapelle, welche der rühmlich bekannte Pianist Herr Josef Herzog, absolvierter Jurist leitete.«

Tako nam poroča dopisnik graškega »Herolda« z dne 1. julija 1848², L. R. . . . r (sigurno: Luka Rotar iz Brežic). Dopisnik se je omenjenega dne v službenih poslih mudil v Podčetrtku in je videl pri procesiji »do-

¹ Gatti, Die Ereignisse des Jahres 1848 in der Steiermark.

² Der Herold. Eine Stimme der Zeit im Gebiete aller Erscheinungen des öffentlichen Lebens“ (1. št. je izšla baš 1. julija 1848). Urednik je bil A. F. Draxler.

bro disciplinirani, popolnoma adjustirani corps narodne straže, ki je v svojih evolucionih presenetil radi kratkega časa, odkar je bil organiziran, pa tudi ostalih ovir, ki so na kmetih neizogibne... Ker se je garda mirno držala in impozantno nastopala, so jo tisoči in tisoči iz Štajerske in Hrvatske po pravici občudovali. Gospod okrajni komisar Herzog, ki je tako vrlo razumel novi čas od marca t. l. in v svojem poljudnem ponašanju ustreza zahtevam duha časa, si je pridobil simpatije in spravi edinostvo in sloglo med družabne, za vse dobro dovezetne prebivalce Podčetrtka in iz tega je izšla narodna straža, eden izmed najkrasnejših plodov 15. marca 1848...«

L(uka) R(ota)r izreka končno željo, naj bi se tudi »pošteni (biederer) prebivalci ljubkega spodnještajerskega mesteca, bolj južno ležečega, ki naj bi imeli poljudnejše vodstvo kakor dosle, ujedini za narodno stražo in s tem postali iskreni udeležniki krasnih sadov konstitucije.«

No, tudi v Brežicah se je ustanovila narodna garda. Kapetan je bil Rotter (Rotar), poleg njega sta bila še 2 poročnika, 1 »Ober-«, 6 »Unterführerjev«, 2 tamburja in 78 gardistov (Gatti, op. cit.) Dr. Fr. I.

Pravoslavna služba božja v Ptujju 1813.

Po leti 1813 je Avstrija pripravljala ofenzivo proti Francocom, ozir. proti njihovim »Ilirskim provincijam«. Pred 1. avgustom omenjenega leta so prišli v Ptuj graničarji iz Gradiške; bilo jih je bataljon. Njih pravoslavni duhovnik Marković je 1. in 8. avgusta maševal pri Sv. Ožbaldu. Liturgiji je dne 8. avgusta prisostvoval tudi ptujski župnik Kellner¹. Ves dogodek nam je popisal v svojem dnevniku.

Cerkveno opravilo dne 1. avgusta nam opisuje tako-le: »Den 1. Aug. war Kirchenparade — die katholischen Gradiskaner wohnten der Segenmesse in der Stadtpfarr bei, und zwar rings um die Kirche herum. Viele knieten unter der ganzen Meß. Die aber den griechischen nicht unirten Religion ergeben sind, diese begaben sich nach St. Oswald, wo ihr Feldpater den Gottesdienst hielt. Der Feldpater ist einer der schönsten Mannspersonen, bei 26 Jahre alt — er ist verehelicht, hat aber seine Frau, die 17 Jahre alt ist, nicht bei sich, wie überhaupt diese 8 Compagnien nur 2 Weiber bei sich haben. — Er spricht ziemlich deutsch, auch etwas lateinisch. 5 Soldaten trugen seine Meßbücher nach St. Oswald, der Gottesdienst dauerte gegen anderthalb Stunden.«

Kellner se je z Markovićem tudi seznanil in Marković mu je v njegov dnevnik napisal imena oficirjev s cirilico — »ilirico idiomate«, kakor pravi Kellner, ki si je imena potolmačil tudi z nemško pisavo — in sicer tako-le:

¹ O njem gl. moj članek: »Hrvati i Hrvatska u dnevniku optujskog župnika Kellnera« v »Vjesniku kr. hrv. slav. dalm. zemaljskog arhiva« 1911 (Zagreb).

»Oberштаръ Теодоръ Милутиновићъ v Мимовский. Мајор Поповић.
Капетани Сонемансъ, Турѣвићъ, Мартини, Бисаглићъ, Никшићъ,
Бедковић. Фелдпатеръ Лука Марковићъ.«

Kellner dodaja nato:

Diese Worte schrieb der H. Feldkaplan Markovez selbst: er ist Pfarrer unweit Gradiska non unitiae Religionis. Den 8. August hielt er in St. Oswald seinen Gottesdienst, der 5 Viertelstunde dauerte. Ich hätte ihm dieses nicht erlaubt, wenn ich es bevor gewußt hätte. Ich wohnte seinem Gottesdienste bei; die Soldaten machten mit dem celebranten immerwährende Kreuze, dann wurde abwechselnd mit den seltsamsten Tönen theils gesungen theils gebetet. Es war alles voll der Andacht. Der celebrant räucherte einigemal den Altar samt dem Kelche an, dann auch die gegenwärtigen. Nun kam ein Soldat mit einem Teller, der absammelte. Die Nebenstehenden legten auf selben einen Kreuzer, ich 4 Kr: dann geschah die Einsenkung und der Kaplan bedeckte etwas sein Haupt und mit der Linke trug er den zugedeckten Kelch, hielt unter wählenden Hingang von Kredentisch bis zum Altare hin mit dem Kelch eine kurze Anrede, und alles murmelte etwas mit geneigten Haupte voller Andacht: dann las er das Evangelium in Kirischer Sprache und gleich darauf betete ein Soldat das Vater unser, dann geschahen mehrere Kreuze über den Kelch, rechts, links, voran und hintenan. Nach mehrere gebetten wendete sich der Priester gegen das Volk, alles beugte sich, dann geschah die Sumption. Unter dieser schnitt ein Soldat auf der Seite die Semel in kleine Stücklein und der Feldpater theilte selbe unter die anwesenden aus. Einige trugen zwey, drei Portionen mit, andere erhielten mit Andacht nur eine: einige stecken selbe in dem Munde, und wieder andere schoben die Stücklein in den Sacl.

Den 15 August marschierten die Gradiskaner ab, und reiseten nach Varsadin. Das weiß der liebe Gott, was dieses bedeute. Dieses Bataillon betrug sich sehr gut. Kein Mensch klagte sich über selbe, nur sagten die Leuthe, daß man ihnen zu essen nicht genug geben konnte. An eben diesem Tage marschierten alle in Marburg und in dieser Gegend sich befindlichen Truppen nach Gili, die Uslanen nach Marburg...

*

Opomba o lepem vedenju Gradiščanov je tem značilnejša, ker je Kellner baš pred opisom pravoslavne božje službe — pod 3. avgustom — pripovedoval, kako so neki ulanci, »lepi ali kakor se govori, hudobni ljudje«, v Ptuju brezobzirno postopali z imetjem in življenjem prebivalstva.

Dober mesec dni pozneje so Milutinovičevi graničarji že napali Francoze z dolenske kranjske strani ter imeli (6. sept., 9. sept. itd.) z njimi ostre boje pri Žegnanem Studencu in pri Šmarju. V teh bojih se poleg polkovnika Milutinoviča imenuje tudi stožnik Nikšić (Novice 1859, dne 5. jan. gl. tudi Zbornik Matice Slov. 1911, str. 27. O Milutinoviču pri Višnji Gori gl. tudi Pavlovičev »Serbskij Nar. List« 1842).

Dr. Fr. I.

Središki učitelj Matija Karničnik (1813—1851).

O tem učitelju in nadučitelju, ki je deloval v Središču, ko sta tam v šolo hodila na pr. poznejši dr. Štefan Kočevar in Miklošič, nam poroča Božidar Flegerič v Kočevarjevem življenjepisu (»Doktor Štefan Kočevar« itd. str. 13, 14), zlasti pa prof. dr. Fr. Kovačič v »Trgu Središču« (str. 226—228). Tu-le čitamo, kako vnet četovodja narodne garde je bil Karničnik leta 1848/49. Vraz je pač bil osebno z njim znan; Karničnik mu je služil pri kolportaži ilirske literature. L. 1836 je Vraz pisal Gaju, naj mu eksemplarje »Danice« pošlje pod njegovim naslovom »u Varaždin u gostilnicu k Janjetu s naručenjem g. Karničniku, učitelju u Polstrau (Središće)«. Radi kolkovine je bil poštni transport čez mejo iz Hrvatske v Avstrijo predrag; zato so posredovalci spravljali časopise brez pošte čez in središki Karničnik je bila taka postaja za transport. Naravno je pri tem misliti, da je Karničnik sam splaval v ilirsko strujo. K tem beležkam o njem moremo sedaj dodati še eno.

G. E. Laszowski in dr. V. Deželić sta v novem kulturnozgodovinskem listu »Narodna Starina« (Zagreb, urednik dr. Jos. Matasović) priobčila dnevnik znanega Ilirca Dragotina Rakovca (št. 1, str. 62 sl.). Rakovec je dne 20. oktobra 1843 zabeležil: »Danas me je posetio Karničnig, školnik iz Štajerske vatreni domorodac sveilirski. Ja sam mu poklonio Pšmaricu i Mali Katekizam za velike ljude¹, i on mi nije dosta hvaliti na tom poklonu (!). Društvo gospodarsko dopade mu se takodjer vrlo dobro. Posle toga došavši k meni Vraz kazo mi, da je rečeni vrlo uzhitjen bio nad onim, što je u lokalu gosp. društva, i uobće u Zagrebu vidio.«

Knjigi, ki jo omenja Vukotinović na prvem mestu, je bil naslov: »Pšmarica. Sbirka I. Pšme domorodne izdane po D. R. i L. V. (Zagreb 1842)«. To je pesmarica, ki sta jo priredila Dragotin Rakovec in Ljudevit Vukotinović in ki obsega večinoma jako bojevite, sicer pa čisto avstrijskopatriotske davorije na pr. Gajeve, Demetrove, Ilićeve (L. Ilić), Marićeve, Ostrožinskega, Rakovčeve itd. Cenzura je bila izdanje knjižice dvakrat zabranila. — »Mali katekizam za velike ljude« je političen »katekizam«, ki v obliki vprašanj in odgovorov pojasnjuje cilje ilirizma in s stališča ilirskega programa polemizira z madžaroni. Sestavil ga je Dragotin Rakovec, a njegov ilirski tekst je Zlatarović prevel v nemščino in oboje je izšlo kot ena knjižica l. 1842; sledečega leta je tudi to knjižico cenzura zabranila (Šurmin, Preporod, II. 634; str. 20—22 knjižice je natisnjena tudi v »Nar. Novinah« 1843, št. 76).

Karničnik je od Vukotinovića prejel knjižici, ki sta prav tipično reprezentirali ilirizem.

Dr. Fr. Ilešič.

¹ »Gradja za povijest književnosti hrvatske« VI., 314.

A. T. Linhart in slovenska narodna pesem¹.

Leta 1762. je izšel Macphersonov »Ossian«. Elegična sentimentalnost nordijskih pesmi je vzbudila povsod največjo pozornost. V meglenih postavah sivega severa je zaslutil tedanji rod nekaj popolnoma novega, ali vendar nekaj svečanega in tajinstveno starodavnega. Novo odkriti svet Ossiana, bardov in skaldov se jim je zdel doba herojev, kakor nekdanj starim Grkom herojska doba Homerjeva. Navdušenje za »ledenosive melodije« Ossiana se je hitro razširilo v najširše kroge in našlo takoj najmnogoternejši pesniški odziv.

Italijan Melchior Cesarotti je izdal že leta 1763 »Poesie di Ossian, antico poeta celtico«. Znani dunajski dvorni poet Mihael Denis, pozneje bard Sined imenovan, je porabil to italijansko parafrazo in priredil nemški prevod Ossianovih pesmi v heksametrih.

Nastala je nova slovstvena smer, ki je znana pod imenom »bardsko pesništvo«.

Pred orjaškimi postavami iz nordijske starodavnosti je obledel psevdoklaški Olimp in anakreontski arkadijski pastirski svet. Pod utiskom Rousseaujevih nauk in teh pesmi so se začeli odvrčati pesniki od neprirodne in rafinirane civilizacije baroka in se začeli vračati v naročje »matere prirode«. Zavrgli so lavoriko in rože in se venčajo s hrastovim listjem iz domačih dobrav; ne prisluškujejo več šustrenju vetrov, dreves in potokov v daljni dolini Tempe, marveč prepevajo v sencah domačih logov in dobrav. Ne mika jih več solnčna preteklost antike, nego siva preteklost lastne domovine in lastnega naroda.

Vzbudila se je prvič nacionalna misel.

Leta 1767. je pisal mojster vseh bardov Klopstock Denisu na Dunaj: »O da bi našli v kakem samostanu kaj od naših bardov. Ali se je res vse izgubilo, kar je dal zbrati Karel Veliki?« Obenem ga sprašuje, ako se ne bi dal pridobiti dunajski nadškof, da bi razpisal »znatno nagrado« in s tem pospešil izsledivanje za »izgubljenimi« rokopisi².

Vse se je začelo veselo gibati.

Pesniki so začeli posnemati Ossianove pesmi. Zavrgli so umerjenost antične forme in dikcije in jo nadomestili s prostejšimi oblikami, polnimi hiperbolične vznesenosti in retoričnega patosa.

Učenjaki pa so stikali po cerkvenih, samostanskih in grajskih arhivih za izgubljenimi rokopisi, pozabljenimi pričami iz davne preteklosti.

Tedaj ni mogla več ostati naša južnoslovanska narodna pesem širšemu svetu skrita. Opazil jo je celo Denis sam.

¹ Dodatek k M. Kovačičevi razpravi »Epska nar. pesem o Pegamu in Lambergrju«. Časopis za zgodovino in narodopisje 1920, str. 41.

² Nagl-Zeidler, Deutsch-österreich. Literaturgeschichte II., 76.

V znani pesmi »Der Zwist der Fürsten, besungen von Sined dem Barden 1778« pozdravlja Hrvate s sledečimi verzi:

Euch grüßet das Lied, Männer der Ehre!
 Heldenbewohner Kroatiens!
 Gleich fertig den nervigen Arm
 Zum Pfluge, zum Schwerte zu strecken!
 Zwar ist euch fremd der deutsche Gesang;
 Doch habt ihr auch Barden und liebet das Lied.
 Ich hab' euch behorcht. Es quoll euch herauf
 Tieflangsam und fürchterlicherst.

V slovenskem prevodu, ki je izšel v Devovih »Pisanicah za leto 1780«, se glasi navedeno mesto:

Vas urné, vas zvésté Hrovatske vojšáke!
 Pošténe, korajžne, navtrudne junáke!
 Pozdravljajo citre, katireh rokę
 K' oranju, k' strelanju so zmirej volné.
 Vam pętje teh Nemcov šcer znanu še ni,
 Al wyteske pęsme tud' lubete vi.
 Od Krayla Mathjaža sēm slišal na glas
 Vesělu prępęvat jest mersikrat vas.

Beseda o naši narodni pesmi je bila izrečena in od tedaj naprej ni več utihnila.

Ta preokret na slovstvenem polju je bil vzrok, da se je mladi Linhart začel zanimati za slovensko narodno pesem in za preteklost svoje domovine. Z bardskim pesništvom se je seznanil, ako ne prej, ko je obiskoval na Dunaju pod Sonnenfelsom policijski, trgovski in finančni tečaj.

Vrnivši se v domovino, je izdal, star 23 let, leta 1780. pesniški almanah »Blumen aus Krain auf das Jahr 1781«. Tukaj je priobčil dve slovenski narodni pesmi v nemškem prevodu: »Der Turnier zwischen den beyden Rittern Lamberg und Pegam« str. 39—49 in »Jasmin und seine Braut« str. 106—111. V teh pesmih je videl v duhu tedanjega časa pesniške dokumente iz davne slovanske preteklosti, kajti dostavil je, da je prvo priredil »nach dem uralten Slavischen«, drugo pa »nach einem alten Slavischen Liede«. Prva pesem se naslanja na znano narodno pesem o Lambergarju in Pegamu (Dr. K. Štrekelj, Sloven. nar. pesmi I. štv. 13, str. 34), druga pa na narodno pesem o nesrečnem lovcu (ibid. I. štv. 240, str. 295). Preteklosti svoje domovine pa je postavil krasen spomenik z, žal, nedovršenim zgodovinskim delom »Versuch einer Geschichte von Krain und der übrigen südlichen Slaven Österreichs« (1788 in 1791).

Kje je dobil Linhart slovenski tekst za svoja prevoda?

Marko Pohlin poroča¹, da je zbral njegov soredovnik bosonogi avguštinec pater Dismas a St. Elisabetha, Jožef Zakotnik (Sakotneck) iz

¹ Bibliotheca Carnioliae. Beilage zum Jahrgange 1862 der Mitteilungen des histor. Vereins für Krain. Str. 16.

Siške, po kmetih med preprostim ljudstvom zelo stare (antiquissimas) pesmi, in sicer a) od Pegama, b) od Jurja Kobilca, c) od kralja Matjaža, d) od lipe na Starem trgu, e) od lepe Vide: Lubček se na rajžo spravla¹ itd.

Mislím, da se ne motím, ako trdim, da je dobil Linhart slovenski tekst za svoja preveda iz te zbirke, kajti obe v poštev prihajajoči pesmi sta se nahajali v njej. Gotovo je bil Linhart znan z avguštincom patrom Janezom Damaščanom Devom, pesnikom in urednikom Pisanic, saj sta bila z njim znana tudi grof Janez Nep. Edling in baron Žiga Zois². Deva je potem posredoval med Linhartom in svojim soredovnikom Zakotnikom; zato se mi zdi domneva, da je Linhart uporabljal pri prevajanju Zakotnikovo zbirko, zelo verjetna.

Linhart je sicer cenil narodno pesem kot slovstveni dokument iz davne preteklosti, ni pa pojmoval bistva narodne poezije in njene preproste prirodnosti. To so spoznali šele njegovi nasledniki romantiki. Omamljen od retoričnega patosa Ossianovih posnemalcev, pesmi ni le prevedel, marveč ju je v smislu tedaj vladajočega pesniškega okusa po obliki in vsebini popolnoma prepesnil. Kakor je Denis Ossianove pesmi prelil v antični heksameter, tako je tudi Linhart v pesmi o Lambergarju zagrešil isti anahronizem. Kako da je postopal glede vsebine in pesniškega izražanja, vidimo najnazorneje, ako primerjamo predlogo s prevodom.

Vzemimo za zgled oris boja med Lambergarjem in Peganom.

Nasproti zdaj zadirjata, Za všesmi se oprášneta, 105 Si nič ne sturta húdiga.	60 Aber nun macht' er sich auf. Schon stand er, ein Sturm dem Sturme, Daß in banger Erwartung die Welt schwieg, entgegen, und schlug ihm Itzo die Schlacht, doch glitschte die Schlacht vom Schilde herunter, Unerschüttert standen die Helden voll herrlichen Anstands.
118 Se drugo Pegam zaleti, 119 Se Kristofu pokáže kri, 120 Mu vonder sile ne sturi.	Aber mit schäumender Wuth ergrimten sie wieder, um sich zu 65 Kämpfen den Kampf, daß der schreckliche Hall die Berge ergrief, und

¹ Pod točko e) nista navedeni dve pesmi, nego samo ena, in sicer pesem o lepi Vidi, ki se je začenjala z verzom „Lubček se na rajžo spravla“, in skoraj z istimi besedami „Ljubčik se na pot napravlja“ se začinja zgoraj omenjena narodna pesem o nesrečnem lovcu. To je tretja dosedaj znana nar. pesem, ki poje o lepi Vidi. (Primeri Dr. K. Štrekelj, Slov. nar. I. šte. 73 in 76). Vsebinsko nas spominja nekoliko na pravljico o Zlatorogu in ima legendaren značaj.

² Pesem „Amynth na oči svoje Elmire“ v 3. letniku Pisanic, o kateri sodi dr. Janko Šlebinger v Izvestjih II. drž. gimnazije v Ljubljani 1905/06 str. 18, da spada po jeziku in spretnih verzih med najboljše proizvode cele zbirke, je Zoisova. Podpis B. E. si moramo tolmačiti z imenom Baron Edelstein.

- 106 Takó pa Pegam govori:
 „Premoçniga mi še bilo ni,
 Te Kristofe to kaj skerbi?
 Al koniè tvoj bo žaloval,
 110 Po polu bode razgatal,
 Kí gospodarja bo iskal.“
 Pa Kristof tako govori:
 „Za drúgiga pa meni ni,
 Ko to, kar tebe mal' skerbi:
 115 Za tojo židano gospó,
 Kí tako mlada vdóva bo;
 Ne véš, de men dopadla bo?“
- 121 Ko v tretje vkúp' zadirjata
 Takrat se dobro počíta,
 Za vselej boj razlócita.
 Je méril Kristof srédniga,
 125 Na stran je pustil krajniga,
 Udári ravno srédniga.
 Je njemu pravo glavo vzél,
 Pa hitro njo na jévcá vjel,
 Ves Dunej je čez to vesél.
- Beutelte — Wie in der Weltenschütterung ge-
 spaltenen Felsen
 Oft ein Strom sich entwältzt, und über den rau-
 schenden Fremdling
 Sich die Tiefen verwundern, so stürzten zwey
 Ströme des Blutes
 Abwärts die klingenden Waffengeschmeide.
 Ha Lamberg rief Pegam,
 70 Stark ist dein Arm und ein Schimmer des Ruh-
 mes wirst du mir fahlen
 Unter dem Eisen! doch sieh, im Schmelzen des
 Mitleids
 Neigt sich mein Herz, nicht dir, du Starker!
 der weinenden Gattinn,
 Die du verließest, die nach dem windigten Sohne
 der Täuschung,
 Einem Schatten, dir ähnlich, im Schwindel des
 Sehnsens hinsinkt
 75 Durch das Leere der Nacht, und nun, die Blume
 der Schönheit,
 Langsam im Wittwenkummer verwelken wird, —
 Aber im Grimme
 Der entsetzlichen Windesbraut wältzte nun Lam-
 berg der Schlachten
 Schrecklichste auf den empor sich thürmenden.
 In dem Geprassel,
 In dem Geblitzel der Eisen, da prasselten, blitz-
 ten die Tode
 80 Wie der Hagel, umher. O: Wehe! gediehen ist
 Pegam!
 Drey mal Pegam! — Des schrecklichen Anblicks!
 Tief unter ihm Lamberg
 Aber Blitz ist sein Blick, sein Thun des Don-
 ners Zerschmettrung,
 Wie sie bebet, die Erde! wie von dem Gekrache
 des Fürsten
 Halle ertönt! — Hu, schwer ist mein Athmen
 — Ist gefahlen
 85 Pegam? — Der Schrecken des Krieges, ha, Peg-
 gam, der ist gefahlen.
 Aehnlich der Eiche des' waldigten Krains. Nicht
 ungekämpft war ihr
 Mit dem Sturme der Kampf — itzt sank sie —
 vom Schrecken gefesselt
 Stehen bejahrt die Schwestern noch da, sonst
 stünden sie auch nicht.

Besede, fraze: puhla, bobneča retorika! Še prostejše je prevajal drugo pesem. Iz skoro legendarne snovi je napravil erotièno balado.

Bil je paè tedaj Linhart mlad, poln ognja in prekipevajoèega za-

nosa. Zgodilo se mu je, kar se zgodi navadno vsem posnemalcem: hotec prekositi svoje vzore, jih je pretiraval. Pozneje je spoznal, da ti pesniški izlivi iz mladih let niso njega vredni, pokupil je vse izvode svojega almanaha, kolikor jih je mogel še dobiti v roke, in jih je — sežgal¹.

Dr. Nikolaj Omersa.

Prispevki k slovenski bibliografiji. (1779—1847.)

I.

Simoničevo Slovensko bibliografijo je treba tu in tam izpopolniti. Prišlo mi je nekaj knjig pod roko, katerih bibliograf ni navedel, bodisi, da so dosedaj neznane, bodisi da so nove izdaje že znanih. Štev. 3, 4, 8, 9, 11 in 12 je nabral dijak ptujske gimnazije Anton Smodič, sedaj učiteljščnik v Mariboru, v ptujski in radgonski okoli, druge pa so iz moje knjižnice.

Na str. 54. je uvrstiti:

1. **Bukvice.** Molitovne Bukvice, v katerih se naidejo Juterne, inu Vezherne Molitvize tudi Molitve per Sveti Mehi, per Spovedi, inu Svetem Obhaili; S' permifhluvanjam Christufovega terpljenja; sraven drugih posebnih Molitviz K' Svetei Divizi Marii k' boshjem Svetnikam, ino sa mnogotere Potriebe. Tretki vtisjene. V' Zelouzi Vtisjene per Joan. Leonu Stamparju, 1836. 8°, 166 str.

Če primerjamo naslov navedenega natisa Molitounih Bukviz iz leta 1836. z naslovom, ki sem ga navedel v ČZN 10. l. (1913) str. 52., ki ga Strasil, Bibliographie str. 100. ni natančno navedel, vidimo, da se popolnoma vjemata. V natisu leta 1788 je še pristavljeno: »S' perpushmanjam teh Visheh«, kar kaže na pisatelja redovnika, najbrž jezuita Ožbalda Gutsmana. 1. natis obsega 144 str. 8°, 3. natis pa je priredil posveten duhovnik. Strasil navaja str. 100 tudi 2. natis: »2. vtisjene V' Zelouzi, Leon 1830. 167 str. Tretji natis ima na 2. strani odobrenje knez. šk. krškega konzistorija: Gegenwärtiges Gebethbüchlein, welches nichts gegen die Glaubens- oder Sittenlehre der katholischen Kirche widriges enthält, ist zur Erbauung für die windische Volksklasse vollkommen geeignet. F. B. Gurk. Konfistorium zu Klagenfurt den 28. August 1829. In Auftrag Sr. F. Gnaden. I. M. Achatz, Direktor H. Hermann, Sekretär. Ker je l. 1830. izšel drugi natis, velja aprobacija z 28. avg. 1829 pač za tega. L. 1913. sem v ČZN v 10. l. str. 52. izrazil domnevo, nisoli »Bukvice« Simonič str. 54., na prvem mestu navedene, ki so izšle l. 1830. pri Leonu v Celovcu, le nova izdaja Bukvic iz l. 1788, ki jih je Simonič navedel pod značnico Gutschmann Ožbald str. 140. Popolni naslov je naveden v ČZN 10. l. str. 52, naslov 3. izdaje zgoraj. V tem me potrjuje naslov, ki je enak onemu iz l. 1788 in v tretji izdaji iz l. 1836, le da ni popolnoma naveden. Istega leta so izšle Bukvice iz l. 1788. v drugi izdaji s 167 stranmi v oktavu. (Strasil str. 100.) Tretja izdaja obsega 166 strani. Vse se vjema. Zato pa lahko trdimo, da so Bukvice, pri »Simoniču str. 54. na prvem mestu navedene, le druga izdaja Bukvic iz l. 1788. Natisa iz l. 1844 in 1849 sta potemtakem 4. in 5. izdaja Molitounih Bukvic iz l. 1788. Isto je konstatiral že L. Pintar v Času II. l. (1908) str. 293 v razpravi »Pohlinov molitvenik«.

2. **Evangelje.** Slov. bibliografija navaja str. 101. »Evangelje ino Branje ali Pisme na vse Nedele inu jimenitne prasnike zielega leta rasdelene«, ki jih je sestavil Ožbald Gutschman in so izšle l. 1780. na 8° in 327 straneh pri Alojziju Ignaciju Klein. mayerju v Celovcu. V mojem izvodu je privezana tej knjigi še druga:

»**Evangelie** na vŕedne dni svetega poŕta« brez letnice 8°, str. 72, ki obsega evangelije za navadne dni od četrtka po pepelnici do binkoštné bilje.

¹ Intelligenzblatt der Annalen des österr. Kaisertums 1801, I, str. 122.

Predzadnji evangelij je »Na fabboto po Velikeinozhi«, zadnji pa »Na Binkofhtno bilo.« Ta privezana knjiga je l. 1780 tudi posebej izšla. Strastil navaja na str. 102: »Evangelie na vsedne dni svetega posta. V' Zelouzi, Kleinmayer, 1780. 72 S.«

2. izdaja »Evangelijev na vředne dni svetega posta« je izšla v Celovcu 1795 m. 8°. 72 str. pri Jožefu Schotterju štamparju. (Simonič str. 612, Strastil 102.) Tudi ta je še izšla: »perpušanjam teh višeh,« akoravno je Gutsman že 1790 umrl.

3. natis bo oni nezanega prireditelja okoli l. 1800, 8°. 75 str. (Simonič 100), ki nosi naslov: »Evangeljni na vře (sic) dni svetiga pošta. V Zelovzu per Ferd. od Kleinmayru, natifkavzu.«

4. natis je Jarnikov: Evangelji na posebne dneve (!) svetega pošta. V' Zelovzi, 1821. 8°. (Simonič str. 101.) »Vsedende« pomeni navaden dan, v nasprotju z nedeljo in nedelom. Že Gutsman sam ima v slovarju str. 561 ta pomen zabeležen. Vreden, werktöglich, gemein. Ob delavnikih nosijo ljudje vsedno obleko. Gutsman je priredil evangelje in branje ali pisme na vse nedelje in imenitne praznike celega leta. Kot potujoči misijonar eksjezuit je ob postnem času mnogo pridigoval, on in duhovniki so rabili tudi evangelje in liste za vsedne dni svetega posta. Zato je izdal tudi postne evangelje in liste. Saj so tudi v Ljubljani izšli postni evangelji že l. 1768. (Simonič 101.): Sveti postni evangeliji za vsak dan v postu, kakor so v rimskih mašnih bukvah zapopadeni, in pozneje 1773, 1789, 1804, 1806, 1816, 1817 in 1826. —

Na predzadnji strani ovoja stoji pisana opomba: »Te bukve so iz Šuštarjeve kajže hišno številu 7 v Timenici, Pošta Pišeldorf (Škoflibor) na cesti od Celovca proti Svincu,« ne daleč od Grabštanja Gutsmanovega rojstnega kraja.

3. Glaser Marko. Že Štrekelj je v Č Z N III. l. (1906) str. 79. določil letnico prve izdaje (1848) Glaserjevih »Zlatih bukvic.« Vrinila pa se je tu str. 79. v naslovu napaka. Knjižica obsega namreč 288 str. in ne 228.

Znana pa je tudi 2. izdaja, ki je Simonič ne navaja. Ta je izšla takoj leto dni po 1. izdaji, l. 1843. Obsega pa XXIV + 328 str. s prilogo »Kratka Visha fveti Krišhov Pot obifkati« od 389 — 328 str.

V prvi izdaji pa je »Kratka visha« posebej paginirana od 1 — 32. Drugo izdajo omenja tudi že Glaserjeva Zgodovina slov. slovstva II. str. 258.

4. Katekizem — Krempl. Pod značnico Katekizem oz. Krempl je uvrstiti v Simoničevi knjigi:

Deutsch-windischer Christenlehr-Katechismus in Fragen und Antworten. — Nemfško-flovenfki Katekismuh sa kerfčanfki navuk v-pitanjih ino odgovorih. Pettau in Unterfeyer 1826. 8°. 159 str. Marburg, gedruckt bey Jof. Janfchitz. — Na 3. strani čitamo: »Toti potebno sa dolenfke kraje prikladni flovenfki Katekismuh je le is narozhenja fvetle Shkofie Sekovfke nemfško-flovenfki gratal. Vu Ptuji na Pametvo 1825. Anton Krempl, Kurmailter.« nem.-slov. Dosedaj neznan.

5. Katekizem. Ta veliki Katekismus f prašhanjami inu odgovarmi sa ozhitnu, inu posebnu podvuzhenje td (sic!) mladosti v' zeffarfkih kraljevih dushelah. S' tim pergnadlivim perpušenjam te rimske kralovo-zeffarske apofolske fvetlosti. V' Zelouzi Vtisnjene, inu le naidejo per Ign. od Kleinmayer. 8°. 292 str. Brez letnice.

Tega katekizma ne pozna ne Simoničeva ne Strastilova bibliografija. Če pa primerjamo naslov Japljevega Velikega Katekizma (Simonič str. 202), ki je izšel prvič pri Frideriku Egerju v Ljubljani l. 1779 8° (IV) + 146 str. v slovenski izdaji in istega leta z nemšim in slovanskim besedilom na 8° VIII + 291 str., opazimo, da se naslov vjema z našim, le pisatelj ni imenovan in nam. »rimske cesarske tudi cesarske kraljeve apofolske cesarice« je izdan celovški katekizem »s tim pergnadlivim perpušenjam te rimske kralovo-cesarske apofolske svetlosti,« torej po letu 1780. Alojz Ignacij Kleinmayer je 1780 že tiskar v Celovcu. (Glej štev. 2.) Okoli 1800 je že

»Ferd. od Klenmayr« (Simonič 101 pod Evangeljni.) Katekizem je moraliziti potemtakem 1781 — okoli 1800. L. 1795. je dobil Japelj župnijo v Naklem na Gorenjskem in od tam je obiskoval v Celovcu stolnega korarja Žigo pl. Hohenwarta, ki se je trudil, da je prišel za stolnega korarja v Celovec, kjer je škof Salmi, mecen umetnosti, zbiral na svojem dvoru duševne odličnjake. (Glaser, 2. zv. str. 55.) S Celovcem je imel gotovo že 1795. l. zveze. Kar pa posebno dokazuje, da avtor Vel. Katekizma, ni kak Gutschmann, je jezik, ki ni koroška ampak kranjska pismena slovenščina. Primerjanje z Japljevim katekizmom bi trditev gotovo podkrepilo in popolnoma dokazalo. »Veliki Katekizem« bo tedaj celovška izdaja Japljevega katekizma.

Scheinigg (Kres V. l. 1885, str. 632) pravi, da se sme z gotovostjo »Ta Veliki Katekismus«. Zelouz 1790, Kleinmayr, nem.-slov., Gutschmannova last imenovati. Ta katekizem se je rabil po koroških šolah čez 40 let, dokler ni bil l. 1835. že čisto pošel. Škoda, da Scheinigg ni navedel vsaj celega naslova in štev. strani. Strastil pa navaja v »Bibliografie der im Herzogtume Kärnten bis 1910 erschienen Druckschriften« Ferd. v. Kleinmayr, Klagenfurt 1912 na str. 104:

6. »Katekismus, Te veliki, s' prashanjami inu odgovormi. U' Zelouzi, Kleinmayr. 1792.« 152 S. (Simoniču neznana knjiga.) Samo slov. izd. Ob približno istem času dve različni izdaji: Japljeva celovška Kleinmayrova in Gutschmanova, Kleinmayrova (1. izd. 1790, ko je Gutschman umrl (?), 2. izd. 1792), katero je priredil kak drug duhovnik (Rožan? ker »Te«). Prim. tudi: Dr. Fr. Ušeničnik, Rigorizem naših janzenitov. »Bogosl. Vestnik« 1923, str. 11 in opomba 13.

7. **Tomaž Kempčan.** Na str. 528. je uvrstiti: Čveteru bukve Tomaža Kempčana; to je, Rožni vrtec; ročaj malih; od spoznanja svoje slabosti in od zatajevanja samega sebe; iz latinskega pobožnim k pridu prestavil Janez Zalokar, Spiritual v ljubljanski duhovščini. Po dovoljenju vikše ces. kralj. dvorne bukev cenije. V Ljubljani 1826. Natisnil Leopold Eger. Naprodaj per Janezi Klemenci. 12°, 270 str. (V metelčici). Simoniču neznana knjiga.

8. Na str. 409 bi bilo uvrstiti:

Pot. Kratka ino poboshna visha Sveti križni pot obhájati. V Gradzi 1842. Na prodaj pri Plemenit. Peball Károli, meftnem bukvevézsi v polhtni vulici. (Postgasse Nr. 177). Natisnjeno pri Tanzer Karóli. 12°. 72 str. Knjižica je privezana molitveni knjižici, kateri manjka naslovni list in je vsled tega ne morem določiti. Molitvenik obsega 108 str. v 12°. Delce je natisnjeno s' pitmenzami Tanzer Carola v Gradzi.

9. Pod značnico »Listi« str. 277. je uvrstiti:

Lifti inu Evangelia na vse nedele inu prasnike zhes zelu lejtju koker tudi ta passion, ali tu popissuvanje terpenja Jesusa Kristusa, koker to taiftu fhtirje evangelisti popifali, te napreipifane pesmi te zerkve, ta mali Katekismus t' tem molitvami, ta krishova pot. V' Marburgi, se najdejo per Antonu Ferlinzu v' Gosposki gasi, 8°, 310 str. Brez letnice.

10. Pod značnico Postave str. 407 bi trebalo uvrstiti:

Postave Bratoufhine Smertne Britkufti Christufa: katira je v' S Kanzjani na spudnem Koróskem v' leti 1693. gor postaulena. 8°. 4 str. — Iz začetka 19. stoletjai ker: »V leti 18... sapifan v' Bratoufhino«. Na zadnji strani je: Poduba krishaniga Jesufa v' S Kanzjanu.

11. Pod značnico Spisek str. 485. je uvrstiti in nameriti na značnico Katekizem knjigo:

Spisek is velikega Katehisma v' prashanjih ino odgovorih. S' pregnadlivim perpuhjenjam kralovfke zefarfke svetlosti, ino s' dovolenjam duhovnih naprej po-

stavlenih. Na Dunaji. V' salógi zef. kral. bukvárnize sa fhólfke bukve' per fv. Ani v' Jánesovih ulizah. Natínil L. Grund. 1847. 8°. 94 str.

S to knjigo bi bilo primerjati: Kerščanski katolški nauk okrajšan. Spisek is velikega katekizma v prašanjih in odgovorih. (Sestavil Jožef Rozman.) Na Dunaji. V zalogi ces. kralj. bukvarnice šolskih knjig 1852. 8°. 171 str. Ali Spísek iz l. 1847 ni prva izdaja Rozmanove knjige?

12. **Verdinek Juri.** Simonič navaja str. 554, da so Verdinkove »Molitvene Bukvice Vsakdanji kruh«, ki so izšle prvič l. 1820 v Celju, v Gradcu pa okoli 1830, doživele še več natisov. Tudi Glaser, Zgod. slov. slovstvu II. zv. str. 259 pravi: »Valjda se je natisnil molitvenik večkrat«. Nagličev »Hališter« (Rebó! v Času, III. l. 1909 str. 64—68) navaja graški natis iz l. 1821. Razen celjske in dveh graških izdaj imamo tudi mariborsko izdajo, ki nosi naslov:

»Prav lepe molitovske bukvize imenuvane vsakdanji kruh v' katerih se najdejo: juterne, vezherne, per ípovedi, per íveti (sic!) obhajilu, ino fhe druge prav lepe ino vse forte potrebne molitvize, sa vsakiga verniga kristjana: kakor tudi ív. litanie od Marie Divize, od vsih ívetnikov, od íladkiga Imena Jesufoviga, od Kristufoviga terplenja, od ív. Joshefa ino od vernih dušh v' izah. Tudi vse forte Zirkovne Pejsmi, katere se po navadi zhes lejo v' zirkvah per boshji slushbi pòjejo. Te bukvize so popisane od Jurja Werdineka. V' Marburgi, na predaj pri Frideriki Leyrer. V' Marburgi pertisnene per Josefu Janschitzi. 8°. 216 str.

Že Simonič povprašuje str. 31, kaj je s 1. in 2. natisom Bezjakovih Molitnih bukvic, imenovanih Vsakdanji kruh. Rebó! odgovarja: Werdinckova izdaja iz leta 1820. in 1821. »Toda, kaj je z izdajo, ki jo navaja Čop?« vprašuje zopet Rebó!. Domnevam, da je mariborska izdaja, ki se je istotako prodajala pri Frid. Leyrerju v Mariboru, prva izdaja za Bezjakovo tretjo. Potem takem je v Mariboru izšla še ena izdaja. Nimam Bezjakovega Molitvenika, da bi ga primerjal z Verdinkovim.

Zdi se mi, da je Verdinek, ki je bil nekaj časa tudi župnik na Selih pri Slov. Gradcu, spisal še več knjig.

Zgodovinsko društvo v Mariboru, Muzejsko društvo v Celju in Ptuj bi si pridobila veliko zaslugo, ako bi zbrala vsaj vse slovenske knjige, ki so jih spisali pisatelji naše severne Slovenije, posebno pa one, ki so izšle v Gradcu, Celovcu, Radgoni, Mariboru in Celju. Že ta prispevek nam kaže, da je med njimi tudi precej knjižnega gradiva, ki še slov. bibliografom ni znano. Fr. Kotnik, Ptuj.

Slovstvo.

Nekaj pripomb h Grafenauerjevi »Kratki zgodovini slovenskega slovstva.« Ne mislim pisati ocene, opozoriti hočem samo na nekatera posamezna mesta, ki se mi zdijo potrebna poprave. Po večini so ti popravki malenkostnega značaja, a v šolski knjigi naj bi tudi v podrobnostih ne bilo netočnosti, zato upam, da bo avtorju za eventualno novo izdajo tudi ta drobiž dobrodošel. Deloma obsega čisto konkretne popravke, deloma samo moje misli, oziroma želje. —

O Oswaldu Wolkensteinskem pravijo nemški literarni zgodovinarji, da se je porodil 1367, ne 1377 (str. 41); ali pa ni ta letnica splah odveč in istotako morda še ta ali druga v knjigi?

Odstavka na str. 57., ki govorita o Trubarjevem »Novem Testamentu«, se mi zdita premalo jasno stilizirana: dijak nikakor ne more razbrati, kako je pravzaprav s tam navedenimi štirimi zvezki tega testamenta. Zakaj je »postila« vrinjena med »predgovore in »koledare«?

O verskih igrah v Rušah pravi Grafenauer, da so jih predstavljali »pod vodstvom župnika Luke Jamnika (okoli l. 1698.) vsako leto na Mali Šmaren, ko je došlo v Ruše mnogo romarjev, domačini« (83). To je posneto najbrž po Grudnovi »Zgodovini slovenskega naroda« (str. 971), a ne odgovarja popolnoma podatkom ruške župne kronike, edinega vira, ki poroča o teh igrah. Predstave so se vršile večinoma na takozvano ruško soboto, to je pred praznikom Imena Marijinega (kakor prav poroča Gruden na str. 867!), ko je v Rušah velik cerkven shod. Kot igralci so nastopali učenci ruške gimnazije; o igri l. 1693. n. pr. pravi kronist izrecno, da se je predstavljala »a studiosa juventute«. Vršile so se predstave od l. 1680. do 1722. Označba »okoli l. 1698.« je torej neutemeljena; naj se postavita ali oba krajna datuma, ali pa l. 1700.

O Popoviču zremo samo, da je bil Pohlinov nasprotnik (102.; radi bi slišali tudi kaj pozitivnega.

Da bi Volkmer bil »dal tiskati samo eno družabno pesem« (104), ni povsem točno, kajti »Hvala kmetizhkega stana in tobazhič trave v dveh peľmah zapojene v leti 1807« obsega, kakor kaže že naslov, dve pesmi. Murkova izdaja »Fabul ino Peľmic« nosi letnico 1836, ne 1835 (104).

Vodnik - Zupančičeva objava »Pegama in Lambergarja« ima v pesnici naslov »Der Turnier zwischen den beyden Rittern Lamberg und Pegam«, ne Das Turnier zwischen . . . — . . . Lamberger und Pegam« (119).

Da bi se Prešeren v svojih sršenih šalil radi Kastelčevih »anakreontičnih zaljubljenih« (140), pač ne bo res; vsaj dosedanje izdaje Prešernovih Poezij takega epigrama ne poznajo.

Pri Ciglerju čitamo (141): »Tri leta pozneje (1839) je priobčil še legendarno povest »Shivljenje S. Heme« (1839)«; ena letnica je tu očitvidno odveč.

Vraz se ni porodil 3. junija 1810 (158), ampak 30. junija; da je umrl 24. maja, ne 14., je popravil že dr. Debevec v Di S 1923, 30.

Naslov listu, ki je l. 1838. prošil zanj Kordeš, se ni glasil »Slovenske novine« (171), ampak »Slovenske novice.«

Krek je naslovil svojo pesniško zbirko »Poezije«, ne »Pesmi« (210), kakor trdi Grafenauer napačno tudi še v svoji obsežnejši »zgodovini« (II. 459). Napaka datira najbrž iz Glaserja (III. 306).

Jurčič je prej napisal »Jesensko noč med slovenskimi polharji« ko »Domna«, zato ni vzroka za obratno razvrstitev (213). Podobno je tudi Ganglov »Veliki trgovec« starejši od povesti »Trije rodovi« (275).

Tavčarjeva »Mrtva srca« so izšla v Lj. Zvonu l. 1884., »Grajski pisar« l. 1889., ne pa l. 1888., oziroma 1885. (236); roman »Izza kongresa« ni izhajal od 1906 do 1907 (237), ampak od 1905 do 1908.

»Kres« je začel izhajati l. 1881., ne 1882., »Slovan« ne »naslednje« leto (241), ampak tri leta pozneje.

Pri Cimprmanu (257) bi se lahko pristavilo, da stoje njegove »Pesmi« iz leta 1869. predvsem pod Jenkovim vplivom.

Medvedova tragedija se ne imenuje »Ivan Kacijanar« (263), ampak samo »Kacijanar«.

»Vesno«, ki jo Grafenauer omenja šele pri obravnavanju Meška (277), bi bilo treba omeniti že na str. 272., tam, kjer pravi, da »v začetku »nova struja« še ni imela svojega glasila.«

Na str. 279. čitamo: »Meško se je poskusil tudi v mladinskem slovstvu (Mladim srcem, I. 1911, II. 1914) in v drami (Na smrt obsojeni? 1907, Mati, 1914). Pisal

je tudi mnogo za Mohorjevo družbo. « Tu je stilizacija vsekako nerodna: saj je vendar »Mladim srcem« izdala tudi Mohorjeva družba!

Da je Cankar v novi izdaji »Erotike« mnogo blasfemičnega odstranil« (280), ni res; najbolj blasfemično pesem (»V bogatih kočijah se vozijo...«) je celo nanovo dodal.

Da bi jezik, kakor ga je pisal Cankar približno do l. 1908., Meško »nadkriljeval« (282), je pač popolnoma neosnovana trditev. Meškov jezik (zlasti tiste dobe!) je preveč omleden in nekondenziran, da bi prenesel tako hvalo.

Župančičev »Zemljevid« ni nastal »v času svetovne vojne« (288), ampak že l. 1908. (istotako »Glad«, kar pa je omenil že dr. Debevec v Di Sv.)

Gradnikov prevod Rabindrantha Tagora nosi naslov »Rastoči mesec«, ne »Vzhajajoči mesec« (300). —

Končno bi želel še, da se popravijo razne tiskovne pomote: Koroška je pripadla grofu Meinhardu seveda l. 1286, ne 1686. (27); Hipolit je izdal slovnico leta 1715., ne 1517. (90); Meška nemške tolpe niso pregnale v januarju 1918. (277), ampak 1919.; Cankarjev ministrant se imenuje »Jokec«, ne »Jakec« (283).

J. Glaser.

Zeiller Jacques: *Les Origines chrétiennes dans les provinces danubiennes de l'Empire romain.* Paris, éd. E. de Boccard, 1918. Str. IV, 667. Cena s poštino (l. 1922) 27 fr. — Pisatelj te knjige, g. Zeiller, profesor na friburški univerzi v Švici, je že znana in priznana avtoriteta na polju jugoslovenske historiografije. L. 1906 je izdal slično delo o početkih krščanstva v Dalmaciji, leta 1912 pa študijo o Dioklecijanovi palači v Splitu.

Knjiga, o kateri želim poročati, nas osupne že s svojim obsegom, ker na podlagi virov, iz katerih mi običajno zajemamo poznavanje prve krščanske dobe naših dežel, smo vajeni soditi, da se o tej dobi in tem predmetu da sploh le malo kaj dognati. Z. je krajevno omejil svoje delo le na podonavske dežele t. j. Norik, obe Panoniji in obe Meziji, v zvezi s temi pokrajinami se ozira nekoliko tudi na izvenrimske zemlje levo od Donave; kajpada tudi na pokrajine, ki so se pozneje izcimile iz prej omenjenih: Dacija, Dardanija itd. Časovno sega knjiga od prvih sledov krščanstva do Justinijanove vlade, oziroma do Gregorija Vel., torej neposredno do onega časa, ko so se v teh deželah končno naselili naši pradedje in s katerim se začenja čisto nova doba cerkvene zgodovine podonavskih dežel. Zelo važna je ta doba, ker tu so že podane premise za poznejši razvoj in usodo južnih Slovenov. Prav nazorno vidimo tu ozko zvezo med zemljepisno lego in pa med idejnim ter kulturnim in političnim razvojem v naših deželah. V marsičem pada luč celo na sedanje težave in trzavice, na katerih trpi naša mlada država in ki še bodo zahtevale veliko državniške modrosti in energije, da se premagajo.

Obsežno tvarino je pisatelj razdelil v tri dele. V prvem delu se peča s pokristjanjenjem podonavskih dežel in njih cerkveno organizacijo, v drugem delu slika znotranjo zgodovino ilirskih cerkev od 4. do 6. stoletja, v tretjem pa govori o razmerju podonavskih pokrajin napram pokristjanjenju barbarov, ki so silili preko Donave: Goti, Markomani, Huni, Rugijci. Slovenci ne pridejo več v poštev.

Krščanstvo se je širilo v dveh smereh, ki sta se na našem ozemlju križali, od izhoda po kotlinah Donave, Mure, Drave in Save, od zapada pa od Adrije proti Donavi. Z. je prišel do sklepa, da se je krščanstvo razširilo in organiziralo šele v drugi polovici 3. stol. Pred tem časom moremo govoriti k večjemu o možnosti, da je že takrat prisijala k nam luč Kristovega evangelija, za pozitivno trditev nimamo doslej nobene zanesljive opore.

Naše pokrajine tvorijo ohmejno ozemlje rimskega imperija, zato prevladuje v njih v tej dobi pretežno vojaški značaj ter tvorijo celo osredje rimske državne politike; mnogi cesarji so po rodu Ilirci ter stolujejo od časa do časa na našem ozemlju. (Decij je n. pr. Panonec, Klavdij Dardanec, Dioklecijan Dalmatinec, Konstantin iz današnjega Niša itd.)

Geografska lega med Iztokom in Zapadom podaja našim deželam čisto posebno ulogo v političnem in kulturnem življenju, zlasti v veliki religiozni krizi v 4. stol. (boj med arijanstvom in katolicizmom).

Že v paganstvu se zlasti po vojaštvu širijo v naše kraje orijentalne ideje, kar je krščanstvu z ene strani bilo ovira, z druge strani pa mu je pripravljalo pot. Celó z Afriko imajo naše dežele ozki stik, ne le v trgovinskem, marveč tudi v političnem in religioznem oziru. Ex professo se sicer naš avtor ne peča z razmerjem med Afriko in našimi deželami, opozarja pa opetovano na idejni stik. Tudi v krščanstvu se pojavlja struja, ki prihaja iz Azije, druga pa iz Afrike: Viktorin, Ptujski stoji pod vplivom Afrikanca Origena, krivoverca Arija prežene cesar Konstantin v Ilirik (v katero mesto, nam pisatelj ne pove, ker o tem viri molče, vsekako pa nekam med Sremom in Carigradom), kjer zatrosi svoj nauk in si vzgoji gorečih učencev. Atanazij, prvobornik pravovernosti proti Ariju, se vrača iz pregnanstva v Trieru skozi naše dežele ter se mudi dalj časa v Sremu in Nišu. Tudi v upravnem oziru kolebajo ilirske pokrajine med Iztokom in Zapadom. Razen arijanstva sta zatrosila v naših deželah svoje zmote niški biskup Bonosus in sremski Fotin. Nestorijanizem in monofizitizem nista našla tu pristašev, pač pa je imel precej odmeva prepis o t. i. »treh poglavjih«. Kratko: nastal je pravi idejni kaos v ilirskih deželah, sličen etnični mešanici prebivalstva.

Zelo zanimiv je seznamek ilirskih mučenikov, ki ga je pisatelj sestavil na podlagi podrobne in natančne analize martirologijev in drugih hagiografskih virov. Tu se nam v mnogoterem oziru odpirajo čisto novi vidiki za našo zgodovino. Tu imamo celo vrsto mučenikov, ki si jih sedaj lasti Italija, pa so v resnici naši domačini, celo v daljno Španijo so zašli naši mučeniki. Pred barbarскими navali je bežalo iz naših krajev proti Adriji in v Italijo vse, kar je le moglo. Begunci so vzeli s seboj tudi ostanke mučenikov, tako se je sčasoma pozabila njih prvotna domovina in legenda jim je dala domovinsko pravico v novi deželi. Tako je pisatelj z dobrimi razlogi pokazal kot zelo verjetno, da sta Mohor in Fortunat za pravo panonska mučenika iz Srema, seveda iz Dioklecijanove, ne iz Neronove dobe. Panonska mučenica je sv. Anastazija, ki se sedaj časti kot rimska svetnica (25. dec.) Iz kamenolomov na Fruški gori so mučeniki, ki se sedaj časte v Rimu pod imenom »Quatuor Coronati« itd.

Za časa arijanskih bojev v 4. stol. je ilirska cerkev postala glavno pozorišče velikega pokreta in zdelo se je nekaj časa, da bo ilirska cerkev podajala smernice vsakemu mišljenju vesoljne cerkve. Glavna stebra arijanstva sta Valens, biskup v Mursi (Osek), in Urzacij, biskup v Singidunu (današnji Beograd). V Iliriku najdejo pristašev vse mogoče nijanse arijanskega nauka, a vse je importirano blago in svoje hipne uspehe v ilirskih deželah ima arijanizem zahvaliti le cerkveni politiki cesarskega dvora; ko se mu pod Julijanom Odpadnikom odtegne cesarska pomoč, se začne arijanizem umikati iz rimskega cesarstva k barbarom.

Arijanski pokret je pa zapustil trajne posledice v podonavskih pokrajinah pa tudi drugod. Prva posledica arijanskih homatij in političnih razmer je bila ta, da je »ilirska« cerkev izgubila svojo individualnost. Metropolitanska zveza se je na zapadu razvila veliko pozneje kakor na iztoku, večji del Ilirika je pred Dioklecijanom stal pod vplivom zapada, iztočni del pa je bil preblizu Solunu in Carigradu,

kjer so že bili ustvarjeni centri cerkvene organizacije. Po razdelitvi cesarstva v iztočno in zapadno polovico pa je stari Ilirik nehal biti upravna enota, sedaj je bilo prepozno, da bi se Ilirik uredil kot velika cerkvena individualnost. Srem sicer igra ulogo kot cerkvena glava Ilirika, toda le v podrejenem smislu. Vrh tega je Srem po arijanstvu v očeh pravovernega krščanstva bil diskreditiran. Ko se je iz ilirskega arijanizma izcimil »barbarski« arijanizem in je v rimski državi prevladala pravovernost v zmislu nicejskega koncila, je ta verska zadeva dobila politično lice: arijanizem velja kot vera barbarov, sovražnikov rimske države, katolicizem pa kot vera rimskih patriotov. K nesreči se pri obnovitvi katolicizma v Podonavju ni našla močna in ugledna osebnost nalik Atanaziju v Aleksandriji, Hilariju v Galiji ali Ambroziju v Milanu. Pač je dala tudi ilirska cerkev pravovernemu krščanstvu velikih mož: Jeronim, Martin Tourski in Martin de Braga so sinovi ilirske cerkve, toda prvi je živel in deloval v Rimu in na daljnem iztoku, Martin, rodom iz Savarije, postane znameniti francoski biskup in svetnik, Martin de Braga, tudi rojen Panonec, pa postane duhovni voditelj pri Svevih in škof na današnjem Portugalskem. Poleg tega so zgodnji barbarski navali na ilirske pokrajine onemogočili ustvaritev močnega duševnega centra v naših krajih ter pozneje zatrli sploh vse stare biskupije.

Po smrti arijanskega biskupa sremskega Germinija (med 7. dec. 374 in 17. nov. 375) je skušala arijanstvu vdana, v Sirmiju bivajoča cesarica Justina spraviti na sremsko stolico zopet arijanca. Takrat pohiti iz Milana v Srem energični Ambrozij ter osebno pripomore do biskupskega sedeža pravovernemu Anemiju ter je l. 378 moralčno podpiral tudi Anemijevo sremsko sinodo, s katero je bil sremski arijanizem zaduščen. Zaključek Ambrozijeve akcije v ilirskih cerkvenih zadevah pomenja akvilejska sinoda l. 381. Odslej ima Akvileja privlačno silo za zapadne ilirske pokrajine. Tému je bilo v prilog tudi to, ker je zapadni Ilirik bil priključen italski prefekturi. S tem so dane premise za poznejšo oblast oglejskih patriarhov na naše zemlje. Panonske cerkve pridejo polagoma pod akvilejsko oblast.

Za časa Karola Vel. oglejski patriarhi protestirajo proti Solnogradu, ki se smatra za naslednika starega Laureaca in ki po razsodbi Karolovi dobi v svojo oblast vse zemlje levo od Drave. Tako so zemlje starega Ilirika prišle v področje treh duhovnih centrov: Carigrad, Oglej, Solnograd. Kako usodno je bilo to za nas, ni treba povdarjati. Odločitev je padla že v oni dobi, s katero se peča naša knjiga.

Druga dalekosežna posledica je bila ta, da se je vsled arijanstva pomešala duhovna in svetna oblast. Ta miselnost državne cerkvenosti je več ali manj ostala v ilirskih pokrajinah in sploh v iztočnem delu rimskega cesarstva. Ustalila se je tudi pri poarijanjenih barbarih ter so jo Longobardi odnesli s seboj v Gornjo Italijo, zapadni Goti pa na Špansko, kjer so se pozneje sicer pokatoličili ter stopili z romanskim življenjem in ustvarili špansko narodnost, miselnost cerkvene državnosti pa je ostala ter dobila pozneje izraz v zloglasni španski inkviziciji.

S tem smo podali le nekatere ideje iz Z. knjige, iz katerih lahko čitatelj uvidi, kako važno dobo obdeluje to delo.

Pisec teh vrstic je uvodoma izrecno označil ta sestavek le kot poročilo, ne kot »ocenoc«, ker taka na tem mestu ni mogoča. Knjiga vsebuje nebroj podrobnih podatkov, katere je mogoče zasledovati, le tam, kjer so na razpolago velike knjižnice. Drugič bi s presojevanjem avtorjevih izvajan spis narasel v celo knjigo. Kritično stališče bo mogoče zavzeti le v posameznih monografijah. Sicer je pa pisatelj v svojih sodih jako umerjen in previden. Omeniti so le nekatere stvari, ki se tičejo naše najožje domačije.

V 7. pogl. I. dela (str. 177—204) podaje pisatelj lep pregled o spomenikih ilirskih cerkva od 4.—6. stol. Pri tem je prezrl dve brončeni kolesci, ki sta se našli

l. 1858 pri Rogoznici poleg Ptuja. Zdi se, da so to deli kakega svečnika, bodisi na grobnem spomeniku ali v cerkvi. Obe sta iz konštaninske dobe. Eno ima napis: INTIMIUS MAXSIMILIANUS (fra) TRES CRISPINO POSUERUNT, drugi pa: VOTUM PVSINNIO POSUIT. Napis je objavljen v »Corpus Inscriptionum latinarum« III, n. 4098, torej bi ga bil pisatelj lahko našel. Sama na sebi nista spominka bogve kaj, a pri pičlosti drugih spomenikov vendar važna. Ako se imena, katerim sta spominka posvečena, nanašajo na rajne, bi bil pisatelj s tem spopnil sicer skrbno sestavljen seznam po imenu znanih ilirskih kristjanov duhovskega ali svetnega stanu, ali pa se imeni Crispino in Pusinnio našata na svetnike, kar je verjetnejše, potem bi bil Z. tukaj lahko ugotovil sledove nekega kulta svetnikov svoje francoske domovine, ker sta po mnenju arheologa dr. Eggerja to galska svetnika¹.

Med pisanimi spomeniki pogrešamo izrabo Jeronimovih pisem, ki tudi v marsičem osvetljujejo versko življenje v njegovi ilirski domovini.

Pisatelj je svoje delo pripravil za tisek med bojno viхро, vsled tega so mu bili nepristopni viri, ki so med tem zagledali dan v sovražnih deželah. Med drugimi je Egger sprožil glede ptujske biskupije nov problem, hotoč Juli a Valensa, Ptuju vrinjenega arijanskega biskupa, oprati izdajstva, Marka pa je ponižal za navadnega, Julijanu podložnega duhovnika. Eggerjev poskus je po naši sodbi ponesrečen, Z. pa vendar gre predaleč, ko iz aktov akvil. koncila l. 381 izvaja to izdajstvo kot gotovo dejstvo, dočim so se dejanski koncilski očetje sami izrazili o tem precej rezervirano. Tudi izdaje Viktorinovih del dunajske akademije ne omenja.

Pisatelj tu in tam navaja tudi hrvatske viре, na katere ga je pač kdo opozoril, Kosovega »Gradiva« ne pozna, ki bi mu pa bilo kažipot n. pr. pri določevanju biskupije »Cessensis« v aktih t. i. gradeške sinode l. 579 (letnica 379 pri Z. str. 140 je očitno tiskovna pomota). Pisatelj se je z izdajateljem »Monum. Germ.« Ser. rer. Langobard. 610 odločil za obliko »Cessensis« mesto Cenedensis ter misli, da je to Sisek (str. 140), toda po drugih virih je Siscia takrat spadala k dalmatinski metropolitanski zvezi, zatorej ima prednost Kosova razlaga, da je čitati »Cenedensis« t. j. Ceneda med Bellunom in Trevizom (Gradivo I, str. 95, op. 9). — Salonitanske sinode l. 530 in 533 smatra pisatelj za podvržene, a i tu bo imel prav strokovnjak v domači zgodovini Mons. Bulić, ki s Farlattijem priznava njih pristnost.

Knjiga nudi silno veliko gradiva naši domači zgodovini, ob enem pa daje pobudo, naj bi se še vrzeli spopolnile, pred vsem bi sestavno arheološko izkopavanje lahko osvetlilo marsikatero temno točko, kakor se je to doseglo že pri Saloni v Dalmaciji. Treba je le, da merodajni činitelji odpro oči! F. Kovačič.

Marković Vasilije: **Pravoslavno monaštvo i monastiri u srednjevekovnoj Srbiji** (Sremski Karlovci, Srpska monastirska štamparija. 1920. Str. 158. Cena 14/25 Din.) Mlad srbski učenjak, ki se je pripravjal za vseučiliško karijero, je napisal to knjigo, a je umrl, predno (1920) je bila dotiskana. Profesor srbske zgodovine na beogradski univerzi Stanoje Stanojević ga je imel za svojega najvrednejšega slušatelja in najboljšega dijaka. V knjigi se razpravlja o stvari, ki doslej v celoti sploh ni bila obdelana, o zgodovini pravoslavnega srbskega meništvu, o srednjeveških srbskih samostanih. Najprej govori pisatelj o meništvu in samostanih do začetka vladavine Nemanjičev (1168), potem o časih dinastije Nemanjičev (1168—1371), končno o dobi od 1371 do konca srednjeveške srbske samostalnosti (1459). Navajajo se pri tem vsi samostani, najsi so do dandanes ohranjeni ali ne, podaja se njih nastanek in opisuje (kjer je mogoče) njih arhitektonska in sploh umetniška vnanjost. Seveda se pri tem tudi kaže, odkod in pod kakšnimi vplivi se

¹ Tako se je vsaj Egger izjavil v svojem predavanju v Ptuju spomladi l. 1922.

je samostanstvo širilo. V dobi pred Nemanjići je bilo veliko cerkveno in samostansko središče v jugozapadni Macedoniji, ob prespanskem in ohridskem jezeru (car Samuel 976—1018); o mestu Ohridu se poroča, da je imelo 360 cerkev. »Sodeč po ruševinah, v južni Macedoniji cerkve in monastiri nekoč niso bili redkejši nego v Španiji ali južni Italiji.« — Študija je polna podrobni konkretnih podatkov in zato prvovrstne vrednosti.

Dr. Fr. I.

Društveni glasnik.

I. Zgodovinsko društvo.

Trinajsta odborova seja 5. sept. 1922. Na mesto g. dr. Capudra, ki se je preselil v Ljubljano, se pokliče v odbor prof. g. Janko Glaser. Sprejme se pet novih članov. Dovolj se, da se »Ženskemu društvu« izposodi za obrtno razstavo v Mariboru nekaj muzejskih predmetov. Sklene se, dati v tisk 3. snopič Štrekljeve Historične slovnice. Načeloma se sklene, da se društvo pridruži eventualni akciji za vpostavitve spomenika admirala Tegethoffa kot mariborskega rojaka in kot zmagovalca dednega sovražnika slovenskega naroda.

Štirinajsta odborova seja 2. nov. 1922. Predsednik poroča o I. arheološkem jugoslov. kongresu v Beogradu, kjer se je pretresal tudi načrt za muzejski zakon. Sprejme se zamenjava publikacij s kr. Srbsko akademijo v Beogradu, ki je bila sklenjena že l. 1914 tik pred vojno, a se radi vojne ni mogla izvršiti. Za knjižničarja se izvoli prof. J. Glaser. Ker ima društvo z izdajanjem Štrekljeve Historične slovnice občutno izgubo, se sklene, za sedaj izdajanje z glasoslovjem zaključiti. Za redni letni občni zbor se določi 17. nov. Z občnim zborom se združi javno predavanje, ki ga prevzame društveni predsednik.

Štirinajsti redni občni zbor 17. nov. 1922 v mali kazinski dvorani. Udeležba mnogoštevilna. Po pozdravu predava predsednik dr. Kovačič o pohorskih historičnih spomenikih, ki se dajo razdeliti v dve glavni skupini. Prehistorični in rimski spomeniki svedočijo zelo staro in relativno gosto naselitev Pohorja in bližnje okolice ter dokaj visoko kulturo, ki kaže orientalske vplive (mitracizem!). Drugo skupino spomenikov tvorijo srednjeveški spomeniki, katerih tip in nekak center je cerkev sv. Aneha na Pohorju. Tu se javlja močna kulturna in reformatorična struja od zapada, iz nemške države, ki se javlja po odgonu Madžarov, ustvarja pri nas novo kulturno življenje in kaže na sodelovanje Slovencev in Hrvatov pri pokristjanjenju Madžarov. Vsi patrociniji starejših cerkev mariborskega okrožja so priče te struje, kateri je dal razmah cesar Henrik II., katerega ime nosi areška cerkev in ki je bil v ozkih stikih s karatankimi Slovenci. Kolonizacija bamberške cerkve, ki je dobila obsežna posestva na Koroškem in v Dravski dolini, podaja ključ za etnični in dialektološki problem koroških in podravske Slovencev.

Nato poroča tajnik dr. Strmšček o društvenem delovanju. L. 1923 poteče 20 let, kar je društvo ustanovljeno, zato poda pregled o celokupnem društvenem delovanju. Ustanovitelji društva so dobro vedeli, da je za politično osamosvojitve potrebna najprej kulturna osamosvojitve, zlasti poznavanje narodove zgodovine in njegove individualnosti. Do takrat je na Štajerskem proučevanje zgodovine bilo nekak privilegij Nemcev, v slovenskem delu Štajerske je manjkalo duševnega središča za sistematično proučevanje domače zgodovine in zbiranje starin. Z ustanovitvijo »Zg. dr.« je bilo ustvarjeno tako središče. Društvo se je takoj s pičlimi sredstvi ali z vnmemo lotilo dela: začelo je zbirati starinske in narodopisne predmete, s poljudnimi

predavanji vzbujati zanimanje za domačo zgodovino ter izdajati razne publikacije. V dveh snopičih »Zgodovinske knjižnice« je izdalo navodilo za spisovanje krajevnih kronik ter zbiranje prazgodovinskih izkopnin, izdalo je dve večji monografiji o trgu Središče in nadžupniji Sv. Križa pri Rogaški Slatini ter več manjših spisov o celjskih grofih, o Janežičevi slovnici ter prekmurskem narodnem blagu. Zadnje leto se je lotilo izdavanja Štrekljeve Historične slovnice slovenskega jezika. Največje kulturno delo pa je društvo izvršilo z izdavanjem svojega glasila »Časopisa«, ki šteje že 17 letnikov. Pri »Časopisu« so sodelovali najodličnejši slovenski znanstveniki. S temeljitimi razpravami zgodovinske, jezikovne in narodopisne vsebine si je »Časopis« pridobil velik ugled v znanstvenih krogih.

Poleg tega je društvo ustvarilo muzejsko zbirko historičnih in narodopisnih predmetov, ki je sedaj združena z muzejem »Muzejskega društva« v Cankarjevi ulici. — S skromnimi sredstvi in veliko požrtvovalnostjo je društvo ustanovilo v 20 letih lepo knjižnico, na katero je lahko ponosno in ki bo služila za temelj javni »Studijski knjižnici«, za katero je končno mestna občina dala primerne prostore v kazinskem poslopju. Istotako je ustvarilo spodnještajerski arhiv.

V novi državi so nastopile za društvo nove velike naloge, žal, da doslej pri državni oblasti društvo ni našlo onega umevanja in podpore, ki bi ju po vsej pravici smeli pričakovati. Pa tudi med občinstvom je za društvo še premalo zanimanja.

Blagajnik poda pregled o društvenih dohodkih in izdatkih ter opozori, kako so se izdatki zadnja leta vsled dražinje, močno pomnožili, dočim prirast dohodkov razmeroma daleč zaostaja za izdatki. Udnina za l. 1923 se določi 20 din. in odbor pooblasti, da jo v slučaju potrebe zviša na 30 din.

Petnajsta odborova seja 28. nov. 1922. Sprejme se 10 novih članov. Prečitajo se dopisi okrajnih glavarstev glede poslovenjenja nemških krajevnih imen. Po daljši debati se o tem predmetu sklene naslednja resolucija: Z ozirom na to, da so posamezni deli naše države od starodavnih časov stali pod različnimi kulturnimi vplivi, je naravno, da so ti vplivi pustili sledove tudi v toponomastiki ter se poleg prehistoričnih korenin nahajajo v naših krajevnih imenih rimljanski, grški, italijanski, madžarski in germanski vplivi, kakor se kažejo razni vplivi tudi v ljudskih običajih in narodni noši. Iz znanstveno-historičnih razlogov stoji torej »Zg. dr.« glede poimenovanja krajev na načelnem stališču: kjer se iz historičnih spomenikov ali iz ljudske govornice da dobiti prvotno, a po tujih vplivih spodrinjeno domače ime, naj se le-to uveljavi, kjer pa to ni mogoče, naj se pusti dosedanje ime.

Sklene se nadalje, poslati na ministerstvo prosvete spomenico ter zaprosi podpore za društvene publikacije in posebej za knjižnico, ki jo naj država prevzame v svojo oskrbo in upravo.

Da se med občinstvom vzbudi zanimanje za društvo in pridobi več udov, se sestavi poseben akcijski odbor, v katerega se izvolijo gg.: ravnatelj dr. Tominšek, društveni predsednik dr. Kovščič, društveni tajnik dr. Strmšek, prof. Faval in urednik Borko. Odobri se besedilo za tozadevni oklic.

Enako se odobri besedilo, s katerim se ustavi nadaljnje izdajanje Štrekljeve Historične slovnice (gl. 3. str. platnic 3. snopiča).

Šestnajsta odborova seja 25. jan. 1923. Predsednik poroča, da se je odposlala v prejšnji seji sklenjena spomenica na ministerstvo prosvete ter jo je posebna deputacija izročila okrajnem glavarju. Enako je posebna deputacija priporočila prošnjo ministru N. Zupaniču, ko je prišel v Maribor. Odgovor daje malo upanja, ker da ni denarja. Priglasilo se je 18 novih članov.

Ker se je članarina doslej plačevala zelo neredno in je društvo vsled tega trpelo znatno škodo, se sklene, da se udnina odslej plačuje naprej in se »Časopis«

pošlje le tistim članom, ki so že vplačali vsaj polovico udnine za tekoče leto. Enako je neredno plačevanje tudi naročnine za Historično slovnico, zato je se bo odslej pošiljala le proti predplačilu ali pa po poštne povzetju.

Blagajnik dr. Pipuš položi račun za l. 1922, ki izkazuje 27058-08 din. dohodkov in 23302-16 din. izdatkov, torej prebitka 3755-92 din., toda društvo je še koncem l. 1922 imelo neporavnanih računov okroglo 12.000 din. Račun se odobri. Ker svoječasnno nabran Trstenjakov sklad za podporo mladih pisateljev, ki znaša 1858-66 din., pri sedanjem padcu denarne vrednosti ne more služiti svojemu namenu, se prikloni redni društveni imovini in porabi za plačevanje dolgov.

Urednik »Časopisa« poda pregled spisov, ki jih je prejel za letošnjo 1. štev. 1923. List se naj začne takoj staviti. Zaloga l. 1923 se določi na 800 izvodov.

2. Muzejsko društvo v Ptuj.

Društvo je imelo svoj zadnji redni občni zbor dne 16. marca 1922. Pri tej priliki je bil ustanovitelj ptujskega muzeja, g. profesor Franc Ferk soglasno izvoljen častnim članom društva. G. dr. Brumen je v vznešenih besedah opisal življenje sivolasega učenjaka in slavil njegove zasluge za znanost in za ptujski muzej, kateremu je slavljenec še pred kratkim poklonil obile darove. Razventega se je vršil dne 6. julija 1922 izvanredni občni zbor, ki je soglasno sprejel slovensko besedilo društvenega pravilnika. Odborovih sej je bilo osem.

Število društvenikov je naraslo od 215 na 219.

Društvo je včlanjeno pri sledečih društvih: »Zgodovinsko društvo v Mariboru«, »Umetnostno-zgodovinsko društvo v Ljubljani«, »Historischer Verein in Graz« in »Verein von Altertums-Freunden der Rheinlande in Bonn«.

K letnemu poročilu za leto 1921 se še doda, da so se vdeležili svečane promocije društvenega častnega člana dona Franja Bulić-a na zagrebškem vseučilišču dne 3. dec. 1921 v imenu društva predsednik in oba tajnika. Imenovani zastopniki društva so bili povabljeni k slavnostnemu banketu, ki ga je priredil zagrebški nadškof dr. Ante Bauer in k slavnostni seji, ki jo je priredila akademija znanosti v Zagrebu.

Leta 1921 se je na novo postavil kužni kamen v Bukovcih. Pri tej priliki je dne 8. dec. 1921 predaval tajnik profesor Mlaker v Markovcih o kužnih dobah na ptujskem polju s posebnim ozirom na kužni kamen v Bukovcih.

Dne 16. dec. 1921 je predaval v mestnem gledališču ravnatelj državnega muzeja v Splitu dr. Abramić o »Dijoklecijanovi palači v Splitu« z mnogimi skioptičnimi slikami.

Dne 24. marca 1922 je govoril istotam tajnik arheol. inštituta na Dunaju in naš dopisujoči član dr. Rudolf Egger »o početkih krščanstva v Sloveniji in na Hrvaškem«. Predavanja sta se udeležila med drugimi prof. dr. Kovačič iz Maribora in konservator dr. Stelč iz Ljubljane.

Okr. sodnik dr. Travner je predaval dne 19. aprila 1922 »o kulturni zgodovini Slovencev v letih 568 do 955«, dne 21. junija 1922 pa »o cesarju Marku Avrelu in njegovem modroslovju« in sicer obakrat v dvorani glasbene šole.

V drugi polovici avgusta 1922 je obiskal naše mesto in Hajdino častni član prof. Franc Ferk. Pri tej priliki je dne 24. avgusta govoril »o nalogah arheološke in narodoznanske vede«.

Vsa predavanja, sosebno pa predavanji dr. Abramića in dr. Eggerja, so bila izvrstno obiskana, tako da je doseglo društvo s temi predavanji lepe moralne in gmotne uspehe.

Žalibog, niso društvena sredstva dopuščala, da bi se moglo društvo uspešno pečati z izkopavanjem.

Kopalo se je le v malem obsegu v Skorbi, kjer se je pred več leti našlo grobišče iz La-Téne-perijode. O uspehih izkopavanja bo poročal konservator Skrabar v beograjskem »Starinarju«. V istem časopisu izhaja tudi razprava dr. Saria o uspehih iskopavanja na Panoramskem griču pri Ptujju, kjer je l. 1913 grof Herberstein kopal.

Lansko leto se je shranil v lapidariju muzeja spomenik cesarja Jožefa II., ki se je nahajal nekoč v mestnem parku in ki je bil ob polomu odstranjen; nadalje železna grobna plošča iz prve polovice prejšnjega stoletja, ki se je nahajala popreje na mestnem pokopališču. Omeniti je še, da je shranilo društvo v muzeju dragoceno zastavo nekdanjega ptujškega veteranskega društva.

V letu 1922 je društvo izdalo tudi lepe razglednice z mitrejem na Zg. Bregu, ki so sedaj splošno priljubljene.

Mestno občino zastopajo po pravilih društva v odboru trije člani in sicer g. župan Lozinšek in občinska svetovalca gg. dr. Fermevc in Šerona.

Na odborovi seji dne 3. novembra 1922 se je poslovil društveni predsednik ravnatelj Vajda, ki je bil pozvan v nadaljno službovanje k naučnem ministerstvu v Beograd. Odbornik dr. Travner se je v daljšem govoru spominjal velikih zaslug predsednika za društvo, zakar se je g. ravnatelj najsrčneje zahvalil in obljubil, da bo tudi v naprej po svojih najboljših močeh podpiral društvena stremjenja. Njegovo mesto je prevzel podpredsednik g. Gailhofer.

Na sestanku arheologov v Dobrni od 26. do 28. avgusta 1922, ki so ga sklicali ravnatelj dr. Abramič, zasebni učenjak Leon Ružicka in konservator Skrabar, so bili od društva navzoči: vladni komisar Kartin, kons. Skrabar in dr. Saria, ki je bil med tem imenovan za adjunkta narodnega muzeja v Beogradu.

Vsled sklepa sestanka v Dobrni se je vršil v času od 7. do 11. oktobra 1922 v Beogradu sestanek Jugoslovanskih arheologov z izletom v staroslavni samostan Manasija pri Čupriji¹. Tega sestanka so se udeležili iz Ptujja konservator Skrabar, dr. Saria in dr. Travner.

Še pred sestankom v Dobrni so obiskali naše mesto častna društvena člana, dvorni svetnik dr. Reisch iz Dunaja in prof. Ferk iz Gradca, ter dopisujoči član dr. Egger iz Dunaja. Po sestanku pa so nas posetili dekan filozofske fakultete beograjskega vseučilišča prof. dr. Vulić, ravnatelj beograjskega narodnega muzeja dr. Petković in tedanji ravnatelj etnografskega oddelka Ljubljanskega muzeja, sedajni minister dr. Zupanič.

Dne 29. maja 1922 so napravili izlet v Hajdino in v Ptuj številni učitelji in gojenci mariborskega učiteljskega. Pri tej priliki so gostje ogledali pod vodstvom dr. Travnerja oba mitreja v Hajdinu in na Zg. Bregu, mestni muzej in ptujski grad. Meseca julija in avgusta je bival med nami dr. Abramič, da dokonča rokopis »Voditelj skozi Petovio«, kar se mu je tudi posrečilo, tako da se ta za našo domačo zgodovino tako važna knjiga lahko v kratkem tiska. Stroški za tisk bodo znašali okroglo 25.000 Din. Ker društvo nima potrebnih sredstev, se je izbral ožji odbor, ki je nabiral darove. Prijatelji našega društva so podpirali to stremjenje po svojih najboljših močeh; vendar še nabrana svota ne zadostuje, da se krijejo vsi stroški. Društvo se zahvaljuje tem potom vsem številnim dosedajnim darovalcem, predvsem pokrajinski upravi v Ljubljani, mestni občini ptujski, grofu Herbersteinu in vsem

¹ O kongresu je obširneje poročal dr. Vojeslav Molè v »Slov. Narodu« 18. oktobra 1922.

denarnim zavodom. Ker namerava izdati društvo »Voditelja« v proslavo svojega 30 letnega delovanja, ki se vrši dne 3. avgusta 1923, se obrača društvo na vse prijatelje in podpornike našega društva in naše domače zgodovine s prošnjo, da omogoči s prostovoljnimi darovi izid te knjige, ki bode dosedaj prva te vrste v naši državi.

V. S.

3. Muzejsko društvo v Mariboru.

Dne 25. febr. 1923 se je vršil občni zbor. Pičlo došli člani so vzeli predsedstvena poročila o društvenem delovanju z zahvalo na znanje. V novi odbor vstopijo po izvršenih volitvah vsi dosedanji odborniki; tako da ostane isti neizpremenjen, namreč: predsednik dr. Fr. Kovačič, podpredsednik dr. K. Ipavic, tajnik dr. M. Heric, blagajnik H. Leyrer; ostali odborniki: J. Košan, Fr. Vales in dr. F. Wiesthaler. Zastopnika mestne občine sta ravnatelj g. M. Pirc in prof. dr. P. Strmšek.

Društvo praznuje letos dvajsetletnico svojega kulturnega delovanja. Maloštevni ljubitelji te vrste prosvetnega dela so ustvarili v dveh desetletjih s skromnimi denarnimi sredstvi, a tem večjo delavnostjo upoštevanja vreden lokalni muzej.

Izmed novih muzejskih pridobitev je imenoma navesti: bakrorez, predstavljajoč na eni strani Mater božjo na drugi pa sv. Antona Pad., najden med trboveljskim premogom; trgovinsko ministerstvo je prepustilo zaplenjen rog, čaše, slike in zastavo razpuščenega »Kaufmännischer Gesangsverein«; glavarstvo v Mur. Soboti je poklonilo zaplenjeno madžarsko državno zastavo z grbom, g. V. Škofič pa nekaj paleolitičnih predmetov iz okolice Sežane. Nadalje je društvo kupilo od g. Julija Peyer-ja hran. tajnika v p. vzorno zbirko domačih hroščev in metuljev. V entomološki ožiri je zbirka glede mariborske okolice in Pohorja skoraj popolna in v vsakem oziru vzorna; entomologu bo pri proučevanju naše faune važen pripomoček.

Pokrajinska uprava je dala društvu 1500 din. podpore.

Društvo je imelo v prošlem poslovnem letu 621 (predlani 1412) članov; muzej je obiskalo 2207 (predlani 1609) oseb; šole in korporacije v tem številu niso vštete.

Članarina za 1923 znaša letno 3 din. Dohodkov je imelo društvo leta 1922: 4135-86 din., izdatkov pa 5729-14 din., torej primanjkljaja 1593-28 din. Razen tega je še na dolgu za zbirko hroščev in metuljev 2500 din.

Nameravano izkopavanje v Dravski dolini se lansko jesen ni moglo višiti, ker so v suhem vremenu dotične parcele bile zasejane, pozneje pa je nastopilo stalno deževje.

V zalogi „Zg. dr.“ se dobi:

»Časopisa I.—XVII. po 10 din., letnika XII. zv. 1. je pošel.

Zgodovinska knjižnica I. oddel., I. zv.: Krajevne kronike. Cena 50 par.

Zgodovinska knjižnica. II. oddel.: Prazgodovinske izkopine. Cena 50 par.

Janežičeva Slovnica. Spisal Gabrijel Majcen k petdesetletnici „Slovenske slovnice“ Antona Janežiča. 50 par.

Dr. Matija Prelog. Spisal dr. Karol Verstovšek. Cena 50 par.

Fr. Kovačič: Trg Središče. Krajepis in zgodovina. Broš. 25 din.

Fr. Kovačič: Nadžupnija Sv. Križa pri Rogaški Slatini. Broš. 5 din.

Štrekelj dr. Karol: Historična slovnica slovenskega jezika. Snopič 1—3. Str. 1—139. Vsi trije snopiči skupaj 23 din.; posebej prva dva po 10 din., 3. po 3 din.

